

Kestävän elämän manifesti

Pasi Heikkurinen ja Toni Ruuska

Elonkehä-kirjat

Kestävä elämän manifesti

Pasi Heikkurinen ja Toni Ruuska

Elonkehä-kirjat

Sisällys

Pentin ja Markun muistoille

Esipuhe	7
I VAURAUUS, TEKNOLOGIA JA VÄESTÖ	
1. Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet	14
2. Heikko vai vahva kestävyys?	26
3. Kestävän kehityksen arkkiviholliset	28
4. Ekologinen kestävyys ja väestö Suomessa	35
II KASVU JA ROMAHDUS	
5. Maailma tarvitsee kestäväen elämän manifestin	50
6. Kapitalismin hinta on kova	55
7. Kapitalismin uusintaminen 2020-luvulla	57
8. Romahdus vai alasajo?	83
III OMAVARAISTUMINEN	
9. Väkivalta ihmisen aikakaudella	88
10. Ihminen osana luontoa	100
11. Kohti syvävihreää ilmastoagendaa	122
12. Koronakriisin jälkeinen tulevaisuus on maalla	135
Kirjoittajista	144

Esipuhe

Kestävän elämän manifesti on kokoelma suomenkielisiä kirjoituksiamme vuosilta 2014–2020. Olemme kirjoittaneet nämä erityyiset tekstit perustuen poikkitieteelliseen tutkimukseemme, tavoitteenamme kestävän muutoksen edistäminen ja osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kaikki tekstit kahta lukuun ottamatta on aiemmin julkaistu joko sanoma- ja aikakauslehdissä tai tieteellisissä julkaisuissa. Olemme pyrkineet käsittelemään yhteiskunnallisesti ajankohtaisia ja merkittäviä kysymyksiä kriittisesti, mutta reilusti sekä esittämään näkökulmamme siten, että ne tavoittaisivat laajan lukijakunnan.

Kirjoitukset on järjestetty manifestiin likimain kronologisesti, jolloin lukija kenties pystyy havaitsemaan muutoksen ajattelussamme ja kirjoitustyyliissäkkin. Siinä missä ajattelumme paikantui väitöskirjatutkimustemme ja kansalaisaktivismimme alkuvaiheessa elonkehän ongelmien juurisyiden tunnistamiseen sekä niiden seurausten analyysiin, on se viime vuosina yhä selvemmin pyrkinyt liikkumaan kritiikin yli etsien vaihtoehtoisia polkuja kohti kestävyyttä. Talouskasvu, kaupungistuminen, teknologisoituminen ja ”vihreä” kasvu sekä lisääntymistalkoot ja erinäiset talouden elvytyspaketit ovat ratkaisujen sijasta meille osa sivilisaation kriisiä ja romahduksen aikaa. Toisin sanottuna, ne ovat jatkumoa epätoivoiselle ja epätoivotulle ihmistoiminnalle. Kestävä muutos tapahtuu nähdäksemme muualla, poliittisen ja taloudellisen vallan ytimen sekä valvontakameroiden ulottumattomissa.

Manifestimme pääviesti on, että meidän tulee lisätä paikallista omavaraisuutta ja tukea paikallistalouksia sekä niiden elpymistä. Paikallinen ja omavaraistuva tuotanto on vaikuttavin keino sekä vähentää ekologista jalanjälkeä että parantaa sopeutumisvalmiutta kriisiytyvissä yhteiskunnissa. Ainoastaan siten, että riittävän moni muuttaa maalle ja luo kestävän suhteen ympäröivään luontoon ja palaa ruumiillisen työn ääreen korvaamaan fossiilisia energialähteitä, voidaan taata monimuotoisen elämän jatkuvuus ja

ihmiskulttuurien kestävyys. Tästä paikallisyhteisöjen noususta tulee toivon mukaan uusi autonomian ja vapauden aika ihmiskunnan historiassa. Yhtä lailla se olisi keskitetyn vallan ja globaalin kapitalismin rapauttamisen sekä teollisen sivilisaation alasajon aikakausi.

Teollisen vallankumouksen perintönä elämme nyt kriisien aikaa. Viimeiset vuodet ovat olleet korona- ja talouskriisin leimaamia eikä kuluva vuosi näytä muuttavan tätä tilannetta. Päinvastoin sota Ukrainassa, inflaatio ja uhkaava energiapula ovat laskeneet tavallisten ihmisten tulevaisuudenodotukset ennenkokemattoman alhaisella tasolla. Näiden kriisien rinnalla on meneillään kuudes massasukupuuttoaalto ja kiihtyvä ilmastonmuutos – maailmanlaajuinen elonkehän kriisi. Ympäristötuhojen lisäksi kasvutalousyhteiskuntiin liittyvä materiaalisen vaurauden eriarvoinen jakautuminen sekä väestön määrään ja asumistiheyteen liittyvät sosiaaliset ja ekologiset ongelmat.

Fossiilisten polttoaineiden valjastaminen energiaksi ja osaksi tuotantoa on luonut globaalin ja urbaanin hallitsijaluokan sekä kasvupakkosivilisaation. Elämme historiallisesti ennennäkemättömän resurssikulutuksen huippua. Se pakottaa meidät valitsemaan kestävä elämän tai jatkuvien kriisien ja tuhon välillä. Kestävä elämän varjelu nimissä tehtävät muutokset voivat tuntua rajuilta niistä, joiden materiaallinen elintaso on kestävämmällä tasolla, mutta toisaalta suurimman osan arki jatkuu pitkälti entisellään varsinkin niin kutsutussa globaalissa etelässä.

Kestävä elämän manifesti kokoaa yhteen tekstejä niin kestävydestä kuin kestävämmästä. Näihin teemoihin kytämme pohdintoja erityisesti taloudesta, politiikasta ja filosofiasta, kuin myös niihin liittyvistä käytännön ratkaisuehdotuksista. Aikalaiskriittisen teoksemme keskiössä on elonkehän kriisin syiden ja seurausten linkittyminen sekä vaihtoehtoisen organisoitumistavan muotoilu. Kriittisiltä huomioilta kirjoituksissamme eivät säästy oikeisto eikä vasemmisto, eivätkä myöskään ekomodernisaation, modernin rahateorian tai posthumanismin puolustajat.

Manifesti on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa, ”Vauraus, teknologia ja väestö”, on saanut innoituksensa tunnetusta I=PAT-kaavasta. Kestävyystutkimuksessa ihmisten

aiheuttamia ympäristöongelmia ja negatiivisia ekologisia vaikutuksia selitetään muun muassa kyseisen kaavan avulla, jossa ihmisen vaikutus ympäristöön (*Impact*) koostuu väestön määrästä (*Population*), materiaalisen vaurauden tasosta (*Affluence*) sekä teknologian määrästä/laadusta (*Technology*). Mitä enemmän ihmisiä, vaurautta ja teknologiaa on, sitä suuremmat ympäristövaikutukset ihmiskunta aiheuttaa.

Manifestin ensimmäinen kirjoitus, ”Kestävyuden käsitteen ulottuvuudet”, käsittelee kestävyyttä modernin ympäristöajattelun ja politiikan avaintermiä. Monipolvisessa kirjoituksessa korostuvat sekä käsitteen hyvät että huonot puolet. Toisaalta kestävyys on käsitteenä helposti ymmärrettävä ja laajalle levinnyt, mutta taas toisaalta sitä käytetään monissa asiayhteyksissä, joilla ei ole minkäänlaista tekemistä kestävyuden kanssa. Myös toinen kirjoitus ”Heikko vai vahva kestävyys?” painottaa tätä tehdessään eron eri kestävyys-tulkintojen välillä. Kolmas teksti ”Kestävän kehityksen arkkiviholliset” taas paikallistaa ympäristöongelmien keskeisiksi juurisyiksi (uusliberaalin) kapitalismin ja teknologiaoptimismin. Päinvastoin kuin valtavirtapolitiikassa tai yritysjohtajien markkinapuheessa, kasvutalousta ja teknologiaa nähdään tässä kirjoituksessa – kuin myös manifestissamme – ekologisen kriisin pääaiheuttajina. Neljäs kirjoitus ”Ekologinen kestävyys ja väestö Suomessa” puolestaan jatkaa edellisen kirjoituksen jalanjäljissä syventyessään tutkimaan väestökysymyksen tabuja ja myyttejä osana ekologista kestävämmästä.

Manifestin toinen osa ”Kasvu ja romahdus” kokoaa yhteen kapitalistista kasvutaloutta kritisoivat kirjoituksemme. Pääviestimme on, että talouskasvu tappaa muita lajeja ja lopulta meidät itsemme, ellei kasvihuonekaasupäästöjä sekä tuotannon ja kulutuksen kokonaismäärää vähennetä tuntuvasti ja luonnon monimuotoisuuden köyhtymistä saada pysäytettyä. Niin ihmisten välinen eriarvoisuus ja sorto kuin myös suurin osa ympäristöongelmista johtuvat talouskasvusta, siis tuotannon ja kulutuksen kasvavasta määrästä. Manifestin viides kirjoitus ”Maailma tarvitsee kestävä elämän manifestin” ja kuudes ”Kapitalismin hinta on kova” ovat molemmat vastineita kasvumyönteisiin kirjoituksiin, jotka on julkaistu merkittävässä suomalaisissa sanomalehdissä tai niiden verkkosivuilla. Ennen julkaisemattomat kirjoitukset

”Kapitalismin uusintaminen 2020-luvulla” ja manifestin kahdeksas kirjoitus ”Romahdus vai alasajo?” jatkavat samoilla linjoilla kuin edeltävät kaksi. Niistä ensimmäinen pyrkii näyttämään sen, miten kapitalismi tuotantotapana uusiutuu, jälkimmäinen taas väittää, että todellisuudessa ihmiskunnalla on vain kaksi vaihtoehtoa kohti kestävyyttä. Joko teollisen sivilisaation romahdus ja sitä luultavasti seuraava taloudellinen ja sosiaalinen kaaos tai riipeä ja suunniteltu teollisen tuotannon, talouskasvuun perustuvien yhteiskuntajärjestelmien ja kulutuskulttuurin alasajo. Kolmatta vaihtoehtoa ei ole, ellei tekno-utopistien ja transhumanistien toivomaa, spekulatiivista ja hyvin poissulkevaa, pakoa maapallolta lasketa mukaan.

Manifestin viimeinen osa, ”Omavaraistuminen”, alkaa kirjoituksella ”Väkivalta ihmisen aikakaudella.” Se määrittelee väkivallan käsitteen uudelleen ei-ihmiskeskeisestä maailmankuvasta käsin ja paljastaa ihmisten harjoittaman väkivallan suhteessa muuhun luontoon. Kirjoituksessa etsitään myös keskeisimpiä syitä ihmisten hallitsemalle uudelle geologiselle aikakaudelle. Kymmenes teksti ”Ihminen osana luontoa” jatkaa edellisen kirjoituksen viitoittamaa tietä ja tarjoaa käsitteellisiä työkaluja ihmiskeskeisestä luontokäsityksestä luopumiseen. Se esittää länsimaisen kulttuurin ihmiskeskeytykselle ja luonnonhallinnalle vaihtoehdon, jota kutsumme ekologiseksi realismiksi. Pohdimme kirjoituksessa myös kestävää taloudellista organisoitumista nimenomaan ekologisen realismin viitoittamana.

Manifestin kaksi viimeistä kirjoitusta, ”Kohti syvävihreää ilmastoagendaa” ja ”Koronakriisin jälkeinen tulevaisuus on maalla” ottavat kantaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja omavaraisten paikallistalouksien kehittämiseen niin sanotusta syvävihreästä näkökulmasta. Kestämättömyyden kehityksen purkamisen keskiössä on väitteemme mukaan ”uusmaalaistuminen”, jota pidämme elimellisenä vastavoimana ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämmälle urbanisaatiolle sekä globaalille kulutuskulttuurille ja kasvutaloudelle. Maalle muuttaminen on esimerkiksi elämän piiriin siirtämistä pois päin suurkaupungeista, mutta myös omavaraisuusasteen kasvattamista sekä paikalliskulttuurien elvyttämistä.

Yhteenvedon ja perustuen manifestin kirjoitusten sisältöön olemme tiivistäneet *Kestävän elämän manifestin* ydinviestin seuraavasti:

- §1 Elonkehä on kriisissä.
  - §1.1 Kestämättömyistä ihmistoimista johtuvan elonkehän kriisin huolestuttavimpina ilmentyminä ovat ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden merkittävä vähentyminen.
  - §1.2 Kriisi on seurausta ihmisten liiallisesta puuttumisesta elonkehän materiaalisenergeettisiin prosesseihin.
- §2 Kestävän elämän edellytys on (materiaalisenergeettisen) aineenvaihduksen hidastaminen (kirjoitus 1).
  - §2.1 Käytännössä aineenvaihduksen hidastaminen tarkoittaa tuotannon ja kulutuksen kokonaismäärän supistamista, erityisesti vauriissa yhteiskunnissa, organisaatioissa ja kotitalouksissa.
  - §2.2 Aineenvaihduksen tulee hidastua, koska ihmisten toimet eivät voi korvata elonkehän prosesseja (kirjoitus 2), kuten ilmakehää, pölyttäjiä, kalaparvia tai fotosynteesiä.
  - §2.3 Teknologiakehitys, kapitalismi ja ihmisväestön määrän kasvu estävät aineenvaihduksen hidastumisen (kirjoitukset 3 ja 4) ja ovat näin ollen sekä sosiaalisesti että ekologisesti haitallisia (kirjoitukset 5, 6 ja 7).
- §3 Peräänkuulutamme kestäviä toimia, jotka hidastavat aineenvaihduntaa.
  - §3.1 Onnistuessaan kestävät toimet johtavat tuotannon ja kulutuksen suunniteltuun alasajoon ja epäonnistuessaan tai niiden puuttuessa hallitsemattomaan romahdukseen (kirjoitus 8).
  - §3.2 Kestävät toimet vähentävät elolliseen ja ololliseen kohdistuvaa väkivaltaa (kirjoitus 9).
  - §3.3 Kestävien toimien ohjenuoraksi tarvitsemme ekologista realismia (kirjoitus 10) tai muuta vastaavaa luontokeskeistä ajattelua ja toimintaa.
- §4 Sitoudumme seuraaviin, kestäviin toimiin:
  - §4.1 Hajautettuun pientuotantoon ja jakamiseen sekä

vaihdantaan perustuvien paikallisyhteisöjen kehittämiseen, keskitettyjen ja hierarkkisten järjestelmien, kuten valtioiden, korporaatioiden ja rahatalouden sijaan (kirjoitus 11).

§4.2 Maaseudun asuttamiseen ja paikallisyhteisöjen omavaraisuuden lisäämiseen (kirjoitus 12).

§4.3 Tiedon välittämiseen omavaraistuvista ja maaseudulla toimivista paikallisyhteisöistä kestävä elämän perustoina. Ne sekä hillitsevät elonkehän kriisiä että auttavat sopeutumaan siihen.

§4.3.1 Omavaraistuvat yhteisöt hidastavat ai-neenvaihduntaa, koska niiden tuotanto ja kulutus pohjautuvat enenevässä määrin paikallisiin resursseihin (elonkehän kriisin hillitseminen).

§4.3.2 Omavaraiset yhteisöt lisäävät mahdollisuuksia selviytyä elintarvikkeiden (kuten ruoan ja veden mutta myös sähkön ja lämmön) toimituskatkoksista, koska ne ovat vastuussa jäsentensä perustarpeiden tyydyttämisestä ja tuotannosta (*elonkehän kriisiin sopeutuminen*).

§5 Kestävä elämä on mahdollinen.

Kestävän elämän manifestin pohjalta on mahdollista kehittää yksityiskohtainen kestävä muutoksen agenda; perusta ekologisesti kestävälle ja sosiaalisesti oikeudenmukaiselle elämälle sekä poliittiselle toiminnalle. Kommunistiseen manifestiin verrattuna tavoitteemme ovat yhteneväiset siinä mielessä, että tahdomme myös etsiä vaihtoehtoisia tapoja järjestää tuotanto- ja omistussuhteet, mutta yli 170 vuotta sitten kirjoitettuun klassikkoon verrattuna painotuksemme on selvästi enemmän kehitys- ja edistyskriittisissä ratkaisuehdotuksissa.

Tammikuussa 2021

Heinolan kk:n Hujansalosta ja Espoon Nuuksiosta,

Pasi Heikkurinen & Toni Ruuska

VAURAUUS, TEKNOLOGIA JA VÄESTÖ

Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet

Pasi Heikkurinen

Kestävyydestä kuulee nykyisin puhuttavan useissa eri yhteyksissä. Harva kuitenkaan tarkentaa, mitä kestävyydellä tarkoitetaan ja käsite kärsiiikin monimerkityksellisyydestä ja väljistä tulkinnoista. Kestävyyden käsite saa uuden merkityssisällön käyttäjien, käyttötapojen ja käyttötarkoitusten mukaan. Tämän artikkelin tarkoituksena on tehdä tiivis ja selkeä katsaus kestävyiden käsitteeseen, jotta erityisesti tutkimuksen, liike-elämän ja politiikan kentillä pystyttäisiin keskustelemaan yhteisestä tulevaisuudestamme yksityiskohtaisemmin. Lopuksi kirjoitus pohtii tulevaisuuden suuntaviivoja ja mahdollisia toimenpiteitä yksilön, organisaation ja kansakunnan tasolla.

On melko mahdotonta sanoa, milloin ja missä yhteydessä kestävyiden käsitettä käytettiin ensimmäisen kerran. Luultavasti ensimmäiset käyttäjät ovat olleet käytännön ammattien harjoittajia, kuten maanviljelijöitä ja rakentajia. Tällöin käsitettä on mitä todennäköisimmin käytetty kuvaamaan tietyn asian tai esineen ominaisuutta: kestävyys ominaisuutena on viitannut siihen, että jokin asia tai esine kestää ajassa, eli pysyy kasassa. Rakentaja on esimerkiksi voinut rakentaa sillan ja kertoa sen kestävyiden olevan hyvä tai maanviljelijä on tohtinut luonnehtia työvälaineitään kestäviksi.

Kaupungistumisen, taloudellisen kehityksen ja kansainvälistymisen myötä yhä harvempi ihminen työskentelee konkreettisten ammattien parissa. Teollinen vallankumous on mahdollistanut koneiden ja laitteiden laajamittaisen käyttöönoton ja näin vapauttanut ihmisiä fyysisestä työstä käsitteelliseen työhön, kuten toimimaan tutkimuksen ja tuotekehityksen sekä talouden ja politiikan parissa. Halvan energian aikakaudella, jolloin pääasiassa öljy on mahdollistanut tuotannon ja kulutuksen kiihdyttämisen¹, asioiden kestävyys ei ole ollut keskeistä. Itse asiassa on jopa väitetty, että varmistaakseen kysynnän jatkuvuuden useat valmistajat ovat tarkoituksenmukaisesti heikentäneet tuotteidensa kestävyttä². Kuuluisimmat esimerkit koskevat sukka housujen ja

sähkölamppujen valmistajia. Voitaisiin siis ajatella, että fossiilitalouden aikana kestävyys on ollut vain harvoille merkityksellinen käsite, vaikka roskakulutuksen kehittymisen myötä useat kuluttajat ovatkin alkaneet kiinnostua hyödykkeiden (kuten vaatteiden ja kodinkoneiden) kestävyidestä juuri niiden kasassa pysymisen ja käyttöiän kautta. Kiinnostus kestävyys-käsitteeseen on herännyt myös kestävyysurheilun kautta, jolla käsitteellisen työn ruumiillisia sekä henkisiä haittavaikutuksia useasti hoidetaan ja ennaltaehkäistään. Siinä kestävyys ilmentää yksilön hyvää fyysistä kuntoa ja sitä mitataan harrastajan liikkumien matkojen pituudella sekä näihin käytetyllä ajalla.

Politiikan, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun piiriin kestävyys-käsite tuli laajamittaisesti Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1987 julkaiseman raportin myötä³. Silloisen Norjan pääministerin Gro Harlem Brundtlandin vetämässä työryhmässä nostettiin esille huoli tulevista sukupolvista ja maailman köyhistä kestävyys-käsitteen avulla⁴. Raportin mukaan ihmiskunnan kehityksen tulisi olla kestävä siten, että sen avulla voitaisiin tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan. Nykyhetken tarpeiden tyydyttämisellä ei tarkoitettu länsimaisten ihmisten vaurauden lisäämistä entisestään vaan erityisesti maailman köyhimpien perustarpeiden tyydyttämistä⁵. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäksi raportissa annettiin merkittävä huomio ekologiselle kestävyidelle, joka rajattiin erityisesti luonnonresurssien säilyttämiseen, päästövähennyksiin ja jätemäärän minimointiin sekä ekosysteemien suojelemiseen kokonaisuudessaan, jotta edellytykset elämälle säilyisivät. Raportissa todetaan itsekkriittiseen sävyyn, että ”lainaamme luonnonpääomaa tulevilta sukupolvilta ilman aikomusta ja mahdollisuuttakaan maksaa takaisin. He saattavat tuomita meidät tuhlaavista elämäntavoistamme, mutta he eivät voi koskaan periä velkojaan takaisin”⁶. Raportin mukaan meidän tulisikin säilyttää tietty määrä luonnonvaroja ja turvata ekosysteemien kestävyys, josta globaali talous on riippuvainen⁷.

Brundtlandin työryhmän ja raportin laatijoiden huoli nykyisten sekä tulevien sukupolvien mahdollisuuksista elää merkityksellistä elämää saattoi olla vilpittön. Raporttia on

kuitenkin kritisoitu monestakin syystä. Raportissa esitelty kestävyys yleinen määritelmä on ensinnäkin koettu liian abstraktiksi sovellettavaksi käytäntöön⁸. Toiseksi, käsitteen käyttö raportissa on nähty epäjohton mukaisena. Raportissa käytetään kestävyys-käsitettä eri tavalla eri kohdissa ja lukijalla jääkin abstraktiuden lisäksi paljon tulkinnan varaa koskien käsitteen sisältöä, kuten sen yhteyttä talouskasvuun⁹.

Eräässä vuonna 1992 ilmestyneessä tutkimuksessa esiteltiin 60 erilaista määritelmää kestävyydelle¹⁰. Ne erosivat toisistaan juuri talouskytköksen osalta, tai tarkemmin ottaen, ihmisen tuottaman pääoman ja luonnonpääoman substituutiomahdollisuuden suhteen. Määritelmien erot koskivat siis taloudellisen pääoman, ekologisen pääoman ja sosiaalisen pääoman keskinäisiä suhteita. Tämä tutkimus jakoi kestävyys-käsitteen kahteen merkitykselliseen käyttöyhteyteen, niin kutsuttuun heikkoon ja vahvaan kestävyteen¹¹. Ensimmäisessä käyttöyhteydessä, niin kutsutussa heikossa kestävydessä, taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen pääoma ovat substituutteja keskenään, eli yhden pääoman lisääntymisellä voidaan korvata toisen pääoman vähentymistä. Tämä ajatusrakennelma on usein havainnollistettu kuviolla, jossa kolme rengasta on asetettu päällekkäin siten, että ympyröiden yhteisen leikkauksen keskelle asettuu kestävyys, tai tarkemmin ottaen kestävyys käsite. Koska luonnonpääoma (sisältäen eläin-, kasvi- ja mineraalikunnan objektit sekä niitä koskevat prosessit) on tämän käsitteellistämisen mukaan korvattavissa ihmisen tuottamalla pääomalla (kuten erinäisillä varallisuuden muodoilla sekä koneilla ja laitteilla), luonnonpääoman käytön rajoittamista ei koeta tarpeelliseksi. Taloudellisen toiminnan kasvattaminen ja kiihdyttäminen, joka perustuu luonnonpääoman käyttöön, voi näin ollen jatkua ilman rajoja. Heikon kestävyys filosofinen perusta pohjautuukin valistusajan väärinymmärrykseen, että ihminen voisi hallita luontoa. Tästä ylimielisyydestä ovat monet filosofit, muiden muassa suomalainen Georg Henrik von Wright, meitä varoittaneet.

Kestävyys käsitteen toinen yleinen määritelmä, niin kutsuttu vahva kestävyys, on lähes vastakkainen heikolle kestävyydelle. Siinä taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen pääoma ovat keskenään toisiaan täydentäviä, mutta ne eivät voi korvata toinen toisiaan. Tätä asetelmaa on usein

havainnollistettu kuviossa, jossa kolme rengasta on asetettu sisäkkäin. Kuviossa uloimmainen ympyrä kuvaa ekosysteemiä ja sen niin sanottua ekologista pääomaa¹², keskimäinen sosiaalista kenttää ja sosiokulttuurista pääomaa sekä sisimmäinen talousjärjestelmää ja sen tuottamaa pääomaa. Koska ihmisen tuottama pääoma (sisältäen taloudellisen ja sosiaalisen pääoman) ei voi tämän käsitteellistämisen mukaan korvata luonnonresursseja ja -prosesseja, tulee luonnonpääomaa suojella ja säästää nykyisille ja tuleville sukupolville. Paikalliset ja globaalit ekosysteemit asettavat näin ollen rajat taloudellisen toiminnan kasvattamiselle ja kiihdyttämiselle. Vahvan kestävyys filosofinen johtoaatus on se, että ihminen on vain osa luontoa ja ei voi tästä syystä hallita sitä.

Nykyiset käyttäjät, käyttötavat ja käyttötarkoitukset

Ehkäpä johtuen Brundtlandin raportin ylimalkaisuudesta kestävydestä on tullut käsite, jota voi käyttää lähes kuka tahansa ja mihin, miten ja milloin tahansa. Käyn seuraavaksi läpi käsitteen käyttäjiä, käyttötapoja ja -tarkoituksia niiden nykyisissä käyttöyhteyksissä. Katsaus ei varmastikaan ole kaiken kattava, mutta toivottavasti se tarjoaa hyödyllisen näkökulman käsitteen ymmärtämiseen.

Harva henkilö kertoo avoimesti edustavansa heikon kestävyys käsitteellistämistä. Tähän syytä voi oikeastaan olla kaksi. Ensimmäisessä vaihtoehdossa henkilö käsitteellistää kestävyys heikon kestävyys kautta, mutta ei ole tietoinen siitä. Hän ei siis tiedä, että hänen tapansa käsitteellistää on nimetty heikoksi kestävydeksi. Toisessa vaihtoehdossa henkilö tuntee kyseisen keskustelun ja sen sisältämän käsitteellisen eron, mutta haluaa syystä tai toisesta olla käyttämättä heikon kestävyys käsitettä, vaikka käytännön tomissaan sitä edustaakin. Syytä tähän voidaan vain arvailla, mutta motiivi on todennäköisesti joko erottelun kokeminen epärelevantiksi, tahallinen käsitteellisen sekaannuksen luominen, pyrkimys läpinäkymättömyyteen tai käsitteellinen laiskuus. Joistakin näistä syyistä johtuen heikon kestävyys kirjallisuutta ja keskustelua ei löydy sen omalla nimellä, vaan se on usein naamiotunut yleisen kestävyys-käsitteen taakse. Selvyys vuoksi olisikin hyvä aina kysyä kestävyys-käsitteen käyttäjältä, että

mitä hän sillä tarkoittaa, tai tiedustella rohkeasti suoraan, et-
tä onko kyseessä niin sanottu heikko kestävyys.

Joka tapauksessa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla – niin yksityisellä, julkisella kuin kolmannellakin sektorilla – on ihmisiä, jotka toimivat ja puhuvat heikon kestävyuden käsitteen mukaisesti, vaikka he eivät käytännössä käytäkään toimintaansa tai puheestaan heikon kestävyuden käsitettä. Poliitiikan ammattilaiset näyttävät toimivan heikon kestävyuden mukaisesti silloin, kun se palvelee heidän puolueensa politiikkaa tai mahdollista henkilökohtaista agendaansa. Yksi konkreettinen esimerkki tästä on politiikka, jossa tavoitellaan talouskasvua ja mainostetaan sen tuottamia hyötyä kansakunnalle, vaikka tiedetään, että se tuhoaa luonnonpääomaa ja luo velkaa tuleville sukupolville. Kyseiset poliitikot eivät tunnu piittaavan siitä tieteellisestä tosiasiasta, että talouden kasvu (BKT:lla mitattuna) korreloi suoraan sekä luonnonresurssien käytön lisääntymisen että hiilidioksidipäästöjen kasvun kanssa. Yksinkertaistetusti makrotasolla: mitä enemmän kasvua taloudellisessa pääomassa, sitä enemmän tuhoa luonnonpääomassa. Tämän harmillisen yhteyden irtikytkentämahdollisuudesta on valitettavan vähän empiiristä tutkimusnäyttöä.

Insinööritaidon luvatussa maassa on helppo uskoa, että teknologia hoitaa tämän ongelman ja absoluuttinen irtikytkentä onnistuu lähivuosina, vaikka se ei ole globaalisti mitattuna vielä koskaan onnistunut. Tämän uskon varaan ihmiskunnan ei kannattaisi heittäytyä. Heikon kestävyuden näkökulmasta voitaisiin toki kiihdyttää talouskasvua, lisätä innovointia ja toivoa parasta. Tämä kuitenkin edellyttää harrasta teknologista vakaumusta, jonka mukaan ihminen pystyy tulevaisuudessa keksimään koneita ja laitteita, joidenka avulla voimme korvata luontopääomaa, kuten puita ja pölyttäjiä. Vahvan kestävyuden näkökulmasta tämä ei ole mahdollista. Sen mukaan ihmiskunta ei voi heittäytyä omien toiveidensa ja uskomustensa varaan, vaan sen tulee asettaa rajat ekologisen pääoman tuhoamiselle. Jos myöhemmin osoittautuu, että teknologian avulla absoluuttinen irtikytkentä on mahdollista, niin sitten asia tulee arvioida uudelleen. Mutta koska nyt näin ei ole, teknologian luomia itsevarmuuden harhakuvia tulisikin tarkastella kriittisesti.

18 Monia yritysihmisiä taas ei kiinnosta kestävyys-käsite

muun kuin taloudellisen hyödyn näkökulmasta¹⁴ ja kestävyys ymmärretäänkin suomalaisissa yrityksissä juuri heikkona kestävyytensä¹⁵. Tai vaihtoehtoisesti voitaisiin sanoa, että kestävyuden käsitettä ei suomalaisissa yrityksissä ymmärrettä. Yritysmaailmassa toimitaan yleensä nimenomaan heikon eli riittämättömän kestävyuden näkökulmasta. Yritysjohdajille on vaikea selittää, miksi yrityksen tulisi osallistua vahvan kestävyuden mukaiseen toimintaan, jos ei luoda kilpailukykyä ja taloudellista kasvupotentiaalia. Talouden kontekstissa kestävyys tulee siis harmillisen usein, tai oikeastaan lähes aina, käsitteellistetyksi heikon kestävyuden kautta. Käsitteen käyttäjät näkevät kestävyudessa taloudellisen mahdollisuuden, koska yritys, joka on (heikosti) kestävä, tekee kustannussäästöjä ja parantaa imagoaan. Tuotteita ostavat kuluttajat ovat myös heikon kestävyuden asialla, sillä monet heistä ovat erehtyneet luulemaan, että ostamalla eri lailla merkittyjä tuotteita ja palveluja pystyisi myötävaikuttamaan tulevien sukupolvien hyvinvointiin. Tosiasiaa kuluttaminen on juuri sitä, joka heikentää kestävyyttä. Nopein ja varmin keino lisätä ekosysteemin kestävyyttä on tällä hetkellä vähentää sen kuormitusta, kulutusta.

Otetaan esimerkiksi kestävyysmerkitty paita, jonka tuottamiseen on kulutettu vähemmän luonnonvaroja kuin ei-kestävyysmerkityn paidan tuottamiseen. Kaupassa kuluttaja sitten saattaa hairahtua luulemaan, että on kestävä ostaa kestävyysmerkitty paita, mutta näin ei kuitenkaan ole. Kestävä on jättää paita ostamatta. Voitaisiin toisaalta ajatella, että on kuitenkin kestävämpää ostaa paita, johon on käytetty vähemmän luonnonpääomaa. Tässä taas ongelmaksi tulee kestävyuden käsitteellistäminen suhteellisenä määränä. Jonain sellaisena ekosysteemin ominaisuutena, jota kohti voidaan resurssitehokkuutta lisäämällä päästä ilman, että luonnonpääoman absoluuttisesta määrästä tulisi huolehtia.

Taloustieteilijöiden vastaavanlainen ehdotus on tullut tunnetuksi Jevonsin¹⁶ paradoksina. Sen mukaan teknologian kehityksen myötä tehokkuuden kasvu (tietyn resurssin osalta) lisää resurssin kulutusta eikä päinvastoin. Useat ekologisesti suuntautuneet tutkijat ja lähes kaikkien hallitusten vihreät puolueet ja kansalaisjärjestöt kuitenkin uskovat (ilmeisesti intuitioonsa tukeutuen), että resurssitehokkuuden lisääntyessä

19

kulutus vähenee ja kestävyys lisääntyy¹⁷. Syyt tämän paradoksin olemassaoloon johtuvat niin sanotusta ripariefektistä¹⁸, jossa yhdessä hetkessä säästetty resurssi ponnahtaa takaisin kulutuksen piiriin toisena hetkenä.

Jos viiden prosentin tehostaminen traktorin moottorissa johtaisi esimerkiksi kahden prosentin vähennykseen öljyn kulutuksessa, tätä kolmen prosenttiyksikön erotusta kuvattaisiin silloin ripariefektillä, koska osa säästöstä kuitenkin kimpooa takaisin käyttöön. Tämä tehostumisen myötä lisääntynyt kysyntä mitätöi tehokkuuden tuottamat ”hyödyt” osittain tai kokonaan¹⁹. Toisin sanoen, kun tuottavuuden kasvu toisaalta lisää kiinnostusta resurssien tehokkaampaan käyttöön, niin samalla kuitenkin energian kysyntä lisääntyy, mikä taas ei säästä energiaa. Jos esimerkiksi öljyä tarvittaisiin systeemitasolla vähemmän, sen kysyntä ja markkinahinta laskisi. Ja kun taas öljyn markkinahinta laskisi, sen kulutus kasvaisi.

Tämän logiikan kautta päädytään johtopäätökseen, että tehokkuusajattelu yhdistettynä markkinamekanismeihin on epäsuotuisaa luontopääoman säilyttämisen näkökulmasta. Ajatellaan tilannetta, että resurssitehokkuuden avulla onnistuttaisiin säästämään energiaa edes se kaksi prosenttia rajatussa systeemissä, kuten kotona tai yrityksessä, ja että siitä seuraisi kuluttajalle tai yrittäjälle vaikkapa tuhannen euron säästö. Tässä tapauksessa säästetty tuhat euroa kuitenkin ponnahtaa takaisin taloudellisen toiminnan laajentamisen piiriin (epäsuorasti pankkitalletuksen kautta tai suoraan uuden kulutuksen myötä). Resurssit tulevat käytetyiksi ainoastaan toisessa paikassa, toisen toimijan toimesta. Näistä syistä johtuen tulevien sukupolvien tarpeista vastaaminen edellyttää käyttökiintiöitä ja säännöstelyä luonnonresursseille sekä talouskasvutavoitteista luopumista.

Osa kestävyys-käsitteen käyttäjistä uskoo niin sanottuun absoluuttiseen irtikykentään, jossa taloudellisen pääoman lisääntyminen voidaan irrottaa täysin luonnonpääoman kulumisesta. Se on kuitenkin mahdotonta Jevonsin paradoksin lisäksi kahdesta muuta syystä. Ensinnäkin, ”energian ja rahatalouden kytkös on niin syvälinen, että nykymuotoinen rahatalous voidaan nähdä suorana seurauksena helpon energian, ennen kaikkea öljyn, kaupallisesta valjastamisesta” ja toiseksi, koska ”teollisuusmaissa tehdyt havainnot suhteellisesta

irtikykennästä näyttävät perustuvan energian nettotuonnin sivuuttamiseen tai aliarviointiin²⁰. Esimerkkinä tästä on Euroopan metsäpolitiikka, jonka on väitetty olevan kestävällä tasolla, koska metsää kasvaa enemmän kuin sitä kaadetaan. Tosiasia on kuitenkin se, että Euroopan metsänkasvatus on näennäisesti kestävällä tasolla ainoastaan siitä syystä, että suuri osa Euroopassa käytetystä puusta kasvatetaan ja kaadetaan Euroopan ulkopuolella. Kestävyys-käsitteen ymmärtämisen edellyttääkin tarkastelua usealla eri tasolla. On järjetöntä väittää ja määrittää kestävyttä jollekin asialle, toiminnalle tai prosessille ekosysteemimme sisällä, jos käsitteellistämässä ei ole huomioitu ekosysteemitasoa. Toisin sanoen, yhden systeemin kestävyttä on aina tarkasteltava laajemmassa kontekstissaan eli suhteessa sitä ympäröivään laajempaan systeemiin.

Kuinka eteenpäin?

Vahvalle kestävyydelle on selkeät empiiriset ja teoreettiset perustelut²¹, joiden suurimpana käyttöönoton esteenä tällä hetkellä on uusliberaali talouspoliittinen ideologia. Johtoaajatukset vapaista markkinoista ja vaihdannasta sekä pyrkimys talouskasvuun tuntuvat kulkevan vahvasti ristiriidassa kestävyden käsitteen kanssa. Aikana, jolloin tarvitsisimme ekosysteemien suojelua ja rajoituksia luontopääoman käyttöön, saamme tilalle politiikkaa, joka kiihdyttää tuotantoa ja luontopääoman hupenemista taloudellisen toiminnan vapauttamisen ja markkinamekanismien keinoin. Tätä tuotantokeskeistä talouskasvupolitiikkaa edistävät Suomessa puolueet oikealta vasemmalta, erinäiset tutkimuslaitokset ja yliopistot sekä ajatushautomot, samoin työnantajien ja työntekijöiden etujärjestöt sekä liikeyritykset. Mutta tähän on tultava muutos, jos ihmiskunta aikoo päästä kestävyteen ja välttää kuudennen massasukupuuton.

Vaikutusvaltaiset yritysjohtajat ja teknokraatit tuntuvat pitkälti sanelevan maailman ja Suomen kehityssuunnan. Talouspoliittisen eliitin käsitteistöön on toki päässyt tämä termi ”kestävyys”, mutta kestävyden sisältö on tyypistynyt hyvin suppeaksi matkalla Brundtlandin raportista yritysten vuosikertomuksiin ja hallitusohjelmiin. Parhaillaan nämä toimijat puhuvat kestävyden kolmijaosta, joka oli jo syntyessään (25 vuotta sitten) kestävä jaottelu. He ovat myös sivuuttaneet

ekologisen taloustieteen yli 30 vuotta kestäneen työn kestävyiden parissa²⁵, samoin kuin *Kasvun rajat* -raportin keskeiset huomiot yli 40 vuoden takaa²⁶. Myös maailman köyhien asema on saanut suhteessa hyvin vähän huomiota, jos verrataan esimerkiksi valtaapitävien prioriteetteihin. Suuret teolliset yhteiskunnat ovat pitkälti rikastuneet kehittyvien talouksien kustannuksella. Nopean teknologisoitumisen ja talouskehityksen myötä sekä nykyisen rahoitusmarkkinakriisin vuoksi köyhien huolet ovat kuitenkin unohtuneet. Tilalle on tullut huoli kilpailukyvyistä. Ja kestävyiden käsitteestä onkin tullut pitkälti vain käsite, joka sopii moneen suuhun, mutta harvoin käsiin. Käsitteen käyttäjät hyödyntävätkin kestävyys-sanaa retorisesti milloin mihinkin tarkoitukseen – julkisen sektorin alajosta energia- ja kasvupolitiikan uudistamiseen.

Vahvan kestävyiden ajatus on toki myös altis väärinkäytöksille. Huonosti toteutettuna se voi johtaa yhteiskuntien luhistumiseen ja inhimillisiin tragedioihin, jopa ekofasismiin. Käsitteen ympärille on kuitenkin jo syntynyt uutta luovaa ajattelua, jossa pyritään hahmottelemaan kasvun jälkeistä yhteiskuntaa²⁷ ja kestävä yritystoiminnan edellytyksiä²⁸. Ekosiaalinen hyvinvointi, joka rakentuu kestävällä pohjalla, ei edellytä tieteellisteknisiä läpimurtoja vaan syvällistä sosiokulttuurista muutosta. Yltäkylläisyydessä elävien yhteiskuntien, organisaatioiden ja yksilöiden tulee arvioida omat todelliset tarpeensa uudelleen suhteuttamalla ne köyhyydessä elävien kanssaihmissen tilanteisiin, kuin myös tulevien sukupolvien oikeuksiin elää mielekästä elämää. Tarpeiden kumouksellisen vähentymisen kautta aukeaa uusi sivu ihmiskunnan kehityksessä, jossa on aikaa määrittää mielekkään elämän edellytykset sisältä käsin. Tuotannon ja kulutuksen kasvataminen korvaantuvat sisäisellä kasvulla ja uudella toimeliaisuudella. Tämä uusi toimeliaisuus syntyy väistämättä kasvutaloudesta irtaannuttaessa, koska työtä ei korvata enää fossiilipolttoaineilla, kuten öljyllä.

On mahdotonta antaa yksiselitteinen sisältö kestävyiden käsitteelle sen monisäikeisyyden vuoksi, mutta tämän kirjoituksen pohjalta voimme ainakin todeta, että talouskasvuun myötävaikuttava kulutus ei ole kestävä. Näin ollen, niin kauan kuin toimintamme lisää kulutusta (välillisesti tai välittömästi), voimme sanoa toimintamme olevan kestäväntönnä.

Vastavuoroisesti taas toimintamme, joka vähentää kulutusta (välillisesti tai välittömästi) edesauttaa kestävyttä, mutta ei tee siitä vielä kestävä. Kestäväksi ei myöskään kuluttamalla tule rakentajan rakentama silta, maatalousyrittäjän työkalut tai traktori tai ekosysteemi, jossa elämme.

Uuden taloudellisuuden aikana toiminnan ja asioiden kestävyys tulee määritellyksi kokemuksen ja käytännöllisen tekemisen kautta. Sitä ennen voimme kuitenkin todeta, että tie kestävyteen edellyttää nyt ainakin kahta keskeistä toimenpidettä niin yksilön kuin organisaation ja yhteiskuntamme tasoilla. Ensimmäinen näistä on tarpeiden radikaali uudelleenarviointi ja toinen kulutuksen vähentäminen²⁹. Näiden toimenpiteiden toivottuina seurauksina on käytäntöjen uudelleenmäärittäminen ja loitontuminen kasvutaloudesta ennen täydellistä irtaantumista.

Artikkeli perustuu Tieteen päivillä 10.1.2013 pidettyyn esitelmään, jota on päivitetty. Julkaistu alun perin vuonna 2014 Tieteessä Tapahtuu -lehdessä (32: 4, 10-16). Kirjoituksen tähän versioon on tehty kielenhuollollisia muokkauksia.

Viitteet

1. SALMINEN, A., VADÉN, T. (2012). *Energia ja kokemus*. niin & näin: Tampere.
2. GUILTINAN, J. (2009). Creative destruction and destructive creations: environmental ethics and planned obsolescence. *Journal of Business Ethics*, 89(1), 19–28.
3. BRUNDTLAND, G. H. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: "Our Common Future." United Nations: New York.
4. Englanniksi sustainability. Tässä artikkelissa keskitytään nimenomaan suomalaiseen ja suomenkieliseen keskusteluun kestävyys-käsitteestä
5. Kuriositeettina voidaan todeta, että Maailmanpankin optimistisen arvion mukaan vielä vuonna 2015 (eli 27 vuotta Brundtlandin raportin jälkeen) noin miljardi ihmistä tulee elämään äärimmäisessä köyhyydessä eli alle 1,25 dollarilla päivässä.
6. Sivut 14.
7. Sivut 20.
8. Esimerkiksi LELE, S. M. (1991). Sustainable development: a critical review. *World Development*, 19(6), 607–621.
9. Esimerkiksi HUETING, R. (1990). The Brundtland report: A matter

- of conflicting goals. *Ecological Economics* 2(2): 109-117.
10. PEZZEY, J. (1992). Sustainable Development Concepts: An Economic Analysis World Bank Environment Paper No. 2 World Bank, Washington D.C.
  11. Katso esimerkiksi PEARCE, D. W., & ATKINSON, G. D. (1993). Capital theory and the measurement of sustainable development: an indicator of "weak" sustainability. *Ecological Economics*, 8(2), 103-108.
  12. Lienee tärkeää mainita, että pääoma-käsite on taloustieteistä lähtöisin ja hyvin rajoittunut. Taloustieteissä ekologiselle pääomalle harvoin annetaan itseisarvoa, vaan se pikemminkin nähdään välineenä ihmisen hyvinvointiin. Tätä ihmiskesteistä rajoittaneisuutta on käsitelty kattavasti teoksessa VILKKA, L. (1993). *Ympäristöetiikka: vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista*. Yliopistopaino.
  13. Muun muassa JACKSON, T. (2011). *Prosperity without growth: Economics for a finite planet*. Routledge; VICTOR, P. A. (2008). *Managing without growth: slower by design, not disaster*. Edward Elgar Publishing.
  14. HADDOCK-FRASER, J. E., & TOURELLE, M. (2010). Corporate motivations for environmental sustainable development: exploring the role of consumers in stakeholder engagement. *Business Strategy and the Environment*, 19(8), 527-542.
  15. LAINE, M. (2005). Meanings of the term 'sustainable development' in Finnish corporate disclosures. *Accounting Forum*, 29(4), 395-413.
  16. JEVONS, W. S. (1906). *The coal question: an inquiry concerning the progress of the nation, and the probable exhaustion of our coal-mines*. The Macmillan Company.
  17. ALCOTT, B. (2005). Jevons' paradox. *Ecological Economics*, 54(1), 9-21.
  18. Johdettu englanninkielen termistä "rebound effect"
  19. SANTARIUS, T. (2012). *Green growth unravelled. How rebound effects baffle sustainability targets when the economy keeps growing*. Wuppertal Institute, Heinrich Böll Foundation, Wuppertal.
  20. TURUNEN, E., ULVILA, M. (2010). *Kasvua purkamalla tasapainoiseen ilmastoon*. Teoksessa *Kenen ilmasto?* (toim. Hakkarainen, O., Käkönen, M.). Into Kustannus: Helsinki.
  21. LATOUCHE, S. (2010). *Jäähvyäiset kasvulle*. Suom. Marja Ollila. Helsinki: Into-pamfletti; JACKSON, T. (2009). *Prosperity without Growth? Sustainable Development Commission*, London; VICTOR, P. (2008). *Managing Without Growth: Slower by Design, Not Disaster*. Edward Elgar, Cheltenham/Northampton; DALY, H. E., (1973). *Toward a Steady State Economy*. W.H. Freeman and Company: San Francisco; DALY, H. E. (1996). *Beyond growth*. Beacon Press, Boston.
  22. HAYEK, F. V. (1998). *Kohtalokas ylimieli*. Suom. J. & M. Norri. Jyväskylä: Gummerus.
  23. Lisää arvioidusta massasukupuutosta saatavilla esim. artikkelista: BARNOSKY, A. D., MATZKE, N., TOMIYA, S., WOGAN, G. O., SWARTZ, B., QUENTAL, T. B., ... & FERRER, E. A. (2011). Has the Earth's sixth mass extinction already arrived? *Nature*, 471(7336), 51-57.
  24. Esim. tämän analyysin mukaan 43 000 monikansallista yritystä ovat verkostoituneet tiiviisti pienen yritysryhmittymän kanssa, jolla on suuri vaikutusvalta globaaliin talouteen. Lisää aiheesta: COGLIAN, A., MACKENZIE, D. (2011). The hard core of power. *The New Scientist* 212: 8-9.
  25. Katso esimerkiksi tieteellinen aikakauslehti *Ecological Economics*.
  26. MEADOWS, D. H., MEADOWS, D. L., RANDERS, J. & BEHRENS, W. W. (1972). *Kasvun rajat - Ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti*. Suomenos Pulliainen, K., Seiskari, P. & Taanila, H. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
  27. HELNE, T., HIRVILAMMI, T., & LAATU, M. (2012). *Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla*; HELNE, T., & SILVASTI, T. (2012). *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*.
  28. DYLLICK, T., HOCKERTS, K. (2002). Beyond the Business Case for Corporate Sustainability. *Business Strategy and the Environment* 11: 130-141; HEIKKURINEN, P., BONNEDAHL, K. J. (2013). Corporate responsibility for sustainable development: A review and conceptual comparison of market-and stakeholder-oriented strategies. *Journal of Cleaner Production*, 43: 191-198.
  29. Kun luovumme nykyisestä elintasostamme (joka määrittyy eurojen kautta), saamme ratkaisun myös valtion velkaantumiseen. Valtion ei tarvitse ottaa enää lisävelkaa, koska voimme laskea suomalaista elintaso.

Heikko vai vahva kestävyys?

Pasi Heikkurinen

Poliittiset puolueet vasemmalta oikealle, liikeyritykset pienistä suuriin, kansalaisjärjestöt ja monet muut yhteiskunnalliset toimijat korostavat kestävä kehityksen tärkeyttä. Vaikuttaa siltä, että kestävydestä voisi viimein tulla ihmisten yhteinen asia. Ongelmaksi on kuitenkin noussut kestävyden käsitteen tulkinta ja soveltaminen. Esimerkiksi politiikassa tie kestävyteen edellyttää toisinaan rajuja leikkauksia julkisen talouden menoihin, kun taas toisinaan kestävä kehitys tarkoittaa miljardi-investointeja valikoituihin kasvu- ja teknologiayrityksiin. Monille liikeyrityksille kestävyys tarkoittaa uutta liiketoimintamahdollisuutta kestävyden luomien taloudellisten kasvumahdollisuuksien myötä. Osa kansalaisjärjestöistä korostaa globaalia oikeudenmukaisuutta ja osa kerskakulutuksesta luopumista kestävyden nimissä. Vaikka näkökulmien runsaus tuokin rikkautta tarkasteltavaan käsitteeseen, seurauksena on kestävyden käsitteen epämääräisyys.

Kestävydessä ei kuitenkaan alun perin ollut kysymys omista intresseistä. Kestävyden käsitteen toi julkiseen keskusteluun YK:n alainen Brundtlandin komissio, joka raportissaan ”Yhteinen tulevaisuutemme” (1987) nosti esiin huolen tulevien sukupolvien ja maailman köyhimpien ihmisten tarpeista. Oivallus, että materiaalistien mielihaluisten lyhytnäköinen toteuttaminen saattaa tulevat sukupolvet vaaraan (luonnonvarojen liikakulutuksen ja jatkuvasti lisääntyvien kasvihuonekaasujen myötä), herätti vilkkaan kansainvälisen keskustelun. Nyt hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC toteaa, että ympäristökatastrofin syyt ovat talouden ja väestön määrällisessä kasvussa. Näistä eritoten talouskasvu on ajankohtainen, sillä valtaosa maapallon resursseista käytetään – samoin kuin myös kasvihuonekaasut tuotetaan – vauriissa pohjoisessa.

Ajatus jatkuvasta talouskasvusta perustuu heikon kestävyden oletukseen, jossa ihmisten uskotaan pystyvän korvaamaan luonnonresursseja ja -prosesseja tekniikan avulla. Näin olettaen mineraali-, kasvi-, ja eläinkuntia sekä niiden

vuorovaikutuksessa syntyviä olemassaololle elintärkeitä prosesseja (kuten pölyttämistä) ei tarvitse suojella tai säästää tuleville sukupolville. Heikon kestävyden oletus ei anna luonnolle ihmisestä riippumatonta arvoa, vaan sen arvo määrittyy aina suhteessa ihmisen saamaan hyötyyn. Tämä oletus on ongelmallinen myös ihmisille itselleen, sillä jos ekosysteemille aiheutettuja tuhoja ei voida korvata, lajimme kenties ajautuu – tai on jo ajautunut – umpikujaan.

Vahvan kestävyden näkemysten mukaan ihmisten luomat koneet ja laitteet sekä muut hyödykkeet eivät pysty korvaamaan luonnon tarjoamia resursseja ja prosesseja ja siksi niitä tulee suojella ja säästää. Tästä näkökulmasta yhteiskunta tulisi järjestää uusiutumattomista materiaalin ja energian muodoista mahdollisimman vapaaksi – ja vielä niin, että uusiutuvaa maailmaa käytettäisiin enintään sen uusiutumismuodon mukaisesti. Monille valtioille ja yrityksille tämä tarkoittaisi kasvu- ja laajentumistavoitteista luopumista ja toiminnan perinpohjaista uudistamista kohti energia- ja tuotantopanosomavaraista toimintaa. Ihmisille, jotka ovat rakentaneet identiteettinsä kulutuksen varaan, siirtyä vahvan kestävyteen lienee vaikea. Elintason lasku on kuitenkin mahdollista, ja se voi olla jopa luontevaa.

Onko kyse sattumasta, että valtaosa kestävä kehityksen keskustelusta myötäilee heikkoa kestävysoletusta? Heikko kestävyys ei ole ristiriidassa tämänhetkisen uusliberaalin ajattelun kanssa, jossa omien etujen tavoittelu hyväksytään ja talouskasvu pidetään sen seurauksena. Yhteensopimattomuus sen sijaan on ilmeistä vallitsevan talous- ja yhteiskuntapolitiittisen puheen sekä vahvan kestävyden välillä, sillä vahva kestävyys edellyttää aineellisten tarpeiden uudelleenarviointia ja johtaa talouden supistumiseen.

Kirjoitus on alun perin julkaistu teoksessa Kaikkea sattuu, Hetemäki I. ym. (toim.), Gaudeamus (2015).

Kestävän kehityksen arkkiviholliset

Pasi Heikkurinen ja Toni Ruuska

Kolmenkymmen vuoden ajan politiikan, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun piirissä ovat kuuluneet kestävän kehityksen kaiut. Kansainväliset neuvottelukierrokset ja sitoumukset ovat päättyneet vuosi toisensa jälkeen vaikutuksettomina. Tarvittavaa muutosta ei ole saatu aikaan, eikä se myöskään ole näköpiirissä. Päinvastoin, tutkimusten valossa näyttääkin siltä, että pahimmat skenaariot ilmastonmuutoksesta ovat käymässä toteen¹ ja kuudes massasukupuutto uhkaa planeettaamme². On korkea aika tarkastella kahta kestävyiden perimmäistä vihollista, uusliberaalia talouspoliittista ideologiaa ja modernin ihmisen sokeaa teknologiauskoa.

Suomalainen Kestävän kehityksen toimikunta julkaisi vuonna 2013 yhteiskuntasitoutuksen ”Suomi, jonka haluamme 2050”. Siinä visioitiin huomionarvoisesti, että Suomi tulee kolmen vuosikymmenen päästä olemaan hyvinvointiyhteiskunta, jossa luonnon kantokykyä ei ylitetä ja luonnonvaroja käytetään kestäväällä tavalla. Sitoumuksen allekirjoittaneet julkishallinnon edustajat yhdessä muiden toimijoiden kanssa ovat siis sitoutuneet edistämään kestävä kehitystä kaikessa työssään ja toiminnassaan. Mitä tämä sitten tarkoittaa?

Yksinkertaisuudessaan: jotta luonnon kantokykyä ei kuormitettaisi enempää ja luonnonvaroja käytettäisiin jatkossa kestäväällä tavalla, tulisi taloudellisen toiminnan laajuutta kustomaa sekä yksilöiden että organisaatioiden kuin myös kansallisvaltioiden osalta³. Ja sopivina kestävämmyyden mittareina voitaisiin tällä hetkellä käyttää bruttokansantuotteen, organisaatioiden liikevaihdon ja yksilöiden kulutuksen kasvua. Kuvaavathan nämä taloudellisen toiminnan laajuuden mittarit mainiosti yhteyttä luonnonresurssien käyttöön ja hiilidioksidipäästöjen määrään (joko suorasti tai epäsuorasti)⁴.

Tuhoaminen ei voi jatkua

Kestävän kehityksen tarpeesta alettiin laajamittaisesti keskustella Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1987 julkaiseman

Brundtlandin raportin myötä. Raportin mukaan ihmiskunnan kehityksen tulisi olla kestävä siten, että sen avulla voitaisiin tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää heidän tarpeensa. Nykyhetken tarpeiden tyydyttämisellä ei tarkoitettu länsimaisten ihmisten ja yritysten vaurauden lisäämistä entisestään vaan erityisesti maailman köyhimpien perustarpeiden tyydyttämistä.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisäksi raportissa annettiin merkittävä huomio ekologiselle kestävyydelle, joka kohdistui erityisesti luonnonresurssien säilyttämiseen, päästövähennyksiin ja jättemäärän minimointiin sekä ekosysteemien suojelemiseen kokonaisuudessaan, jotta edellytykset elämälle säilyisivät maapallolla. Raportin mukaan meidän tulisikin säilyttää tietty määrä luonnonvaroja ja turvata ekosysteemien kestävyys. Toimenpiteitä tähän suuntaan ei kuitenkaan ole tehty riittävästi. Lisääntyneiden lajikuolemien myötä ekosysteemit jatkavat romahtamistaan ja luonnonvarojen kulutus kiihtyy vuosittain⁵. Monet päättäjät toki ymmärtävät, että tuhoamisen sijasta luonnonvaroja sekä ekosysteemejä tulisikin suojella ja säästää tuleville sukupolville. Tarjotut ratkaisuvaihtoehdot ovat kuitenkin ongelmallisia.

Lisää ihmiskeskeistä kontrollia

Keskeiseksi ratkaisumalliksi kestävyiden ongelmaan on tarjottu uusinta olemassa olevaa teknologiaa, erilaisia koneita ja laitteita. Ydinvoimateknologia on näistä yksi, jonka avulla pyritään mahdollistamaan energian saatavuus ja keskittynyt tuotanto sekä kulutusyhteiskunnan jatkuvuus. Ihmisen rakentamat tehtaot ja erinäiset järjestelmät eivät kuitenkaan pysty koskaan korvaamaan niitä luonnonresursseja ja -prosesseja, joita kulutusyhteiskunta tuhoaa⁶. Näin ollen tekniikan kehittäminen ei ratkaise ylituotannon ja -kulutuksen ongelmaa.

Taloudellinen ja teknologinen kehitys onkin ruokkinut ihmiskeskeistä harhakuvausta siitä, että elämä maapallolla olisi olemassa ainoastaan ihmistä varten. Tätä illuusiota ovat ravinneet nimenomaan maan uumenista löydettyt mittavat energiavarat, jotka teollisen vallankumouksen myötä ovat mahdollistaneet muun muassa ruoan- ja energiantuotannon keskittämisen sekä koneiden ja laitteiden laajamittaisen käyttöönnoton⁷. Liian monet ihmiset ovat vauhtisokeudessaan

erehtyneet ajattelemaan, että uteliaisuuden ja omien mielihalujensa tyydyttäminen keinoja kaihtamatta on oikeutettua, ja että voimme hallita luontoa. Näin ei tietenkään ole, koska olemme vain osa elämän kiertokulkua, ja kestävä kehityksen periaatteiden mukaan vastuussa tekemisistämme myös jälkipolvillemme.

Globaalissa ja erikoistuneessa maailmassa fossiilisiin luonnonvaroihin perustuva talousjärjestelmä pitkälti estää meitä näkemästä yhteyksiä asioiden, kuten ekologian ja teknologian, välillä⁸ ja on osaltaan tuotantohierarkioita pystyttämällä ja yhteiskuntia monimutkaistamalla aiheuttanut modernin ihmisen vinoutuneen luontosuhteen. Valitettavan harva meistä on enää kosketuksessa (ei ihmisen luomaan) luontoon, sillä vietämme aikaamme kaupungeissa ja näyttöpäätteillä. Ja hyvin harva näkee luonnonvaraisissa metsissä, vuorissa ja eläimissä juurikaan arvoa. Miten voisimmekaan haluta suojella ja säästää jotain sellaista, jota emme tunne arvokkaaksi?

Raskas talouspoliittinen kytkös

Suomen talouspoliittinen eliitti viittaa edelleen usein kestäväan kehitykseen tulevaisuudesta puhuttaessa. Käsitteen sisältö on toki muutettu palvelemaan heitä ja heidän edustamaansa uusliberaalia kapitalismia, globaalin pohjoisen dominoivaa talouspoliittista aate- ja tuotantorakennelmaa. Tässä 1970–80-luvuilla läpi lyöneessä markkinafundamentalismin renessanssissa tavoitellaan talouskasvua ja kilpailukykyä sekä yksityisen omistusoikeuden laajentamista markkinoita vapauttamalla. Todellisuudessa uusliberalismissa on eneminkin ollut kyse valtioiden muokkaamisesta palvelemaan monikansallisen pääoman etuja. Tämä ideologia on tarjottu suurille massoille ihmiskunnan ainoana vaihtoehtona tai toisaalta härskisti povaamalla vihreää hyvinvointia ja kestävä kasvua. Talouskasvuun perustuvat tulevaisuuden hyvinvoinnin lupaukset ovat kuitenkin ristiriitaisia utopioita, sillä on tiedossa, että kaikki tuleva taloudellisen toiminnan laajentaminen vain pahentaa velkaa tuleville sukupolville saasteiden ja luonnonvarojen liikakäytön johdosta⁹.

Kestävä tulevaisuuden kannalta onkin äärimmäisen vahingollista, että mantrat kasvusta, kilpailukykyvystä ja kuluttamisesta on iskostettu syvälle päättäjien, yritysliitien sekä

yksittäisten kansalaisten mieliin. Esimerkiksi yritysjohtajille on lähes mahdotonta selittää miksi heidän tulisi osallistua kestäväan toimintaan, joka edellyttää taloudellisen toiminnan kutistamista. Saatikka kertoa yksityisautoilusta ja ulkomaanmatkailusta nauttavalle perheelle, että kulutusta tulisi vähentää ja elintasoa laskea. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että kapitalistisen markkinatalouden toimijat näkevät ympäristön ja yhteiskunnan ensisijaisesti panoksina tuotannolle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikki (materiaalinen ja ei-materiaalinen, elävä ja ei-elävä), josta vain voi olla hyötyä vaurauden kerryttämisessä, tulee alistaa yksityisten tuotantovoimien käyttöön. Näin on käynyt myös kestävä kehityksen käsitteelle.

Kestävyys-käsitteen alistaminen ja hyväksikäyttö

Kestävyys näyttää olevan käsite, jota voi käyttää lähes kuka vain, mihin vain, miten vain ja milloin tahansa¹⁰. Ihmiskunnan ja ei-inhimillisen maailman olemassaolon näkökulmasta tämä ei liene hyvä asia. Käsitteen monimerkityksellisyys tulee esille erityisesti tilanteissa, joissa kestävydestä puhumisen auttaa oikeuttamaan tiettyjä poliittisia tavoitteita, kuten terveydenhuollon yksityistämistä tai innovaatio- ja talouskasvuyliopistojen perustamista. Tai yritysmaailmassa, jossa kestävydestä puhutaan ennen kaikkea välineenä saavuttaa liiketoiminnan muita tärkeämpiä tavoitteita, kuten liikevoiton kasvattamista. Myös kansalaiset tai ”kuluttajat” (kuten heitä kaupallisuuden kyllästävässä yhteiskunnassa kutsutaan) on saatu ymmärtämään kestävyys erikoisella tavalla. Sen mukaan kestävyyttä voi lisätä kuluttamalla: ostamalla vain erilaisia tuotteita ja palveluita kuin ennen. Asian laita ei valitettavasti ole näin. Kuluttamisesta ei yksinkertaisesti ole olemassa kestävää versiota – varsinkaan täällä materiaalisesti yltäkylläisyydessä pohjoisessa.

Uusliberaalit ideologiset johtoajatukset vapaista markkinoista ja vaihdannasta sekä ehdoton vaatimus talouskasvusta kulkevat siis vahvasti ristiriidassa kestävyuden kanssa. Aikana, jolloin tarvitsisimme rajoituksia luonnonpääoman käyttöön, saamme tilalle lähinnä yksityisiä intressejä palvelevaa talouspolitiikkaa, joka kiihdyttää luonnonpääomien hupenemista taloudellisen toiminnan vapauttamisen ja

markkinamekanismien keinoin sekä uuden ”puhtaamman” teknologian vauhdittamana. Tätä kasvu- ja teknologiakeskeistä tuotantopolitiikkaa edistävät Suomessa niin puolueet oikealta vasemmalta, erinäiset tutkimuslaitokset ja yliopistot sekä ajatushautomot, kuin myös työnantajien ja työntekijöiden etujärjestöt sekä suuret liikeyritykset, mutta myös tavalliset kansalaiset omilla valinnoillaan. Talouspoliittiset päätöksentekijät ovat kaiken lisäksi ja hyvin johdonmukaisesti vierittäneet vastuuta kestävydestä pois valtioilta ja julkishallinnolta kasvua ja voittoa tavoitteleville yksityisille markkinatoimijoille. Näkyvät kädet ovat pestyt vastuusta kestäväan kehitykseen.

Tarvittavat toimenpiteet

Vaikutusvaltaiset yritysjohtajat, asiantuntijat ja muut teknokraatit tuntuvat pitkälti sanelevan maailman sekä Suomen ”kehityksen” suunnan. Vallitsevan ideologian mukaan meidän tulee ennen kaikkea kuluttaa sekä yksityistää ja olla markkinoilla kilpailemassa sekä kasvamassa määrällisesti. Teknologiauskovaisuus taas kannustaa meitä luonnon kontrollointipyrkimyksissä ja luo uskoa ihmisen ylivoimaisuuteen suhteessa muuhun maapallon elämään. Mutta kuten olemme historian saatossa ja varsinkin nykypäivän tilanteen valossa hätkähtäneet huomaamaan, tämän suuntainen kehitys ei ole ollut kestävä. Luottamus siihen, että tulevaisuudessa pystytään kehittämään puhdasta teknologiaa, jonka avulla voidaan myös korvata ekosysteemille aiheutetut vahingot, vapauttaa meidät toimimasta kestävästi tänään.

Vastaavanlaisesti vastuu ulkoistetaan markkinaperustaisen ideologian myötä. Tällöin ajatellaan, että markkinat ja näkymätön käsi tuovat meille kestävä kehitystä, kunhan vain jatkamme kasvua haittaavien instituutioiden ja arvomaailmojen purkamista. Markkinaperusteiset fantasiat ja sokea usko teknologian pelastavaan voimaan ovatkin kestävyden arkkihollisia, jotka saattavat ehkä luoda illuusion paremmasta huomisesta, mutta todellisuudessa vievät meitä kohti kollektiivista itsemurhaa.

Tulevien sukupolvien tarpeista vastaaminen ei edellytä vaipaampia markkinoita ja edistyneisempää teknologiaa, vaan luonnonresurssien käyttökäytäntöitä ja säännöstelyä sekä ekosysteemien suojelua. Yhteiskunnallisten rakenteiden lisäksi

meidän on vaihdettava arkiset käytäntömme sellaisiin, joilla emme osallistu kasvu- ja fossiilitalouteen, vaan luomme vaihtoehtoisia olemisen tapoja. Tämä tarkoittaa varmasti monelle matalampaa elintasoja, ja tarpeiden uudelleen määrittelemistä. Tämä tarpeiden kohtuullistaminen on joka tapauksessa edessämme, sillä halvan öljyn aika on päätymässä¹¹. Jo pelkästään tästä syystä ylityölläisyydessä elävien yhteiskuntien, organisaatioiden ja kansalaisten tuleekin kauttaaltaan uudelleenarvioida omat todelliset tarpeensa suhteuttamalla ne köyhyydessä elävien kanssaihminen todellisuuteen, kuin myös tulevien sukupolvien oikeuksiin elää mielekästä elämää.

Tarvittavaan syvälliseen sosiokulttuuriseen muutokseen kasvu- ja markkinaperusteinen uusliberaali ideologia ja teknologiausko eivät meitä johda eivätkä kannusta. Ne päinvastoin luovat harhakuvan siitä, että voisimme jatkaa niin kuin tähänkin asti – luopumatta talouskasvuhakuisesta kulutus- ja fossiilikapitalismista. Aidosti kestävien tulevaisuusvisioiden tilalle runnetaan vuodesta toiseen talouspoliittisen eliitin etuja palveleva jatkuva huoli kansallisesta kilpailukyvyistä. Tämä huolenpito esitetään julkisessa keskustelussa ainoana selviytymiskeinona maailmanlaajuisessa kapitalistisessa markkinataloudessa, jolla ei ole mitään tiettyä suuntaa taikka inhimillistä saati ekologista arvopohjaa. On aika nujertaa kestävä kehityksen arkkiviholliset.

*Kirjoitus on julkaistu alun perin Elonkehä-lehdessä. Heikkuri-
nen, P. ja Ruuska, T. Kestävä kehityksen arkkiviholliset. Elon-
kehä, 2014/3, s. 60–65. Kirjoituksen tähän versioon on tehty
kielenhuollollisia muokkauksia.*

Viitteet:

1. Ks. Kansainvälisen ilmastopaneelin (IPCC) vasta julkaistut raportit, <http://www.ipcc.ch/report/ars/index.shtml>.
2. Lisää massasukupuutosta: BARNOSKY, A. D., MATZKE, N., TOMIYA, S., WOGAN, G. O., SWARTZ, B., QUENTAL, T. B., ... & FERRER, E. A. (2011). Has the Earth's sixth mass extinction already arrived? *Nature*, 471(7336), 51–57.
3. Ihmiskunta tarvitsee 1,5 maapalloa pitääkseen yllä tämänhetkisen elämäntyyliänsä, ks. esim. http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/world_footprint/

4. Talouden kasvu (BKT:lla mitattuna) korreloi suoraan sekä luonnonresurssien käytön lisääntymisen että hiilidioksidipäästöjen kasvun kanssa, ks. JACKSON, T. (2011). *Hyvinvointi ilman kasvua: rajallisen planeetan taloustiede*. HS kirjat, ja VICTOR, P. A. (2008). *Managing without growth: slower by design, not disaster*. Edward Elgar Publishing.
5. Ks. BARNOSKY, A. D., HADLY, E. A., BASCOMPTE, J., BERLOW, E. L., BROWN, J. H., FORTELIUS, M., ... & SMITH, A. B. (2012). Approaching a state shift in Earth's biosphere. *Nature*, 486(7401), 52-58.
6. Esim. DALY, H. E., 1992. *Steady-state Economics*. Earthscan, London.
7. Ks. SALMINEN, A., VADÉN, T. (2012). *Energia ja kokemus. niin & näin: Tampere*.
8. SALMINEN, A., VADÉN, T. mt.
9. Ks. esim. JACKSON (mt.), luku 5.
10. HEIKKURINEN, P. (2014). Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet. *Tieteessä tapahtuu*, 32(4): 10-16.
11. SALMINEN, A., VADÉN, T. (2012). *Energia ja kokemus. niin& näin: Tampere*.

Ekologinen kestävyys ja väestö Suomessa

Pasi Heikkurinen

Meneillään oleva kuudes massasukupuuttoaalto on aiempiin aaltoihin verrattuna poikkeuksellinen, sillä sen ovat pitkälti saaneet aikaan yhden lajin edustajat, ihmiset. Sukupuuttoaalto uhkaa muiden lajien lisäksi myös ihmisiä, sillä ilman luonnon monimuotoisuutta myös omat edellytyksemme säilyä elossa heikenevät. Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä yhteiskunta on mahdollinen ainoastaan, mikäli ekologinen kestävyys toteutuu. Merkittävimpien ympäristöongelmien syynä ovat globaalin ihmisväestön koko ja sen vauraus. Yhdessä ne johtavat maapallon ekologisen kantokyvyn ylittymiseen. Vaikuttavin keino ekologisen kestävyuden parantamiseen nykyisellä väestöpohjalla on vauraiden yhteiskuntien, kuten Suomen, kuluttamisen radikaali vähentäminen. Tavoite kulutuksen vähentämisestä on ristiriidassa kasvuun perustuvan talousjärjestelmämme kanssa. Sosiaalisen kestävyuden kanssa tavoite ei välttämättä ole ristiriidassa, mutta kuluttamisen vähentämisen lisäksi vaurautta pitäisi jakaa nykyistä tasaisemmin. Jotta ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden tasapaino saavutettaisiin, tarvitaan niin tieteiden, yksityisten ihmisten, yritysten ja poliitikkojen kuin kansalaisjärjestöjenkin yhteistyötä sekä paikallisesti että globaalisti. Olennaista on pyrkiä saavuttamaan ymmärrys kestävyysongelman juurisista, joihin elimellisesti kuuluvat sekä vaurauden että väestön kasvu.

Sekä maantieteellinen Suomi että suomalainen kulttuuri ovat osa biosfääriä, kaikkien ekosysteemien summaa. Biosfääri tunnetaan myös elonkehän nimellä, joka viittaa erityisesti maapallon osiin, joilla elämä on mahdollista. Elämä voidaan laajasti määritellä asiantilaksi, jossa jokin on syntynyt ja elossa, eikä vielä kuollut. Elämän määritelmä on kuitenkin hankala sen ajallisen ja paikallisen rajanvedon sekä ilmiön monimuotoisuuden ja keskinäisriippuvuuksien vuoksi. Vaikka emme pysty antamaan tarkkaa määritelmää elämälle, on se monelle kokemuksellisesti totta - koemmehan olemme elossa.

Niin yksilöiden kuin myös ihmisryhmien ja kulttuurien elämät ovat kautta aikojen olleet jatkuvassa vaarassa. Henkiinjäämisteluista käydään alati ympäri maailmaa. Yhteisöt syntyvät, elävät ja kuolevat. Viimeisen sadan vuoden aikana kysymys elämästä on kuitenkin saavuttanut globaalit mittasuhteet. Johtavien biologisten ja paleontologien tutkimukset kertovat, että elämme keskellä kuudetta massasukupuuttoaltoa¹. Tämänkertaisesta lajikadosta poikkeuksellisen tekevät ainakin kaksi seikkaa. Ensimmäinen on se tieteellinen tosiasia, että sukupuutot ovat pitkälti yhden lajin – *Homo sapiensin* – aikaansaannoksia. Toinen erikoinen seikka taas on seuraava: vaikka ihmisyyhteisöillä on ollut laajasti tietoa saatavilla meillä olevasta romahduksesta, sen syistä ja seurauksista, tarvittavia toimenpiteitä lajikuolemien hidastamiseksi saatikka pysäyttämiseksi ei ole pystytty toteuttamaan.

Elämä maapallolla perustuu ilmiöiden (kuten lajien ja ekosysteemien) keskinäisriippuvuuteen², joten ilman monimuotoista lajien kirjoa myös ihmislajin elämän jatkuvuuden edellytykset heikkenevät. Tämä tarkoittaa sitä, että planetaarinen massasukupuutto voi edetessään merkitä myös ihmisten sukupuuttoa. Altruistisen kiinnostuksen lisäksi voimme siis olla huollissamme muista lajeista myös siksi, että biosfäärinen romahdus uhkaa meitä itseämme³.

Mitkä tekijät sitten mahdollistaisivat elämän jatkuvuuden maapallolla? Tätä kysymystä pyrkii selvittämään kestävyystutkimus, joka tarkastelee ympäristön, yhteiskunnan ja talouden välisiä yhteyksiä tavoitteenaan sekä lisätä ymmärrystä ilmiöstä että tarjota työkaluja kestäväan muutokseen. Tutkimuskenttä sisältää myös näkemyksen niistä tekijöistä, joista ihmisten vaikutus ympäristöön koostuu⁴. Niin kutsutun IPAT-yhtälön mukaan kolme keskeisintä tekijää, jotka vaikuttavat ympäristöön (I = Impact), ovat väestö (P = Population), vauraus (A = Affluence) ja teknologia (T = Technology)⁵. Yhtälössä ihmisen vaikutus ympäristöön (eli nk. ekologinen jalanjälki) koostuu siis ihmisten yhteenlasketusta lukumäärästä, heidän materiaalisesta elintasostaan (tai kulutuksesta) ja ihmisten rakentaman ja käyttämän teknologian ympäristövaikutuksista. Kaksi ensimmäistä tekijää, väestö ja vauraus, ovat elonkehän kannalta niin kutsuttuja juuriongelmia. Kolmas tekijä taas usein nähdään keinona lieventää kahden ensimmäisen tuottamia

vaikutuksia, niin kutsuttujen teknologisten ekotehokkuus-toimien avulla.

Teknologian lieventävään rooliin liittyy myös kriittisiä näkemyksiä⁶. On nimittäin huomionarvoista, että teknologian kautta saavutetusta tehostumisesta huolimatta globaali kokonaiskulutus ja -tuotanto eivät ole vähentyneet, vaan ovat jatkaneet kasvuaan⁷. Toteutuneet tehostamisvaatimukset ovat suuruusluokkaa, joka ei lainkaan vastaa väestön ja vaurauden määrästä koituvia haittoja. Paikallisesti raportoidut hyödyt, kuten Suomen valtion pienentyneet hiilipäästöt, taas johtuvat pitkälti alueellisesta mittaustavasta, jolloin muualla tuotettuja ja ostettuja tuotteita ja palveluita ei huomioida laskutoimituksessa. Teknologian ja niin kutsutun irtikytkennän kysymyksestä löytyy paljon tuoretta tutkimuskirjallisuutta⁸. Helne, Hirvilampi ja Laatu ovat kirjoittaneet myös teknologian roolista ja IPAT-yhtälöstä suomalaisen sosiaalipolitiikan kontekstissa^{9,10}. Näiden tutkimusten keskeinen argumentti on se, että talouskasvua ei ole onnistuttu irrottamaan haitallisista ympäristövaikutuksista, eikä irtikytkentä myöskään ole näköpiirissä.

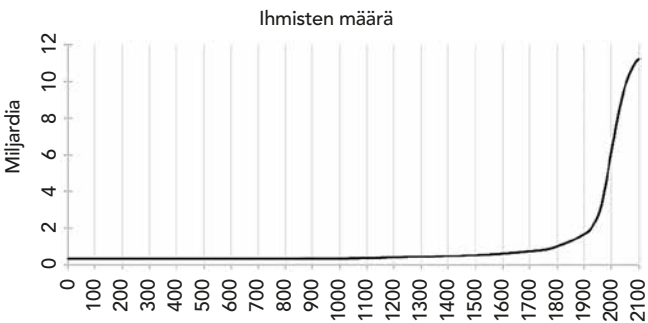
Vaurauden suhdetta elonkehän turmeltumiseen on puolestaan yhdistetty tieteellisessä keskustelussa mm. tulotasoon¹¹ ja kulutuksen määrään¹². Eli vauraus tulotasolla ja kulutuksen määrällä mitattuna nähdään ensisijaisena syypanä ihmisten negatiiviseen ympäristövaikutukseen. Myös tuotannon ja liiketoiminnan määrällistä kasvua on kritisoitu kestävyystutkimuksessa¹³. Vaurauden kasvun ongelma on myös noussut yleiseen keskusteluun kulutuksen vähentämispyrkimysten ohien mm. median¹⁴, ympäristöjärjestöjen¹⁵ ja kansainvälisen degrowth-liikkeen kautta.

Näistä kolmesta IPAT-tekijästä väestökysymystä on käsitelty selvästi vähiten. Tämä kirjoitus tarkastelee väestön määrää suhteessa ekologiseen kestävyteen ja pohtii, miksi juuri väestökysymys on jäänyt vähemmälle huomiolle. Kirjoituksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä ympäristö- ja väestöpolitiikan yhtymäkohdista ja tuottaa tutkimukseen pohjautuvaa tietoa poliittisen keskustelun ja päätöksenteon tueksi.

Kirjoituksen lähtökohtana on oletus, että sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys ovat riippuvaisia ekologisesta kestävydestä (joka viittaa erityisesti biosfäärin tilaan, joka mahdollistaa monimuotoisen elämän jatkuvuuden). Toisin sanoen,

ilman ekologista kestävyttä yksikään yhteiskunta, talous, organisaatio tai yksilö ei voi olla kestävä eli monimuotoista elämää ylläpitävä yksikkö tai järjestelmä. Tämä oletus nostaa esiin keskeisen kysymyksen siitä, kuinka kansallisella ja paikallisella tasolla tulisi reagoida globaaleihin haasteisiin, kuten teollista vallankumousta seuranneeseen väestöräjähdykseen (kuvio 1).

Vielä vuonna 1800 ihmisväestön määrä oli alle miljardin, kun se nyt on yli 7,7 miljardia. Tämä on merkittävä lisäys ihmislajin aiheuttamaan ekologiseen jalanjälkeen. Radikaalilla elintason laskulla voidaan vaikuttaa korjaavasti tähän epätoivottuun kehitykseen, kuten myös oikeanlaisella teknologisella järjestäytymisellä, mutta on selvää, että jokainen uusi ihmiselämä tarkoittaa lisäystä ihmislajin kollektiiviseen ympäristövaikutukseen. Tässä yhteydessä on huomionarvoista mainita, että olemassa olevien ja syntyvien eri ihmisyksilöiden (sekä kulttuurien) ekologinen jalanjälki voi poiketa huomattavastikin keskiarvoyksilöstä. IPAT-kaavan mukaisesti se riippuu pitkälti tarkasteltavan yksilön vaurauden tasosta. Toisin sanoen, mitä materiaalisesti varakkaampaa elämää ko. yksilö tai kulttuuri elää, sitä enemmän se kuluttaa luonnonvaroja ja tuottaa haitallisia päästöjä, kuten kasvihuonekaasuja ja näin ollen sitä suurempi sen ekologinen jalanjälki on. Yksinkertaistetusti vielä: jos siis esimerkkiyhteisö A elää 10 kertaa vauraampaa elämää kuin yhteisö B, niin silloin yhteisö B:ssä voi olla 10 kertaa enemmän ihmisiä ja silti A:n ja B:n ekologiset jalanjäljet pysyvät samoina (*ceteris paribus*). Suurimmat

38 Kuvio 1: Ihmisten määrä globaalisti vuodesta 0-2100¹⁶

ympäristöhaitat aiheutuvat siis yhteisöistä ja kansakunnista, joissa on paljon vauraita, pitkään eläviä ihmisiä.

Etenkin vauraiden kansojen ja ihmisten saattaa olla vaikea hyväksyä tätä tosiasiaa syyllisyyden ja häpeän vuoksi sekä myös sen takia, että kulutus nähdään oikeutena¹⁷. Yksi yritys kiertää tämä kohtalo on ajatella (kehittyneemmän teknologisen organisoitumisen kautta), että ”vaikka olen vauras niin en ensinnäkään kuluta kaikkea omaisuuttani”, ja toiseksi ”kulttanhan kestävästi”. Tämä ajattelu perustuu kuitenkin kahteen virheoletukseen. Ensimmäinen niistä on harha siitä, että vaurautta voisi olla olemassa ilman, että se olisi käytössä (joko omasta tai jonkun muun toimesta) tai että kasaantunut vauraus ei olisi hankittaessa aiheuttanut negatiivista ympäristövaikutusta. Nykyisessä globaalissa markkinaperustaisessa ja kasvuun perustuvassa talousjärjestelmässä esimerkiksi kaikki pankkeihin talletettu vauraus on jatkuvassa käytössä. Sillä rahoitetaan sekä pankin omia että sen asiakkaiden tekemiä sijoitustoimia ja tarvitsemia luottoja. Toisin sanoen, tässä rahajärjestelmässä on äärimmäisen hankala omistaa mitään ilman, että sitä käytettäisiin talouden kasvattamiseen. Jos talletat palkkasi tai omistat asuinhuoneiston, on tämä vauratesi välillisesti kulutuksessa rahoitusinstrumenttien kautta.

Toinen ajatusvirhe taas liittyy myyttiin kestävästä kulutuksesta. Tuotteiden ja palveluiden laadullisella parantamisella ei voida vaikuttaa tuotteiden ja palveluiden määrään kuin rajoitetusti. Tämä johtuu niin kutsutusta ripariefektistä (*rebound effect*), joka tunnetaan myös Jevonsin paradoksin nimellä¹⁸. Siinä laadukkaammalla ostopäätöksellä ”säästetty” ympäristöhyöty kulutetaan muuhun. Eli voimme syödä kasvisruokaa, ajaa sähköautolla, liikkua julkisilla ja asua energiatehokkaassa talossa, mutta jos kokonaiskulutus (esim. tulotasolla tai euroilla mitattuna) ei pienene, ei pienene ekologinen jalanjälkikään. Biosfääri vähät välittää siitä, mihin sen tarjoamia resursseja käytetään. Elon jatkumisen näkökulmasta ensisijaista onkin se, kuinka paljon resursseja käytetään. Ja tähän tietenkin elimellisesti vaikuttaa se, kuinka paljon ihmisiä (tai kuluttajia) ylipäänsä on niitä käyttämässä. Tähän ajatusvirheeseen kytkeytyy myös utopia immateriaalisesta kulutuksesta, jossa yhteiskunnat voisivat ylläpitää korkeaa elintasoa siirtymällä tuotteiden kulutuksesta palveluihin. Harmillisesti

kuitenkaan mitään inhimillistä toimintaa ei ole onnistuttu irtikytkemään materiaalisenergeettisestä todellisuudesta. Toisin sanoen, näyttö niin kutsutuista immateriaalisista palveluista puuttuu.

Suomalaisessa talouspoliittisessa keskustelussa ollaan toki huolissaan ihmisten määrästä, mutta syystä, joka on ennemmin taloudellinen (tähtää taloudellisen vaurauden ylläpitämiseen ja kasvuun) kuin ekologinen. Jos yhteiskunnassa ei nimittäin ole tekijöitä – sekä työsuoritteiden tekijöitä että niiden kuluttajia – heikkenevät talouden kasvunäkymät. Ja jos talouden koko ei kasva, on globaaleihin markkinoihin kiinnittyvän kasvuperustaisen yhteiskunnan vaikeaa, ellei mahdotonta, nostaa tai edes ylläpitää sen hetkistä elintasoja. Syntyvyyden laskuun Suomessa liittyy keskeisesti myös huoli väestörakenteen muutoksesta ja siihen kytkeytyvästä eläkejärjestelmän maksukyvyttömyydestä. Kansantaloudelliset näkymät ovat oikeastaan melko katastrofaaliset Suomessa, mikäli syntyvyys jatkaa laskevaa kehitystään (kuvio 2). Mitä käykään nyt vielä vaurastuvalle Suomelle, jos se ei pysy kansainvälisessä talouskilpailussa mukana?

Kuvio 2. Syntyneet Suomessa¹⁹

Jos syntyvyys tosiaan jatkaa ennustetusti laskuaan ja elintaso Suomessa romahtaa sen myötä, ekologisen kestävyden näkökulmasta tulevaisuus näyttää lupaavalta. Kasvuun perustuva talous tarvitsee jatkuvasti lisää inhimillisiä ja ei-inhimillisiä

resursseja ja mikäli näitä ei ole saatavilla, oletetusti järjestelmä sakkaa²⁰. Lyhyen aikavälin haitat tietenkin koituvat ihmisille, mutta jokainen hidastus ja katkos teollisuudessa antavat biosfäärille aikaa toipua²¹. Syytä riemuun ei tosin vielä ole, sillä Suomen kansantalouden osuus maailman taloudesta on hyvin pieni, vaikkakin kulutuksessa per henkilö Suomi on maailman kärjessä. Toinen syy rajoittaa innostusta löytyy siitä, että väestön määrä Suomessa jatkaa kasvuaan ja syntyvyyden aiheuttama lasku tuskin näkyy suomalaisten lukumäärässä vielä pitkään aikaan (kuvio 3). Tähän suurimmat syyt ovat ilmastonmuutoksen aiheuttama muuttoliike ja globaali väestönkehitys, joka tarkoittaa nyt yli 130 miljoonan ihmisen lisääntymistä vuosittain²². YK:n¹⁶ ennusteen mukaan olemme globaalisti lähellä 10 miljardia ihmistä kolmen vuosikymmenen kuluttua ja vuonna 2100 ihmisiä on jo yli 11 miljardia.

Kuvio 3. Suomen väestönkasvu¹⁹

Talouden näkökulmasta huoli suomalaisten syntyvyydestä ei siis välttämättä olekaan tarpeen. Mikäli Suomi jatkaa osana globaaleja virtoja, joissa vauraus ja väki liikkuvat yhteisen vapaasti, tulee sekä tuotteiden ja palveluiden tekijöitä että kuluttajia riittämään. Tosin nämä ihmisryhmät eivät luultavasti tule olemaan syntyperäisiä suomalaisia. Hyvin rajatusta kansallisisidentiteettisestä tai etnisestä näkökulmasta (jossa halutaan säilyttää ns. suomalaista geeni- ja kulttuuriperimää) tämä saatetaan nähdä ongelmana, mutta taloudellisiin kysymyksiin se tuskin vaikuttaa. Pääoma

ei katso ihonväriä niin kauan kuin talouden rattaat pysyvät liikkeessä. Toki Suomen talous hyötyisi siitä, että omakin väestö kasvaisi. Ekologisen kestävyuden näkökulmasta tällä liiallisella kulutuksen ja lisääntymisen aikakaudella kuitenkin syntyvyys väheneminen lisää monimuotoisen elämän jatkumisen edellytyksiä.

Etenkään biosfääri ei ole kiinnostunut kuluttajien etnisestä alkuperästä tai muista demografisista tekijöistä. On siis aivan merkityksetöntä ekologisen kestävyuden näkökulmasta, kuka resursseja kuluttaa ja missä. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta tämä kysymys taas on tärkeä. Mitä tasaisemmin resurssit ja elintaso jakautuvat sekä ajassa että paikassa, sitä paremmat mahdollisuudet sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle on toteutua. On kuitenkin muistettava, että jokainen sosiaalinen järjestelmä on alistainen biosfäärille. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vaikka jakaisimme vaurauden täysin tasaisesti kaikkien ihmisten kesken (ja toistaisimme sen, mikäli resurssit jälleen kasaantuisivat epätasaisesti), ei ylikulutuksen ongelma valitettavasti poistu. Siitä huolimatta ja toisin sanoen, ylikuluttavan ihmiskunnan ja sen vauraiden yhteiskuntien (kuten Suomen) tulisi samanaikaisesti vähentää omaa kokonaiskulutustaan ja jakaa vaurautta tasaisemmin. Kun ekologisen kestävyuden näkökulmasta tärkeää on, että kokonaiselintaso kääntyy laskuun, sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta merkittävää on, että jo olemassa oleva vauraus jaetaan tasaisemmin.

Jotta kokonaiskulutus saadaan laskemaan, tulee elintason vauraisa yhteiskunnissa siis laskea huomattavasti. Suomi ilman muuta kuuluu näihin ylikuluttaviin maihin. Bruttokansantuottemme (markkinahintaan käyvin hinnoin) oli vuonna 2018 234,5 miljardia euroa, merkiten 42 504 euroa per asukas¹⁹. Bruttokansantuotteen (BKT) on havaittu korreloivan läheisesti ekologisen jalanjäljen kanssa²³ ja sillä voidaan edelleenkin mitata kansantalouksien toivottua suuntaa, vaikkakin kääntäen. Tosin valitettavasti dystooppista irtikytkentävaihtoehtoa, jossa talous laskee BKT:llä mitattuna, mutta ekologinen jalanjälki ei pienene, ei voida poissulkea yhtenä tulevaisuuden skenaarioista.

Tulevaa kehitystä pohdittaessa on historian ja tilastojen lisäksi käännettävä katse niihin tekijöihin ja toimijoihin, jotka

mahdollistavat muutoksen. Yhtäältä lainsäätäjät toimivat pitkälti demokraattisen logiikan pohjalta ja toisaalta yritykset ja kotitaloudet toimivat yksityisellä sektorilla markkinalogiikan pohjalta. Kolmannella sektorilla kansalaisyhteiskunta taas määrittää normeja sosiokulttuurisen kehkeytymisen tuloksena. Käytännössä suomalaisessa yhteiskunnassa muutostekijät eivät rajaudu mihinkään näistä kolmesta sektorista, vaan yhteisiä ongelmia rajataan ja ratkotaan niin politiikan ja lakien kuin normien ja markkinavoimien kautta. Olisikin järjestöntä väittää, että jotain kestävyteen läheisesti kytkeytyvää asiaa, kuten väestökysymystä, tulisi käsitellä ainoastaan yhdellä yhteiskunnan osa-alueista. Aivan kuten vaurauden luomaa ongelmaa ei voida jättää kuluttajien ja yritysten harteille, ei väestökysymystäkään voida sulkea pois julkisesta keskustelusta. Silti väestönkasvun ongelmista usein vaietaan jättämällä ne yksilöiden vastuulle.

Toimittaja David Roberts²⁴ esimerkiksi listaa syitä miksi hän on päättänyt olla puhumatta väestönkasvusta ympäristöongelmien yhteydessä, vaikka hän tunnustaa väestönkasvun yhteyden ekologiseen jalanjälkeen. Keskeisimpänä lienee ajatus, että keskittymällä erilaisiin ohjauskeinoihin (kuten tyttöjen koulutukseen) väestönkasvua voidaan hidastaa ja jopa laskea ilman, että siitä edes puhutaan. Tämä on jonkinlainen ympäristö- ja sosiaalipolitiikan piilostrategia, joka toisaalta vähentää moraalisia ja poliittisia hankauksia, mutta toisaalta estää moraalisen ja poliittisen toiminnan läpinäkyvyyttä. Tämä lähestymistapa on luultavasti poliittisesti mahdollinen, mutta samaan aikaan ajatus siitä, että voimme ratkaista väestöongelman ilman, että siitä puhutaan, tuntuu erikoiselta. Onko todella tarpeen luoda piiloagendoja?

Ne riskit, joita Roberts ja monet muut pyrkivät tällä strategialla välttämään, ovat aiheellisia ja vakavasti otettavia huolia tässä ajassa. Kirjoituksessaan hän kytkee väestökysymyksen ”rasismiin, muukalaisvihaan ja rodunjälöstusoppiin.” Hänen mukaansa väestönkasvusta puhuminen tarkoittaa juuri halua vähentää tiettyjen väestöryhmien määrää. Tällaista jaettava tarkoituspärrä väestönkasvusta puhuvien keskuudessa ei varmastikaan ole. Lisäksi, on itse asiassa melko ongelmallista ajatella, että juuri kipeistä asioista tulisi vaieta. Vain vuosikymmen sitten oli hankalaa puhua talouskasvusta kriittiseen

sävyyn, koska sen nähtiin johtavan kommunismiin. Nyt jotkut taas yhdistävät väestönkasvukeskustelun fasismiin.

Robertsin kirjoituksen taustalla on toki luultavasti altruistinen huoli ihmisten välisestä oikeudenmukaisuudesta sekä jonkinlainen heränneisyys siihen, että ihmislaji tarvitsee biosfääriä jatkaakseen elämää. Monilla v-sanasta puhuvilla saattaa kuitenkin olla (enemmän tai vähemmän) itsekäs pelko tulla leimatuksi. Varsinkin tietyissä sosiaalisissa yhteyksissä normit kieltävät väestönkasvusta puhumisen jyrkästi. Jos v-sanan sanoo ääneen voi tosiaan tulla leimatuksi rasistiksi, muukalaisvihamieliseksi tai rotuhygienistiksi. Leimaantumisen pelko on siis aiheellinen ja varmasti selittää osittain, miksi julkinen keskustelu väestönkasvusta on olematonta.

Nykyisessä ympäristöpolitiikassa laajalti vallitseva tekno-optimismi myös tukee väestökysymyksestä vaikenemistä. On turvallista upota utooppiseen ajatukseen siitä, että ihmislaji (ja eritoten innovatiiviset yhteiskunnat, kuten Suomi) kyllä aina pystyy ratkaisemaan eteen tulevat ongelmat teknologian keinoin. Vaikka biosfäärin tilan parantumisesta ei löydy empiiristä näyttöä kuin hyvin paikallisesti, on tekno-optimistinen ajattelu silti suuressa suosiossa²⁵. Näin on luultavasti juuri siitä syystä, että tällöin yksilöiden ja yhteisöjen ei tarvitse radikaalisti muuttaa nykyisiä arvojaan ja asenteitaan tai toimintaansa ja rakenteitaan. Talouspolitiikan kentällä ei taas toisaalta puhuta väestönkasvusta kriittiseen sävyyn muuten kuin käänteisessä merkityksessä (esim. Antti Rinteen ehdottamat synnytystalokoot). Tämä taas johtuu todennäköisesti siitä, että väestönkasvu tukee talouskasvua. Suomalaisen väestömäärän laskua ei haluta talouskovaisten keskuudessa ja toisaalta talouskriittiset äänet eivät halua puhua väestön määrästä, koska kapitalistinen talousjärjestelmä lisää kulutusta niin paljon, että väestönkasvua ei pidetä relevanttina tekijänä.

Monissa kestävyyskeskusteluissa ekologinen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus rinnastetaan toisiinsa tai jopa alistetaan ekologisuus sosiaaliselle kestävyydelle. Eli sen sijaan, että sosiaalinen nähtäisiin alisteisena ekologisel- le kestävyydelle, keskustelun taustalla saattaa olla lyhytnäköinen ja ihmiskeskeinen maailmakuva, jossa ekologiset ja pitkän aikavälin tavoitteet eivät nouse nykyisten inhimillisten tavoitteiden tasolle tai ylitse. Tämänkaltaisessa ajattelussa ihmiset nähdään

lajina ylitse muiden ja nykyiset sukupolvet tulevia sukupolvia tärkeämpinä, jolloin on mahdollista oikeuttaa sellaisia-kin tekoja, jotka on havaittu haitallisiksi muille lajeille ja tuleville ihmisille.

Lopuksi: on selvää, että materiaalisen elintason tulee laskea huomattavasti niin Suomessa kuin globaalisti, mikäli tahdomme muutoksia, jotka tukevat monimuotoisen elämän jatkuvuutta. Vauraus (esim. BKT:lla ja tulotasolla sekä kulutuksella mitattuna) on tärkein yksittäinen seikka ekologisen kestävyys- den näkökulmasta, koska siihen pystytään vaikuttamaan nopeasti ilman epäinhimillisiä ratkaisuja. Toisaalta IPAT-kaavan mukaisesti: mikäli syntyvyys ja väestömäärä saadaan laskuun, ei elintason silloin tarvitse laskea. Vaikuttavin ja pitkäjänteisin tapa on kuitenkin huomioida molemmat tekijät (PxA). Ennen kuin ratkaisukeinoista voidaan puhua rakentavassa sävyssä, tulee keskustelijoiden jakaa riittävässä määrin ymmärrys ekologisen jalanjäljen syistä. Näyttää siltä, että ilmastomuutoksen kieltämisestä ollaan pääsemässä eroon Suomessa, mutta seuraavana haasteena odottaa elonkehän rappion syiden kieltäminen. Kuinka siis saada yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin ihmiset puhumaan vaurauden ja väestönkasvun ongelmista?

Mikäli kansainvälisen tiedeyhteisön esittämiä ihmisten ympäristövaikutuksen tekijöitä ei hyväksytty keskustelun pohjaksi, tulevat sekä kansallinen että globaali poliittinen vuoropuhelu ja toimenpiteet elämän jatkuvuuden turvaamiseksi epäonnistumaan. Tämä johtuu erityisesti siitä, että joko sovitaan ja tehdään asioita, jotka eivät vähennä riittävästi ekologista jalanjälkeä tai vaihtoehtoisesti siitä, että esitetyt ratkaisut kuulostavat absurdeilta²⁶, koska ongelmakuvausta ei jaeta. Ongelmakuvausta muodostettaessa tulee luonnontieteellisten näkökulmien (kuten ekologian ja biologian) lisäksi huomioida ihmistieteiden (kuten antropologian, sosiologian ja taloustieteen) lähestymistavat, jotta aikalaishiidit saadaan mahdollisimman tieteellisesti inklusiivinen.

Kestävyys- näkökulmasta suomalainen väestöpolitiikka on siis nyt sosiaali-, talous-, ja ympäristöpolitiikan polttopisteessä. Tulevan vuosikymmenen suuri haaste tulee olemaan väestönkasvukeskustelun käyminen siten, että sekä paikalliset että globaalit kehityskulut tulevat huomioituiksi esitetyissä ohjaus- ja ratkaisukeinoissa.

Kirjoitus on alun perin julkaistu Väestöliiton väestöpoliittisessa raportissa. Heikkurinen, P. (2020, 205–218). Ekologinen kestävyys ja väestö Suomessa. Teoksessa Sorsa, T. (toim.) Kestävän väestönkehityksen Suomi – Väestöliiton väestöpoliittinen raportti. Helsinki: Väestöliitto ry. Kirjoituksen tähän versioon on tehty kielenhuollollisia muokkauksia.

Viitteet:

1. BARNOSKY, A. D., MATZKE, N., TOMIYA, S., WOGAN, G. O., SWARTZ, B., QUENTAL, T. B., ... & MERSEY, B. (2011). Has the Earth's sixth mass extinction already arrived? *Nature*, 471(7336), 51; CEBALLOS, G., EHRLICH, P. R., BARNOSKY, A. D., GARCÍA, A., PRINGLE, R. M., & PALMER, T. M. (2015). Accelerated modern human-induced species losses: Entering the sixth mass extinction. *Science Advances*, 1(5), e1400253; WAKE, D. B., & VREDENBURG, V. T. (2008). Are we in the midst of the sixth mass extinction? A view from the world of amphibians. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 11466–11473.
2. CAPRA, F. (1996). The web of life: A new scientific understanding of living systems. *Anchor*; HEIKKURINEN, P., RINKINEN, J., JÄRVENSIVU, T., WILÉN, K., & RUUSKA, T. (2016). Organising in the Anthropocene: an ontological outline for ecocentric theorising. *Journal of Cleaner Production*, 113, 705–714;
3. BARNOSKY, A. D., HADLY, E. A., BASCOMPTE, J., BERLOW, E. L., BROWN, J. H., FORTELIUS, M., ... & MARTINEZ, N. D. (2012). Approaching a state shift in Earth's biosphere. *Nature*, 486(7401), 52; EHRLICH, P. R., & EHRLICH, A. H. (2013). Can a collapse of global civilization be avoided? *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 280(1754), 20122845.
4. BONNEHAHL, K. J., & HEIKKURINEN, P. (toim.). (2019). Strongly sustainable societies: Organising human activities on a hot and full earth. *Routledge*.
5. HOLDREN, J. P. & EHRLICH, P. R. (1974). Human population and the global environment: Population growth, rising per capita material consumption, and disruptive technologies have made civilization a global ecological force. *American Scientist*, 62(3), 282–292; CHERTOW, M. R. (2000). The IPAT equation and its variants. *Journal of Industrial Ecology*, 4(4), 13–29; HOLDREN, J. P. (2018). A brief history of "IPAT". *The Journal of Population and Sustainability*, 2(2), 66–74.
6. Katso esim., HEIKKURINEN, P. (2018). Degrowth by means of technology? A treatise for an ethos of releasement. *Journal of Cleaner Production*, 197, 1654–1665; RUUSKA, T., & HEIKKURINEN, P. (2018). Väkiäly ihmissen aikakaudella. *Tieteessä tapahtuu*, 36(3): 11–16; HEIKKURINEN, P. & RUUSKA, T. (toim.) (2021). Sustainability Beyond Technology: Philosophy, Critique and Implications for Human Organization. *Oxford University Press*.
7. IEA (2018). Global energy & CO2 status report 2017. Haettu osoitteesta <https://webstore.iea.org/global-energy-co2-status-report-2017>.
8. Esim., WIEDMANN, T. O., SCHANDL, H., LENZEN, M., MORAN, D., SUH, S., WEST, J. & KANEMOTO, K. (2015). The material footprint of nations. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(20), 6271–6276; HEIKKURINEN, P. (2018). Degrowth by means of technology? A treatise for an ethos of releasement. *Journal of Cleaner Production*, 197, 1654–1665; GIAMPIETRO, M. (2019). On the Circular Bioeconomy and Decoupling: Implications for Sustainable Growth. *Ecological Economics*, 162, 143–156; HICKEL, J., & KALLIS, G. (2019). Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, 1–18; PARRIQUE T., BARTH J., BRIENS F., C. KERSCHNER, KRAUS-POLK A., KUOKKANEN A. & SPANGENBERG J.H. (2019). Decoupling debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability. *European Environmental Bureau*. Haettu osoitteesta <https://eeb.org/library/decoupling-debunked/>
9. HELNE, T., HIRVILAMMI, T. & LAATU, M. (2012). Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. *Kelan tutkimusosasto*.
10. Katso myös, BONNEHAHL, K. J., & HEIKKURINEN, P. (toim.). (2019). Strongly sustainable societies: Organising human activities on a hot and full earth. *Routledge*.
11. ULVILA, M. & PASANEN, J. (toim.) (2009). Sustainable Futures: Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways. *Ministry for Foreign Affairs of Finland*; ULVILA, M. & WILÉN, K. (2017). Engaging with Plutocene: moving towards degrowth and post-capitalistic futures. *Teoksessa P. HEIKKURINEN (toim.), Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. *Routledge*.
12. BROWN, P. M., & CAMERON, L. D. (2000). What can be done to reduce overconsumption? *Ecological Economics*, 32(1), 27–41; LOREK, S., & FUCHS, D. (2013). Strong sustainable consumption governance—precondition for a degrowth path? *Journal of Cleaner Production*, 38, 36–43; BONNEHAHL, K. J., & CARAMUJO, M. J. (2019). Beyond an absolving role for sustainable development: Assessing consumption as a basis for sustainable societies. *Sustainable Development*, 27(1), 61–68.
13. BONNEHAHL, K. J., & ERIKSSON, J. (2007). Sustainable economic organisation: simply a matter of reconceptualisation or a need for a new ethics? *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 2(1), 97–115; HEIKKURINEN, P., & BONNEHAHL, K. J. (2013). Corporate responsibility for sustainable development: a review and conceptual comparison of market- and stakeholder-oriented strategies. *Journal of Cleaner Production*, 43, 191–198.
14. Esim., Yle (27.9.2007). Kulutuksen vähentäminen auttaa ympäristöä. Saatavilla osoitteessa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2007/09/27/kulutuksen-vahentaminen-auttaa-ymparistoa>;

- Kansan uutiset (1.8.2018). Ylikulutus uhkaa terveyttä – suomalaiset syövät maapallon 3,6-kertaisesti. Haettu osoitteesta <https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3939119-ylikulutus-uhkaa-terveytta-suomalaiset-syovat-maapallon-36-kertaisesti>.
15. WWF (2019). Ylikulutuksen vaikutukset. Haettu osoitteesta <https://wwf.fi/uhat/ylikulutus/>.
  16. YK (2015). World Population Prospects: The 2015 Revision. UN DESA report, “World Population Prospects: The 2015 Revision. Haettu osoitteesta <https://www.un.org/en/development/desa/publications/world-population-prospects-2015-revision.html>.
  17. Esim., MILLER, J. C. & STOVALL, T. (2019). The “right to consume”? Re-thinking the dynamics of exclusion/inclusion in consumer society. *Consumption Markets & Culture*, 1-14.
  18. JEVONS, W. S. (1906). The coal question: an inquiry concerning the progress of the nation, and the probable exhaustion of our coal-mines. The Macmillan Company; ALCOTT, B. (2005). Jevons’ paradox. *Ecological Economics*, 54(1), 9–21.
  19. Tilastokeskus (2019). Tilastot. Haettu osoitteesta <https://www.stat.fi/>
  20. RUUSKA, T. (2017). Reproduction of capitalism in the 21st century: Higher education and ecological crisis. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu.
  21. RUUSKA, T., & HEIKKURINEN, P. (2018). Väkivalta ihmisen aikakaudella. *Tieteessä tapahtuu*, 36(3): 11–16.
  22. Maailmanpankki (2019). Health, Nutrition and Population: Population Dashboard. Haettu osoitteesta <http://datatopics.worldbank.org/health/population>.
  23. DALY, H. E. (1996). *Beyond growth: the economics of sustainable development*. Beacon Press; VICTOR, P. A. (2008). *Managing without growth: slower by design, not disaster*. Edward Elgar Publishing; JACKSON, T. (2009). *Prosperity without growth: Economics for a finite planet*. Earthscan. LATOUCHE, S. (2009). *Farewell to growth*. Polity.
  24. ROBERTS, D. (29.11.2018). I’m an environmental journalist, but I never write about overpopulation. Here’s why. *Vox*. Haettu osoitteesta <https://www.vox.com/energy-and-environment/2017/9/26/16356524/the-population-question>.
  25. HEIKKURINEN, P. & RUUSKA, T. (toim.) (2021). *Sustainability Beyond Technology: Philosophy, Critique and Implications for Human Organization*. Oxford University Press.
  26. Katso esim., WYNES, S., & NICHOLAS, K. A. (2017). The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters*, 12(7), 074024.

II KASVU JA ROMAHDUS

Maailma tarvitsee kestäväen elämän manifestin

Pasi Heikkurinen ja Toni Ruuska

Jukka Luoma ja Frank Martela kirjoittivat artikkelissaan ”Suomi tarvitsee uuden kapitalistisen manifestin” (Talouselämä 40/2014) kapitalismin hyveistä, keinoista lisätä kilpailukykyä sekä poliittisen vastakkainasettelun haitallisuudesta. Kirjoittajien pohdissa keinoja uuteen taloudelliseen kukoistukseen, sokeiksi kohdiksi jäivät kuitenkin sosiokulttuuriset vahingot ja luontoympäristön tuhoutuminen kapitalistisen kilpajuoksun epätoivottuina seurauksina. Tämän talouskasvua tavoittelevan ”joukkokukoistuksen” sijaiskärsijät ovatkin työväenluokan lisäksi tulevat sukupolvet ja ei-inhimillinen maailma. Kapitalistinen talousjärjestelmä sisäänrakennettuine kasvupakkoineen ei ole antanut minkäänlaisia ennusmerkkejä siitä, että ihmiskunnan hyvinvoinnin kannalta keskeisiin ongelma-kohtiin pystyttäisiin löytämään ratkaisu uudella innovatiivisella kapitalismilla.

Kapitalismi ei ole poistanut köyhyyttä

Toisin kuin Luoma ja Martela olettavat, talouskasvun selkärangan eivät ole olleet yritysten innovaatiot ja työn tuottavuuden tehostuminen, vaan erityisesti halpa fossiilienergia ja nopea väestönkasvu sekä näistä seurannut kulutuksen ja tuotannon moninkertaistuminen. Toisaalta innovaatioista eivät ole vastanneet ainoastaan yksityiset toimijat, vaan usein myös erinäiset julkiset tahot, kuten yliopistot ja valtioiden tutkimuslaitokset tai nämä yhdessä. Ja toisin kuin kirjoittajat antavat ymmärtää, Marxin ja Engelsin väitteet kapitalismin tuottamista haittavaikutuksista ja eriarvoistavasta muutoksesta ovat valitettavan läsnä tänä päivänä. Kapitalismi ei ole poistanut köyhyyttä, vaan päinvastoin köyhyydestä on tullut osa kapitalistisen talouden rakennetta.

Kurjuudella varmistetaan, että työvoimakustannukset eivät pääse nousemaan liian suuriksi ja kilpailukyky säilytetään. Väite siitä, että kaikki hyötöyisivät kapitalismista on naiivi ja kapeakatseinen. Kilpailussa on aina voittajia ja häviäjiä. Kuvaava esimerkki on se, että maailman 85:n rikkaimman

henkilön varallisuus vastasi tämän tekstin kirjoitushetkellä 3,5:n miljardin köyhimmän varallisuutta (vuonna 2020 vastaavat luvut olivat 3 rikkainta vs. 3,85 miljardia köyhintä). Jos kapitalisti kasvattaa pääomaansa sadalla eurolla ja työläinen yhdellä, voidaan toki teoreettisesti sanoa, että kaikki hyötöyvät tästä järjestelystä. On kuitenkin huomioitava hintojen nousu, joka usein syö työläisen saamat ”hyödyt” sekä tuloerojen kasvu, joka asettaa köyhän ja varakkaan eriarvoiseen asemaan esimerkiksi koulutuksen ja terveydenhuollon suhteen.

Talouskasvun sosiaaliset kustannukset on sivuutettu

Taloudellisesta epätasa-arvosta Suomessa kertoo se, että useissa kunnissa työttöminä on lähes joka viides ja että Suomessa on lähes 26 000 miljonääriä ja samaan aikaan yli 20 000 kansalaista hakee ruokansa viikoittain leipäjonosta. On edesvaatuttonta sivuuttaa kapitalistisen kehityksen eriarvoistavat vaikutukset vain toteamalla, että kyllä kaikki hyötöyvät talouskasvusta, kunhan vain jatkavat palkkatöiden etsimistä ja pitävät positiivisen psykologisen vireen yllä leipäjonossa.

Sen lisäksi, että tämänkaltainen ajattelu luo moraalista etäisyyttä köyhyyteen, se jättää huomiotta kapitalistisen talouskasvun kustannukset niin sosiaalisesta kuin ekologisesta näkökulmasta, kuten käy myös Luoman ja Martelan tekstissä. Kirjoittajat julistavat, että ”kapitalistisen järjestelmän suuri hyve on sen kyky luoda uutta arvoa” ilman, että tunnustavat mistä ja kenen kustannuksella tämä kasvu todella on syntynyt. Syy tähän sokeuteen lienee arvon supistaminen rahalliseksi. Jos uusklassiset taloustieteilijät tai pop-filosofit huomioisivat taloudellisen pääoman lisäksi sosiokulttuurisen ja luontopääoman arvon, voisivat he päästä lähemmäksi kestäviä arvioita kapitalismin todellisista hyödyistä ja haitoista. Kulttuuria ja luontoympäristöä ei voi rahallistaa tai arvottaa pääoman mittareilla, koska silloin kaikkea tulee tuotteita muiden joukossa, eikä niitä arvoteta silloin markkinavaihdannassa esim. elämää ylläpitävinä asioina, vaan sen mukaan, mitä niistä voidaan valmistaa. Tämä myös osoittaa taloustieteellisen teorian ja markkinoiden hintamekanismin rajallisuuden.

Talouskasvu on ilmastonmuutoksen perimmäinen syy

Ekologisen kestäväyyden ja globaalien talouskasvun suhdetta

on syytä tarkastella kriittisesti. Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneeli IPCC:n mukaan talouskasvu on ilmastonmuutoksen perimmäinen syy. Talouden koon kasvattaminen perustuu luonnonvarojen käyttöön, mikä tuottaa enenevässä määrin kasvihuonekaasuja ilmakehään. BKT:n ja ympäristövahingon välillä vallitseekin vahva korrelaatio, josta on paljon tutkimusnäyttöä. Luonnonvarojen käytön ja talouskasvun absoluuttisesta irtikytkennästä sen sijaan ei ole empiiristä näyttöä.

Luoman ja Martelan mukaan nyt kuitenkin ”pitäisi keskittyä pohtimaan sitä, mistä uutta kasvua synnytetään”. Kirjoittajat eivät ole näkemyksensä kanssa yksin. Koko kasvuideologian kyllästämä talouspoliittinen eliittimme oikealta vasemmalta toistaa talouskasvun mantraa. Jopa vihreät uskovat optimistisesti, että talous voi kasvaa siten, että kasvihuonekaasupäästöt samaan aikaan laskevat radikaalisti. Perustelut ovat värikkäitä, mutta taustalla on aina uskoa tekniikan pelastavaan voimaan. Sokea usko tekniikkaan voi kuitenkin viedä meidät yhä syvemmälle tuhon tielle.

Kasvuun perustuva kiertokulku kylvää tuhoa

”Luova tuho” onkin sopiva ilmaus kuvaamaan kapitalistista järjestelmää, joka syrjäyttää vanhoja tuotantotapoja ja luo innovaatioita. Mutta toisin kuin Luoma ja Martela huomioivat, tämä kasvuun perustuva kiertokulku samalla kylvää sosiokulttuurista vahinkoa ja ympäristötuhoa. Sosiokulttuurista tuhoutumista ei ole pelkästään eriarvoisuuden kasvu, vaan myös omistamisen, välineellisen ajattelun ja kaupallistamisen leviäminen kaikille elämän osa-alueille.

Tämä kulttuureita homogenisoiva ja väkivaltainen voima peittää alleen monet sisällöllisesti rikkaat kulttuuriset ilmiöt ja perinteet, kuten monien alkuperäiskansojen esimerkit ovat osoittaneet. Ympäristön tuhoutuminen taas näkyy lisääntyvässä kasvihuonekaasuissa, joita ilmakehässä on enemmän kuin kertaakaan viimeiseen 800 000 vuoteen sekä mineraali- ja kasvukunnan liikakulutuksessa yli uusiutumismuuhdin ja eläinkunnan jatkuvassa tuotteistamisessa. Talouskasvun seurauksena eläin- ja kasvilajeja kuolee sukupuuttoon nopeampaan tahtiin kuin kertaakaan viimeiseen 65 miljoonaan vuoteen.

Tarvitsemme kestävän elämän manifestin

Globaalista ja pitkän aikavälin perspektiivistä on ilmiselvää, että uuden kasvuille perustuvan kapitalistisen manifestin sijasta tarvitsemme kestävän elämän manifestin, jossa talous ja sen koon kasvattaminen eivät ole keskiössä. Olemassaolomme tällä planeetalla ratkaiseekin se, onko meillä rohkeutta kanavoida yhteinen energiamme muuksi kuin talouskasvua tuottaviksi tuotteiksi ja palveluiksi.

Sosiokulttuurisesti ja ekologisesti kestävä elämä ei edellytä talouden ja kilpailukyvyyn kasvua eikä teknisiä innovaatioita, vaan varallisuuden (huomattavasti) tasaisempaa jakautumista ja luonnonvarallisuuden (huomattavasti) matalampaa käytöstä. Yhteiskunnallisia rakenteita Suomessa on muutettava siten, että kulutamme vähemmän luonnonvaroja ja tuotamme vähemmän kasvihuonekaasuja. Tiukat luonnonresurssien käyttökiintiöt, korkea energian kulutuksen verottaminen ja ekosysteemien suojeleminen ovat mahdollisia keinoja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Suomen kansainvälinen kilpailukyky ja BKT tulevat väistämättä laskemaan.

On luotava vaihtoehtoisia elämisen tapoja

Yhteiskunnallisten rakenteiden lisäksi meidän suomalaisten on muutettava arkisia käytäntöjämme sellaisiksi, joilla emme osallistu kasvutalouden oravanpyörän pyörittämiseen, vaan luomme vaihtoehtoisia elämisen tapoja. Muissakin rikkaissa maissa edessä on matalampi taloudellinen elintaso, tarpeiden uudelleen määrittäminen sekä pääoman uusjako.

Luoman ja Martelan toiveet joukkokokoituksesta sekä inostuksen ilmapiiiristä ovat toki hyviä asioita, mikäli ne valjastetaan palvelemaan kestävästä elämästä eikä kestäväntöntä talouskasvua. Kaunis on myös esitetty ajatus maailmasta, jossa ei ole vastakkainasetteluja.

Ongelmaksi kuitenkin tulee se, että kun huomioimme muutakin kuin rahapääoman liikkeitä, kohtaamme ei-haluttuja ristiriitoja ja vastakkainasetteluja, esimerkiksi talouskasvun ja ekologisen kestävyuden välillä. Sosiaaliset vastakkainasettelut on myös sisäänrakennettu kapitalistiseen järjestelmään, jossa omistajien ja työntekijöiden tarpeissa ja toiveissa vallitsee ratkaisematon ristiriita. Pitkälle teollistuneissa maissa, kuten Suomessa, talouslasku ei ole dystopia, vaan mahdollisesti

ihmiskunnan olemassaolon elinehto, kuten myös moraalinen velvollisuus ja hyve. Köyhyydessä elävien talouksien on annettava kasvaa, jotta ihmisten perustarpeet tulisivat siellä tyydytetyiksi. Suomen talouspoliittisen eliitin ja tutkimusmaailman olisi hyvä herätä viimein talouskasvun ja kapitalismin väliseen problematiikkaan.

Kirjoitus on alun perin julkaistu Talouselämän Tebattissa: <http://www.talouselama.fi/Tebatti/puheenvuoro/maailma+tarvitsee+kestavan+elaman+manifestin/a2278094>. Heikkurinen, P., Ruuska, T. Maailma tarvitsee kestävän elämän manifestin. Talouselämä: Tebatti, 20.11.2014. Kirjoituksen tähän versioon on tehty kielenhuollollisia muokkauksia.

Kapitalismin hinta on kova

Pasi Heikkurinen ja Toni Ruuska

Köyhyydellä taataan matalat työvoimakustannukset ja sitä kautta kilpailukyky. Niin kauan kuin köyhien rooli on olla osana kapitalistista tuotantokonetta, heitä on turha syyllistää kohtalostaan. Vuosi on vaihtunut. Vuoden 2015 eduskuntavaalit lähestyvät. Talous sakkaa. On sopiva hetki pysähtyä tarkastelemaan taloustemme perimmäistä ongelmaa: kestättömyyttä.

Kilpailu tuottaa aina voittajia ja häviäjiä. Köyhyys on kapitalismin rakenteissa. Sillä taataan matalat työvoimakustannukset ja sitä kautta kilpailukyky. Niin kauan kuin köyhien rooli on olla osana kapitalistista tuotantokonetta, heitä on turha syyllistää kohtalostaan. Kapitalismi ylläpitää ja tarvitsee köyhyyttä. Keskustelu arvon epätasaisesta jakautumisesta tapahtuu yhä enenevässä määrin talouspolitiikan reunamilla. Huomio on uuden arvon synnyttämisessä eli talouskasvun moottoreissa. Kapitalistista järjestelmää usein kiitelläänkin sen kyvystä luoda arvoa. Harvoin kuitenkin kuulemme pohdintaa kapitalismin taipumuksesta tuhota arvoa ja arvoja, kuten ekologista tai kulttuurista ”pääomaa.”

Ekologisen arvon tuhoamisen ohessa kasvukapitalismi niittää kumoon kulttuurisia arvoja. Vaarassa on jopa demokratia. Valta yhteiskunnassa on siirtynyt yhä enenevässä määrin poliitikoilta yritysten johtajille ja suuromistajille, jotka tuntuvat sanelevan yhteiskunnallisen kehityksen suunnan. Näin pääomavaltainen ”yksi euro, yksi ääni” -periaate korvaa vaivihkaa kansanvaltaisen ”yksi kansalainen, yksi ääni” -perinteen. Kapitalistinen ideologia on yksilökeskeinen ja kannustaa oman edun tavoitteluun. Se ei pysty arvostamaan eikä tukemaan yhteisöllisyyttä tai kulttuurista monimuotoisuutta.

Kapitalismin kylmän laskelmoiva logiikka on homogeenisoiva voima, joka välineellistää, tuotteistaa ja alistaa kaiken olevaisen yksityisen pääoman tarpeille. Tämän logiikan mukaan toiminta on järkevää, jos se kerryttää taloudellista pääomaa. On kuitenkin muistettava, että taloudellisen pääoman kasvu tapahtuu toistuvasti luonto- ja kulttuurisen pääoman

kustannuksella. Koska kulttuuriset ja ekologiset rikkaudet eivät taivu mitattaviksi, on kapitalismin kokonaiskustannuksia vaikea arvioida. Voimme kuitenkin todeta, että kapitalistisen talouspolitiikan vahingot eivät rajoitu ainoastaan yhteiskuntien vähäosaisiin, vaan ulottuvat myös yhteisiin kulttuuriperintöihin ja ekosysteemeihin.

Kapitalismin hinta on jo nyt korkea, mutta sen suurimmat kulut erääntyvät vasta tuleville sukupolville. He syntyvät maailmaan, jossa kapitalismi on ennättänyt niittää laajamittaista ekologista ja sosiaalista tuhoa. Kuinka eteenpäin? Ennen kuin voimme aloittaa uuden talouspolitiikan muotoilun, meidän on tunnustettava kapitalistisen järjestelmän ja ideologian ongelmat. Näkyvimmin esillä olevat ongelmat ovat rahapääoman kertyminen rahapääoman luokse ja rakenteellinen köyhyys, luontoresurssien liikakulutus ja ympäristön saastuminen sekä hintamekanismin rajallisuus ja kulttuurien homogenisointuminen. Seuraava askel kohti kestävä elämää tulee olemaan haastava, koska se on hyppy kohti kohtuullisuutta. Tämä loikka on kuitenkin otettava.

*Kirjoitus on alun perin julkaistu Aamulehdessä:
<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/119495332720/artikkeli/puheenaihe+kapitalismin+hinta+on+kova.html>. Heikkurinen, P., Ruuska, T. Kapitalismin hinta on kova. Aamulehti, 14.1.2015.*

Kapitalismin uusintaminen 2020-luvulla: hegemonia, valtiokoneistot ja ylikansallinen pääoma

Toni Ruuska

Kapitalismi on ilmiönä ja terminä kiistanalainen. Pääoman kerryttämiseen, voiton tavoitteluun, omistuksen keskittämiseen ja palkkatyöhön perustuvan järjestelmän teoretisointi, analysointi ja muutosehdotusten esittäminen ovat aiheuttaneet kuohuntaa ympäri maailman jo lähes 200 vuotta. Kapitalistisen tuotantojärjestelmän historia on väkivaltainen ja kiistelty, jota leimaa kolonialismin perintö, imperialismi, suurvaltapolitiikka, mutta myös maailmansodat, kansannousut, vallankumoukset ja enemmän tai vähemmän onnistuneet sosialistiset kokeilut.

Käsitteenä kapitalismi on monimerkityksellinen ja siitä voi olla vaikea saada otetta. Määritelmiä ja erilaisia tulkintoja siitä on tarjolla moneen lähtöön. Pelkästään marxilaisten keskuudesta – eli siis heidän joukostaan, jotka tutkivat ja suhtautuvat kriittisesti kapitalismiin ja pohjaavat teoriansa Marxin ja Engelsin perinnölle – on erotettavissa materialistisia marxisteja, uusmarxisteja, jälkimarxisteja, ekomarxisteja, feministisiä marxisteja jne., joilla kaikilla on hiukan toisistaan poikkeavat tavat lähestyä ja käsittää kapitalismi¹. Toisaalta jotkut taas väittävät, ettei kapitalismia ole edes olemassa ja puhuvat valitsevasta tuotantotavasta ennemmin markkinatalouden nimikkeellä. Markkinat ovat toki olleet tärkeä osa kapitalismia, mutta sen pelkistäminen ja määrittely pelkästään tai pääasiallisesti markkinoiden kautta antaa kapitalismista puutteellisen ja harhaanjohtavan kuvan² niin kuin tulemme myös tässä kirjoituksessa huomaamaan.

Karl Marx oli ensimmäinen, joka ”tunnisti” tuotantojärjestelmän, jota kutsumme – pitkälti hänen johdostaan – kapitalismiksi³. Tunnetusti Marx ei kuitenkaan tyytynyt vain kuvaamaan tai määrittelemään kapitalistista tuotantotapaa, vaan toimi myös aktiivisesti sen kumoamisen puolesta. Hänen ja Friedrich Engelsin kirjoitukset ovat toimineet innoittajina

lukuisissa työväenliikkeen ja muiden yhteiskunnallisten liikkeiden kamppailuissa sekä sosialistisissa vallankumouksissa ja vallankumousyrityksissä aina meidän päiviimme saakka. Marxin ja hänen seuraajiensa pettymykseksi nämä kamppailut eivät ole kuitenkaan johtaneet sosialististen tuotanto- tai yhteiskuntajärjestelmien läpimurtoon tai vakiintumiseen, vaan päinvastoin tilanne on täysin toinen: elämme globaalin kapitalismin ja ylikansallisen pääoman hegemonian aikaa⁴.

Kapitalismi on tuotantojärjestelmänä ristiriitainen ja ailah-televainen⁵. Valtavan materiaalisen vaurauden kerryttämisen käänköpuolena on läpi kapitalismin historian vallinnut sosiaalitaloudellinen eriarvoisuus⁶. Fossiilisten polttoainesten mahdollistama teollinen kapitalismi on niin ikään luonut puitteet pohjoismaisille hyvinvointivaltioille, mutta samalla tuotannon jatkuva määrällinen kasvattaminen on ollut aiheuttamassa ja syventämässä ekologista kriisiä, jonka vakavimmat osatekijät ovat ilmastonmuutos ja kuudes massasukupuutto⁷. Kasvuun ja vaurauden kerryttämiseen perustuvan tuotantotavan voidaan myös katsoa tarvitsevan väestönkasvua – toisaalta halvan työvoiman kysynnän takia, mutta myös markkinoiden jatkuvan laajentumistarpeen johdosta⁸. Yhtä lailla modernin ja resurssi-intensiivisen teknologian kehittämisen ja kapitalismin välillä voidaan katsoa olevan tiivis yhteys: pääomainvestoinnit kohdistuvat aikanamme enemmissä määrin teknologian kehittämiseen, vaatiensimerkiksi laajamittaista kaivostoimintaa ja teollista infrastruktuuria⁹, minkä ekologiset ja sosiaaliset vaikutukset ovat monesti kielteisiä¹⁰.

Ennen muuta ekologisen kestävyden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista kapitalismi toimii huonosti tai niitä rapauttaen¹¹. Tuotannon kasvattamisen ja pääoman kerryttämisen vaateet ovat ajan kuluessa luoneet globaalin pääoman hegemoniaan perustuvan tuotantojärjestelmän, jonka edessä niin poliitikot ja yritysjohtajat kuin tavalliset kansalaisetkin ovat ymmällään yrittäessään muokata tuotantoa ja kulutustottumuksia kestävämmiksi. Näyttää kuitenkin vahvasti siltä, että kapitalismissa asioita tavoitellaan aina ja ensisijaisesti tuotannon kasvun ja pääoman kerryttämisen kautta, mikä luo ylitsepääsemättömiä esteitä kapitalistisen kasvutalouden ja ekologisen kestävyden välille¹².

58 Yksittäisten yritysten kannalta, mutta myös geopolittisesti

katsottuna, on selvää, että tietyt tahot hyötyvät valtavasti kapitalistisen tuotantotavan olemassaolosta ja pyrkivät monin keinoin ylläpitämään ja edesauttamaan sen jatkumista¹³. Heillä on siis pyrkimys ja motivaatio pitää kasvutalouden rattaat pyörimässä, mutta usein myös tarvittavat resurssit pitää asiain niin kuin ne nyt ovat¹⁴, mikä on käytännössä tarkoittanut taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden olemassaoloa tai kasvua¹⁵. Vastakkain ovat pienet, mutta hyvin vaikutusvaltaiset eliitit ja määrällisesti suuret, mutta voimattoman kansanjoukon, mutta myös tulevien sukupolvien, edut ja vaateet.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen kapitalistisen tuotantotavan ja yhteiskuntajärjestelmän uusintamista. Uusintaminen (engl. *reproduction*) tarkoittaa tässä yhteydessä kapitalistisen tuotantotavan jatkumisen edellytyksiä ja ennen kaikkea niitä tahoja ja toimintaperiaatteita, jotka mahdollistavat kapitalistisen tuotantotavan jatkumisen¹⁶. Uusintamisen käsitteen ja teorian kautta¹⁷ tutkitaan ja analysoidaan yhtä lailla kapitalistisen tuotantotavan sisäisiä tekijöitä, kuten palkkatyö, ylijäämän talteenotto, voiton maksimointi ja pääoman kerryttäminen, mutta myös kapitalistisen tuotantotavan laajempia yhteiskunnallisia kytköksiä, kuten koulutusta tai lainsäädäntöä sekä vallitsevia käytäntöjä ja normeja.

Teoreettisesti tuon kirjoituksessa yhteen Antonio Gramscin ja Louis Althusserin valta- ja ideologiakäsitykset Nicos Poulantzasin uusintamisen analyysin ja valtioteorian avulla. Poulantzasin uusintamiseen liittyvien kirjoitusten voidaan katsoa olevan erityisen tärkeitä aikanamme, sillä hän pystyi yhdistämään Althusserin ja Gramscin katsantokannat vallanpidosta ja ideologiasta, mutta myös kehittämään uusintamisen teoriaa yhä selvemmin pääoman kerryttämisen ja talouskasvu (valtio)n pohjalta. Toisaalta on myös selvää, että niin Gramsci ja Althusser kuin myös Poulantzas pitäytyivät kaikki kapitalismin kansallisessa uusintamisessa, eivätkä juuri pohjineet globaalia taloutta tai ylikansallisten organisaatioiden (esim. IMF, EU, WTO ja OECD) roolia kapitalistisen talousmallin puolestapuhujina ja pääoman globaalin kasautumisen edistäjinä. Tästä syystä William I. Robinsonin globaalin kapitalismin teoria¹⁸ on otettu mukaan täydentämään kapitalismin uusintamisen kesken jääneitä keskusteluja ja päivittämään uusintamisen teoria tälle vuosituhatkalle ja -kymmenelle.

Kirjoitus perustuu väitöskirjaani (*The Reproduction of Capitalism in the 21st Century*, 2017) sekä siitä julkaistuun uudelleen kirjoitettuun teokseen (*Reproduction Revisited*, 2018).

Kirjoituksen seuraavassa osassa kuvaan kapitalistisen tuotantotavan päätekijät, mitä seuraa lyhyt katsaus uusintamisen käsitteeseen ja teoriaan. Tämän jälkeen käsitteelen ensin kapitalistisen tuotannon kehää, jonka jälkeen analysoin sosiaalis-ideologisia rakenteita, jotka osaltaan edesauttavat kapitalistisen tuotantotavan jatkumista. Ennen yhteenvetoa täydennän uusintamisen teoriaa ylikansallisen ja globaalien kapitalismin kehityskuluilla.

Kapitalismi ja uusintaminen

Marxilaiset yhteiskuntatieteilijät tutkivat ja analysoivat historiallisia sosiaalis-taloudellisia rakenteita ja muutoksia niiden toiminnassa läpi eri aikakausien¹⁹. Myös kapitalistinen tuotantotapa on muuttunut vuosien, vuosikymmenten ja vuosisatojen aikana, vaikkakin sen peruserätykset ja toimintalogiikka ovatkin pysyneet suhteellisen samoina³. Kapitalistinen tapa organisoida tuotantoa on vain yksi monista vaihtoehdoista ja yksi monista samaan aikaan olemassa olevista tuotantotavoista, vaikkakin näyttää selvältä, että se on aikamme hallitseva ja vallitseva tapa järjestää tuotanto²⁰. Kapitalismi on luonteeltaan dynaaminen ja joustava muuttamaan muotoaan, mikä selviää sekä sen historiaa tarkastelemalla että siitä, kuinka monta erilaista versiota kapitalismista on ollut ja on edelleen olemassa ympäri maailmaa²¹.

Mikä sitten tekee tuotannosta kapitalistisen? Paikallisista eroavaisuuksista huolimatta on olemassa monia kapitalismin tunnusomaisia piirteitä. Ensimmäinen on se, että hyödykkeitä tuotetaan etupäässä markkinoille sen sijaan, että niitä tuotettaisiin esimerkiksi oman talouden, yhteisön tai kylän tarpeisiin. Toinen keskeinen kapitalismin piirre on kilpailu ja (yksityinen) voiton tavoittelu, mikä edellyttää myös yhteiskunnallista ”sopimusta” yksityisomaisuudesta tai vähintään rajatusta sellaisesta (vrt. esim. Yhdysvallat ja Kiina). Kolmas yleismaailmallinen kapitalismin piirre on palkkatyö, mikä tarkoittaa käytännössä henkilökohtaisen ajan ja työvoiman ”myymistä” tuotantovälineiden ja yrityksen omistajien käyttöön rahallista kompensatiota vastaan. Wallerstein²² kuitenkin

huomauttaa, että pelkkiä kapitalismin tunnuspiirteitä luettelemalla emme vielä pääse kovin pitkälle yrittäessämme ymmärtää kapitalismin toimintaa tai meidän tapauksessamme kapitalistisen tuotantotavan uusintamista. Merkittävin tekijä tältä kannalta on hänen mukaansa jatkuva pääoman kerryttämisen vaade: pääomaa kerrytetään kapitalismissa, koska sitä pitää kerryttää lisää, koska sitä pitää kerryttää lisää jne. Toisin sanoen tämä on siis kapitalismin uusintamisen elinehto.

Pääoma ei ole vain asia, kuten rahaa pankissa, sellutehdas tai maansiirtotraktori. Se on ennen muuta prosessi, jossa pääomaa investoidaan tai sijoitetaan tuotantotekijöihin, kuten tehtaiden rakentamiseen tai laajentamiseen, tuotannon tehostamiseen, uusien tuotteiden ja palveluiden kehittämiseen, työntekijöiden palkkaukseen, luonnonvarojen ja energian hankintaan, rahastoihin ja arvopapereihin, toisten yritysten ostamiseen yms. Pääomainvestointien tavoitteena on tuottaa sijoitetulle pääomalle tuottoa, jotta sitä voidaan investoida uudelleen ja taas uudelleen, mutta sillä on myös toinen hyvin tärkeä tehtävä, nimittäin varmistaa markkina-kilpailussa pärjääminen²³.

Yhteiskunnallisesti kapitalismi on tapa järjestää tuotanto-suhteet ja yhteiskunnan toimintoja voiton tekemisen ja vaurauden kerryttämisen ympärille, missä pääoman kierto ja kerryttäminen ovat hegemonisia ja yhteiskunnallista toimintaa määrittäviä asioita²⁴. Kapitalistisen tuotantotavan olemassaoloa edesauttavat myös erinäiset valtapolittiset verkostot liittyen talouteen, väkivaltakoneistoihin ja poliittisiin suhteisiin²⁵. Laadultaan kapitalistinen tuotantotapa ja sen määrittämä talouskasvuvetoinen yhteiskuntamalli on hierarkkinen, eriarvoistava, laajeneva ja muotoaan muuttava verkosto, jossa taloudelliset toimijat ovat kuitenkin riippuvaisia suhteellisen vakaista poliittisista oloista ja yhteiskunnallisten instituutioiden sekä taloudellis-poliittisten organisaatioiden tuesta¹⁸. Uusintamisen käsite ja teoria liittyvät keskeisesti näihin mainittuihin asioihin. *Pääoman* ensimmäisessä (1867) ja toisessa (1885) osassa Marx käyttää uusintamisen käsitettä kuvaamaan sekä yksittäisen tuotantovälineiden omistajan yritystoiminnan jatkumisen edellytyksiä että laajemmin kapitalististen yritysten ja kapitalistisen yhteiskunnan jatkumisen puitteita. Näiden lisäksi Morrow ja Torres²⁶ huomauttavat, että Marxin

tuotannosta voidaan tunnistaa kaksi muuta uusintamisen ulottuvuutta: monimutkainen uusintaminen ja tuotantotavan muutos. Heidän mukaansa monimutkainen uusintaminen pyrkii selittämään miten kapitalistisissa yhteiskunnissa säilytetään yhteiskunnallinen vakaus siten, etteivät tuotanto-olot vaarannu. Tässä artikkelissa käsitellään juuri tätä monimuotoisen uusintamisen tematiikkaa, mutta asian tekee osittain hankalaksi se, ettei Marx eivätkä hänen seuraajiansakaan (pl. Althusser ja Poulantzas) ole systemaattisesti analysoineet kapitalismia tai kapitalistista talouskasvuyhteiskuntaa monimutkaisen uusintamisen kautta.

Balibar kirjoitti vuonna 1968 julkaistussa *Reading Capital* -kirjassa²⁷, että Marx kuvaa yhteiskunnallista ja historiallista jatkuvuutta *Pääomassa* juuri uusintamisen käsitteellä. Balibarin tulkinnan mukaan uusintamisen tutkiminen tarkoittaa kapitalismin kohdalla kolmen toisiinsa linkittyvän tekijän huomioimista. Ensimmäinen niistä on tuotannon jatkuvuuteen liittyvien tekijöiden tunnistaminen. Toinen on toisiinsa kietoutuneiden taloudellisten toimijoiden suhteiden analysoiminen. Ja viimeinen on tuotannon, taloudellisten toimijoiden ja erilaisten sosiaalisten rakenteiden välisten siteiden kuvaaminen, sillä uusintaminen viittaa myös ei-taloudellisten olosuhteiden pysyvyyteen ja vakauteen.

Teoksessaan *Sur la reproduction* (1995/2014) Louis Althusser ottaa vuorostaan uusintamisen käsitteen lähtökohdakseen analysoidessaan (kapitalistisen) tuotantotavan jatkuvuutta²⁸. Hän katsoo, että kaikkien yhteisöjen tai yhteiskuntajärjestelmien, olivat ne kapitalistisia tai eivät, täytyy uusintaa tuotanto-olosuhteet. Käytännössä tämä tarkoittaa 1) tuotantovälineiden ja tuotantovoimien uusintamista, 2) tuotantosuhteiden uusintamista, 3) yhteiskunnallisen vakauden turvaamista sekä 4) sisäisten ja ulkoisten uhkien ja kriisien ratkaisemista²⁹. Balibarin ja Althusserin työn pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, että tuotantotavan jatkuvuus on kiinni itse tuotannosta ja tuotannon edellytysten turvaamisesta sekä tuotantosuhteiden pysyvyydestä, mutta myös erilaisten sosiaalisten rakenteiden ja instituutioiden vakaudesta. Näin ollen, kapitalistinen tuotantotapa uusinnetaan yhtäältä kapitalistisessa tuotannon laajenevassa ”kehässä”, kuin myös tuotannon ulkopuolella sosiaalis-ideologisissa rakenteissa³⁰.

Tuotannon laajeneva kehä ja sosiaalis-ideologiset rakenteet

Jo *Kommunistisessa manifestissa* (1848) Marx ja Engels kiinnittivät huomiota siihen, että kapitalismi on järjestelmänä jatkuvassa laajentumisen tarpeessa. Pääoman kerryttämisen vaade ajaa tuotantoa laajentumaan ja määrittää kapitalistisia yhteiskuntajärjestelmiä hegemonisena voimana. Marx kirjoittaa *Grundrissessä*³¹, että pääoman kerryttäminen on kapitalismissa ylittämätön raja, jota ilman ei ole olemassa kapitalistista tuotantotapaa tai yhteiskuntaa. Hän lisää tähän, että pääomajärjestelmä luo samalla oman jatkuvuutensa esteet, joita se ei lopulta voi ylittää, koska se tarkoittaisi käytännössä pääoman kerryttämisen jatkumista ajasta ikuisuuteen.

Mitkä asiat sitten pitävät taloudelliset toimijat voiton tavoittelun ja pääoman kerryttämisen oravanpyörässä³²? Lyhyesti sanottuna ne ovat kilpailu markkinoista, korko ja investointien tuotto-odotus. Kilpailu taloudellisten toimijoiden välillä pitää huolen siitä, että yritysten on jatkuvasti panostettava tulevaisuuteen, koska aina on se mahdollisuus, että toiset yritykset vievät asiakkaat ja kasvavat ohi ja tekevät näin yrityksen toiminnan kannattamattomaksi²³. Myös valtiot sekä yksittäiset ihmiset ovat mukana kilpailussa. Valtioiden talous on sidottu talouskasvuun ja verotuloihin, kun taas yksittäiset ihmiset kilpailevat keskenään paremmista koulutus- ja työpaikoista.

Kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä on meritokraattinen, mikä toki antaa yksilöille mahdollisuuden nousta sosiaalisessa arvojärjestyksessä, mikäli tarvittavaa tahtoa ja lahjoja löytyy (riippuen tietenkin yhteiskunnan rakenteista, vrt. esim. Pohjoismaat ja Yhdysvallat). Joka tapauksessa voiton tavoittelun ja pääoman kerryttämisen vaateiden sekä kaikkialle yhteiskuntaan ulottuvan kilpailun yhdistelmä tuottavat erityisen kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän- ja tuotantotavan. Tässä järjestelmässä talouskasvu on yhtäältä keino pitää omistavan luokan ja palkkatyöläisten luokkakahnaukset kurissa, mutta toisaalta myös keino turvata valtion ja muiden taloudellisten toimijoiden kannattavuus ja tulevaisuuden investoinnit³³.

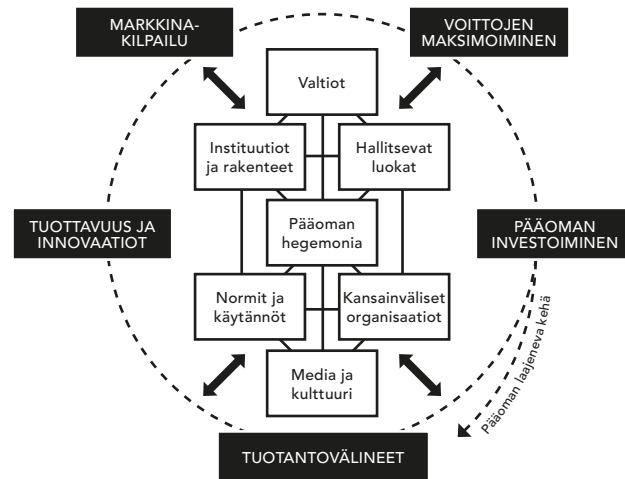
Sujuva rahoitus ja pankkitoiminta ovat keskeisiä tekijöitä pääoman kerryttämisen ja investointien kannalta, koska ne mahdollistavat investoinnit tulevaisuuteen sekä sujuvan

markkinavaihdannan³⁴. Vaikka raha luodaan fiat-rahajärjestelmässä käytännössä tyhjästä³⁵, on rahalla korko, mikä tarkoittaa suuremman summan takaisin maksamista kuin alun perin otettu laina. Järjestelmätasolla kapitalistiseen järjestelmään on siis rakennettu kasvun tarve pelkästään investointien tuottovaatimusten ja lainojen korkojen ja koronkorkojen takia^{23, 36}.

Kilpailu, tuottovaatimukset ja korot pakottavat markkinoitumijät maksimoimaan voittoja, karsimaan kustannuksia, laajentamaan ja tehostamaan tuotantoa sekä kehittämään aina vain uusia ja uusia tuotteita ja palveluita. Osa tehdyistä voitoista jaetaan osakkeenomistajille, mutta osa niistä sijoitetaan tuotantotekijöihin ja tulevaisuuteen. Kun tämä prosessi toistuu päivä päivältä, kuukausi kuukaudelta ja vuosi vuodelta, saa se laajenevan kehän muodon (kts. kuvio 4). Kapitalismin laajeneva kehä kuvaa toisaalta itse tuotantotavan dynaamisuutta, mutta myös sen toimintalogiikkaa, jossa paikoillaan pysyminen ei ole vaihtoehto. Osa rahallisista voitoista sijoitetaan tuotannon laajentamiseen ja tehostamiseen sekä uusien tuotteiden valmistukseen, joiden kautta pyritään varmistamaan markkinoilla pärjääminen ja tulevat voitot, joista taas osa sijoitetaan uudelleen tuotannon laajentamiseen, jne.

Kapitalismi on tuotantotapana itseään toistava ja yksituumainen jatkuvan kasvun ja laajentamisen maailma. Kuviossa 4 kuvattu tuotannon kehä voi auttaa meitä myös ymmärtämään kapitalistisen tuotantotavan aiheuttamaa kasvavaa painetta luonnolle ja ekosysteemeille: tuotannon määrällinen kasvattaminen tarkoittaa aina luonnonvarojen lisääntyvää käyttöä ja uusien tuotannossa hyödynnettävien luonnonresurssien jatkuvaa etsimistä ja louhimista^{9, 12}.

Vaikka kapitalistisen tuotantotavan sisäisten tekijöiden kautta pystymmekin hyvin ymmärtämään taloudellisten toimijoiden käyttäytymistä ja tuotannon jatkumisen edellytyksiä, eivät ne pysty yksistään selittämään kapitalistisen tuotantotavan tai siihen perustuvan yhteiskuntajärjestelmän uusintamista. Toisin sanoen kapitalismissa ei ole mitään väijäämätöntä eikä ”luonnollista”, vaan sen olemassaolo ”tuotetaan” joka päivä niin tuotannon piirissä kuin sen ulkopuolellakin.

Kuvio 4. Kapitalismin uusintaminen 2000-luvulla³⁰

Yllä olevassa kuviossa 4 on laajenevan tuotannon kehän ohella tuotu esiin keskeisiä tuotannon ulkopuolisia tahoja, tekijöitä ja instituutioita, jotka osaltaan edesauttavat kapitalismin uusintamista. Marxin tunnettuun ylä-alarakenne- jaotteluun nähden³⁷ ero laatimassani mallissa on se, että tuotannon kehän ja sosiaalis-ideologisten rakenteiden välillä ei katsota olevan selvää rajaa, vaan niiden nähdään olevan osa samaa uusintamisen prosessia. Tuotannon ja sosiaalis-ideologisten rakenteiden välinen suhde ei siis ole pelkästään vuorovaikutteinen, vaan ne ovat suoranaisia edellytyksiä toisilleen. Mallissa korostuu myös pääoman hegemonia eri uusintamisen osatekijät toisiinsa ”liimaavana” asiana. Vaikka esim. Althusser²⁸ painottaa omassa uusintamisen analyysissään moneen kertaan tuotannon olevan ensisijainen suhteessa laajempaan yhteiskunnalliseen uusintamiseen, näen itse suhteen enemmän symbioottisena. Tietty tuotantotapa, ja erityisesti kapitalistinen sellainen, nojaa aina sille soveltuviin sosiaalisiin rakenteisiin, käytäntöihin ja normeihin.

Tuotannon kehän ohella sosiaalis-ideologiset rakenteet ovat järjestelmiä, instituutioita, tahoja sekä käytäntöjä ja normeja, jotka edesauttavat kapitalismin uusintamista joko suoraan tai epäsuorasti³⁰. Ne eivät myöskään ole laadultaan tai

olemassaololtaan vääjäämättömiä eivätkä luonnollisia, vaan ideologisia, koska niiden (vähintään osittaisena) tehtävänä on uusintaa vallitsevaa tuotanto- ja yhteiskuntajärjestelmää.

Yksi keskeisimmistä sosiaalis-ideologisista rakenteista on moderni kansallisvaltio. Valtio on sosiaalinen suhde, jonka laatu ja toimet voivat olla melkein mitä tahansa. Moderni kapitalistinen kansallisvaltio on laadultaan tietynlainen, vaikkakin myös kapitalististen valtioiden toiminnassa ja laadussa on paljon eroavaisuuksia.

Modernit kansallisvaltiot ja niiden kehittyminen Ranskan vallankumouksen jälkeisellä ajalla ovat olleet elimellisiä kapitalismin kehitykselle ja vakiintumiselle³⁸. Historiallisesti ne ovat tarjonneet lainsäädännölliset ja sosiaalis-taloudelliset puitteet markkinoille ja taloudellisille toimijoille, koska ne organisoivat työvoimaa, mutta luovat myös vakautta ja luotamusta markkinoille³⁹.

Etenkin marxilaiset valtioteoriat tähdentävät, ettei kapitalistisen tuotantotavan jatkuvuutta turvata vain taloudellisten tekijöiden avulla, vaan kapitalismi tarvitsee valtiota tai vastaavia vakautta ja luotamusta luovia rakenteita uusintamiseen⁴⁰.⁴¹ Yhtä lailla selvää marxilaisille yhteiskuntakriitikoille on ollut, aina Marxin ja Engelsin ajoista lähtien, että valtio on aina hallitsevan luokan valtio, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että hallitsevan luokan edut, ideat ja käytännöt heijastuvat valtion toiminnassa ja politiikassa⁴¹.

Valtion säätelemät instituutiot, kuten koulutus ja terveydenhuolto sekä poliisi ja armeija tuottavat hyödyllisiä palveluita sekä luovat osaltaan jatkuvuutta ja pysyvyyttä, mutta tarjoavat myös tärkeitä kustannushelpotuksia taloudellisille toimijoille esimerkiksi valtion varoin rakennettujen kuljetus- ja energiainfrastruktuurien muodossa⁴².

Toisaalta on selvää, etteivät valtiot ole olemassa vain kapitalismia varten. Se, mitä tämän sijaan voidaan väittää, on se, että monet valtiot ovat muuttuneet ajan saatossa ”kapitalistisemmiksi”, minkä voidaan katsoa olevan totta etenkin ylikansallisen kapitalismin ja pääoman hegemonian aikakaudella⁴³. Historiasta voidaan tunnistaa kehitys, jonka puitteissa valtioista on tullut keskeisiä toimijoita kapitalististen tuotantosuhteiden leviämisessä ja juurruttamisessa⁴⁴. Etenkin laki ja lainsäädäntö ovat olleet keskeinen mekanismi (esim.

osakeyhtiölaki), jonka kautta kapitalistisia tuotantosuhteita on institutionalisoitu osaksi nyky-yhteiskuntia⁴⁵.

Valtiot eivät siltikään rajaudu vain yhden asian institutioiksi, vaan ne ovat enemmän muutoksessa olevia sosiaalisia suhteita, joiden puitteissa tapahtuu jatkuvaa kamppailua valtalasta ja politiikan suunnista. Keskeisenä ongelmana valtioissa ja muissa valtaa keskittämissä organisaatioissa on niiden etäännyminen päätöksenteon kohteista ja paikallisista olosuhteista. Vaikka onkin mahdollista kuvitella valtio, jonka toiminta olisi sekä ekologisesti kestäväällä pohjalla että sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen pohjautuvaa, on silti vaikea nähdä, miten se pystyisi säätelemään paikallisia sosiaalisia suhteita sekä kestävää luonnonresurssien käyttöä paremmin ja kestävämminkin kuin paikalliset yhteisöt. Tämän ohella valtiot ja muut valtakeskittymät ovat kautta historiansa olleet hyvin alttiita eriarvoistaville ja lyhytnäköisille politiikkatoimille, jotka ovat hyödyttäneet pientä ja voimakasta eliittiä suuren, mutta voimattoman kansanjoukon kustannuksella, muista maapallon asukeista puhumattakaan⁴⁶.

Valtio ei ole olemassa mitään tiettyä tarkoitusta varten, mikä takia se on altis vallankaappauksille, diktatuureille ja muille vallan väärinkäytöksille. Elämme tällä hetkellä globaalin kapitalismin aikaa, mikä tarkoittaa, että kapitalistiset ideat, käytännöt ja normit ovat ”kaapanneet” valtiot ympäri maailmaa. Mutta jotta ymmärtäisimme miten valtaa pidetään monimutkaisessa ja verkottuneessa kapitalistisessa globaalitaloudessa, tulee meidän syventyä tarkemmin hallitsemisen, vallanpidon ja ideologian kysymyksiin.

Hegemonia ja ideologiset valtiokoneistot

Vaikka Antonio Gramsci ei käyttänytkaan uusintamisen termiä omissa valtapoliittisissa analyyseissään, pidetään häntä kuitenkin keskeisenä uusintamisen teoreetikkona⁴⁷. Tämä johtuu etenkin hänen tunnetusta kulttuurisen hegemonian käsitteestään⁴⁸. Kulttuurisen hegemonian käsitteen avulla Gramsci pyrki selittämään, miten ideat vahvistavat ja toisaalta heikentävät olemassa olevia sosiaalisia rakenteita⁴⁹. Eräänä esimerkkinä tästä voidaan pitää väitettä siitä, että ”yksityinen sektori on julkista sektoria tehokkaampi” tai että ”markkinat toimivat parhaiten säätelemättöminä”. Näiden väitteiden

totuus pohjasta riippumatta ne ovat olleet tavattoman tehokkaita talouspoliittisia iskulauseita, joiden pohjalta on toteutettu uusliberalistisia rakennemuutoksia ympäri maailmaa⁵⁰. Gramscin ajattelun mukaan hegemoniaa, siis hallitsevaa ja johtavaa yhteiskunnallista asemaa, ei saavuteta vain autoritäärisyyden, poliittisen vallan haltuun ottamisen tai lainsäädännöllisen vallan kautta, vaan ennen muuta kulttuurisen hallinnan ja hyväksynnän tuottamisen avulla (engl. *manufacturing consent*)⁵¹. Gramscin hegemoniateorian myötä voidaan ymmärtää miten arkipuheessa, käytännöissä ja instituutioissa heijastuvat hallitsevan luokan ajatukset ja pyrkimykset, ts. hallitseva ideologia, kuten edellä kuvatut uusliberaalit iskulauseet ja politiikkasuositukset.

Gramscin⁵² mukaan hallitseva luokka pitää valtaa kahdella eri tavalla: se johtaa ja hallitsee. Se johtaa sen kanssa ”liittoutuneita” ja samanmielisiä ryhmittymiä ja hallitsee sitä vastaan hangoittelevia. Hegemoninen asema ja hyväksynnän tuottaminen eivät kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että hallitut kansankerrostumat tietoisesti alistuisivat hallittaviksi, sillä hyväksynnän tuottaminen ei koskaan onnistu täydellisesti, vaan hallitut ryhmittymät ovat myös voimattomia sekä usein hajaantuneessa ja epämääräisessä tilassa⁵³.

Hyväksyntää tuotetaan poliittisissa diskursseissa, mediassa ja somessa sekä kulttuurin kentällä, mutta myös sosiaalisten käytäntöjen kautta sekä instituutioissa, joita Gramsci kutsui hegemonisiksi koneistoiksi (engl. *hegemonic apparatuses*). Hegemonisten koneistojen käsitteen avulla Gramsci pyrki selittämään hallitsevan luokan valtaa ja vaikutusta eli sitä, miten hallitsevan luokan ideat ja pyrkimykset välittyvät sosiaaliin suhteisiin⁵⁴. Gramscin ajatuksenjuoksua seuraten kapitalismi uusinnetaan monissa teollistuneissa maissa – tuotannon ulkopuolella – alistavan ja keskitetyn poliittisen järjestelmän avulla (armeija, poliisi, laki ja lainsäädäntö, vankeuslaitos) sekä kansalaisyhteiskunnassa, johon voidaan katsoa kuuluvan koululaitoksen, korkeakoulutuksen, kirkon, urheiluseurojen sekä taiteen ym. yhdistysten ja järjestöjen⁵⁵. Tämä ei tarkoita, että jokainen urheiluseura ja taidemuseo olisi laadultaan kapitalistinen (vaikka myös urheiluseurojen stadioneilla ja vaateetuksessa sekä museoiden seinillä näkyy korporaatioiden logoja). Kyse on ennemmin siitä, että kansalaisyhteiskunnan

piiristä on tunnistettavissa tietyt kapitalistisen yhteiskunnan ”totuudet” ja perusväittämät, kuten se, että asioita mitataan kannattavuuden ja markkina-arvon kautta tai se, että viihdetarjonta on täynnä kilpailuja ja kuluttamiseen kannustavia markkinaviestejä.

Louis Althusser otti tunnetusti ideologiateoriaansa vaikutteita Gramscilta⁵⁶. Althusser kuitenkin käänsi huomion toisaalle ja uusintamisen asetelman osittain pääläelleen asettaessaan ideologiset valtiokoneistot ensisijaisiksi paikoiksi ja tavoiksi, joiden kautta kapitalistinen ideologia välitetään uusille sukupolville ja kansan keskuuteen⁵⁷. Vaikutusvaltaisessa esseessään *Ideologia ja ideologiset valtiokoneistot* ([1968] 1984) Althusser kirjoittaa, että työvoiman uusintamista on tutkittava erikseen suhteessa muihin tuotantotekijöihin (kuten energialähteet, raaka-aineet, koneet ja tehtaat). Työntekijöiden täytyy toisaalta olla osaavia, mutta myös valmiita tulemaan osaksi erikoistunutta ja monimutkaista tuotantokoneistoa. Althusser kysyy, missä osaavan, mutta myös maltillisen ja uusintamisen kannalta soveliaalla tavalla sosiaalistuneen työvoiman uusintaminen tapahtuu? Hän vastaa tunnetusti, että se ei ensisijaisesti tapahdu työpaikalla eikä tuotannon piirissä, vaan kapitalistisen yhteiskunnan koulujärjestelmän puitteissa ja muissa ideologisissa valtiokoneistoissa. Koulussa kun ei opi ta vain tarvittavia taitoja, kuten lukemista ja laskemista, vaan myös sosiaalisia normeja ja asenteita. Toisaalta myös käytännön taidot opetetaan koulussa Althusserin mukaan⁵⁸ sillä taivoin, että ne heijastelevat vallitsevaa ideologiaa. Esimerkkinä tästä voisi olla vaikka se, miten matematiikkaa sovelletaan nykyisin jo ala-asteella alkavan yrittäjyyskasvatuksen osana.

Joka tapauksessa Althusserin pääväite ideologisten valtiokoneistojen kohdalla on se, että moderni koululaitos on syrjäyttänyt kirkon ja perheen vallitsevan ideologian välittämisen instituutiona. Hän kirjoittaa⁵⁹:

Kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman tuotantosuhteet, ts. riistettyjen suhteet riistäjiin ja kääntäen, uusinnetaan siten pääosin harjaannuttamalla, hallitsevaa ideologiaa herkeämättä teroittaen, määrättyjä tietotaitoja. Vallalla oleva yleinen kouluideologia luonnollisestikin pyrkii peittämään ja naamioimaan nämä kapitalistiselle hallinnolle elintärkeät toiminnot; onhan

se itse muuan hallitsevan porvarillisen ideologian tärkeimmistä muodoista: ideologia, joka esittää koulun puolueettomana, ideologiasta puhdistettuna.

Ideologia oli Althusserille myös materiaalista⁶⁰. Se ei ole pelkästään vallitsevia uskomuksia (kuten ”markkinat korjaavat itse itsensä”) tai käytäntöjä (kuten palkkatyö), vaan myös materiaalisia instituutioita (kuten luokkahuone tai saarnatuoli). Nämä ideologiset instituutiot tai valtiokoneistot eivät kuitenkaan ole laadultaan muuttumattomia, vaan luokkien välisten kamppailujen tyyssijojä, joissa heijastuu kunkin yhteiskunnallisen ja poliittisen tilanteen laatu (esim. yrittäjyyskasvatuksen muodossa).

Muotoillessaan teoriaa kapitalistisesta valtiosta Althusser⁶¹ erotti toisistaan sortavat ja ideologiset valtiokoneistot. Sortaviin hän lukee kuuluvan valtion väkivaltakoneiston (hallitus ja hallintokoneisto, poliisi, armeija, tuomioistuimet, vankilat). Ideologisiin valtiokoneistoihin Althusser puolestaan sijoittaa uskonnollisen, koulutuksellisen, perheen, oikeudellisen (esim. lainsäädäntö), poliittisen (esim. puolueet), ammatillisen (esim. ammattiliitot), viestinnällisen (media ja viihde) sekä kulttuurisen (esim. taide, kirjallisuus, urheilu). Ideologisia valtiokoneistoja ei määritä samalla tavalla väkivallan monopoli kuin sortavia koneistoja, vaan ennen kaikkea vallitseva ja hallitsevan luokan ideologia, jota ne heijastelevat.

Myös Althusser⁶² mainitsee, että marxilaisten keskuudessa pidetään selvänä sitä asiaa, että valtio on aina hallitsevan luokan valtio. Kapitalistisen tuotantotavan hegemonian aikana valtio on laadultaan porvarillinen kasvu-, yritys- ja kilpailuvaltio, joka määrittää sekä kansalaisyhteiskuntaa että valtion instituutioita. Valtioskoneistot eivät niinkään aktiivisesti kehittä tai luo kapitalistisia katsantokantoja tai opinkappaleita, vaan sen sijaan ne toimivat vallitsevien ”totuuksien” välittäjinä. Ideologiset valtiokoneistot ovat siis paikkoja, joissa ideologia materialisoituu, sosiaalistuu ja välittyy eteenpäin, huolimatta näiden instituutioiden suhteellisesta autonomiasta ja jokseenkin hajautuneesta laadusta.

Kun tarkastellaan niitä muutoksia, joita esimerkiksi suomalaisessa korkeakoulutuspolitiikassa on tapahtunut viimeisten vuosikymmenten aikana³⁰, saavat Althusserin

ajatukset ideologiasta ja kapitalismin uusintamisesta uutta pontta ja todistusvoimaa. Toisaalta hänen väitteisiinsä sisältyy myös jäykkyyttä ja yksioikaisuutta suhteessa valtioon ja sen tehtäviin. Verrattuna Gramsciin, joka näkee valtion sosiaalisena suhteena, Althusser näkee valtion enemmän kasvottomana ja kylmäkiskoisena koneistona, jota määrittävät hallitsevien luokkien ajatukset ja pyrkimykset. Vaikka myös Althusser oli taipuvainen näkemään valtion luokkien välisen kamppailun kautta⁶³, ovat hänen käsityksensä valtiosta ja sen tehtävistä joka tapauksessa varsin kapeakatseisia. Toisaalta voimme väittää tarvitsemme molemmat, siis Gramscin ja Althusserin, voidaksemme todella ymmärtää sosiaalisten suhteiden ja vallitsevan ideologian uusintamista. Sillä vaikka Gramsci kehitti jo aikanaan hegemonisten koneistojen teoriaa, jäi hänen työnsä kesken. Althusser puolestaan jatkoi Gramscin työtä, mutta kiinnitti huomionsa hegemonian ja hyväksynnän tuottamisen sijaan siihen, miten ja missä vallitseva ideologia välittyy eteenpäin. Kumpikaan heistä ei kuitenkaan suuremmin ottanut huomioon valtion keskeistä roolia itse tuotannon järjestämisessä ja yhteiskunnallisen vakauden takaamisessa tai sitä, että myös kapitalistinen valtio on riippuvainen pääoman kerryttämisestä ja myös osallistuu siihen aktiivisesti.

Juuri tässä mielessä Nicos Poulantzasin⁶⁴ teokset ovat huomionarvoisia. Hän ei pelkästään rakentanut siltaa Gramscin ja Althusserin välille, vaan tunnisti myös valtion keskeisen tehtävän taloudellisena toimijana ja pääoman kerryttäjänä. Kirjassaan *Political Power and Social Classes* (1978) Poulantzas arvostelee Althusserin kaksijakoisen valtiomallin olevan turhan skemaattinen ja essentialistinen. Hänen mukaansa Althusserin teoria ei myöskään valota sitä, miten hallitsevien luokkien valta muodostuu. Poulantzasin tapa hahmottaa valtio onkin enemmän sukua Gramscin ajatuksille. Niiden mukaan⁶⁵ valtiota ei nähdä välineenä sille itselleen tai hallitseville luokille, vaan se on eri yhteiskunnallisten toimijoiden ja päämäärien tiivistymä. Valtioon sisältyy toki sortavia ja ideologisia elementtejä ja instituutioita, mutta se ei rajaudu niihin, vaan sen tehtävä on ennen kaikkea organisatorinen⁶⁶. Tämän lisäksi valtiolla on korvaamaton rooli tuotanto-olosuhteiden ja tuotannon jatkumisen takaamisessa, joista valtion talous on

myös riippuvainen, mikä on myös johtanut ajan myötä valtion piiriin ja toimintojen laajentumiseen⁶⁷.

Valtio takaa ja pitää yllä soveliaista lainsäädännöllistä kehystä pääoman kerryttämiseksi. Tähän kuuluvat niin omistus- ja tuotantosuhteet kuin työaikalainsäädäntö ja palkkaneuvottelujen sovittelukin. Sen lisäksi valtiolla on useimmiten päävastuu koulutuksen ja terveydenhuollon järjestämisestä ja perusinfrastruktuurin ylläpidosta (vesi, sähköverkot, tiet ja sillat). Näiden ohella se toimii taloudellisena toimijana ja pääoman kerryttämisen edistäjänä mm. yritystukien ja julkisten investointien muodossa. Yksi keskeisimmistä valtion tehtävistä aikamme onkin pitää huolta julkisesta taloudesta sekä luoda puitteita ja mahdollisuuksia tulevalle talouskasvulle³⁰.

Näiden tehtävien ohella valtio edustaa ja organisoii eri poliittisia intressejä yhteiskunnallisten luokkien keskuudessa. Valtio on siis joka hetkellä eripuraisen sovun tilassa (alun perin Gramscin termi, engl. *unstable equilibrium*), jopa hallitsevan luokan osalta⁶⁸. Kun tähän otetaan mukaan vielä hallitsevan luokan ulkopuoliset äänet ja niiden eri pyrkimykset, huomataan, että Althusserin penäämillä ideologisilla valtiokoneistoilla on tehtävänsä jatkuvuuden ja vakauden luojina. Vaikka poliittinen kenttä on jatkuvassa muutoksessa ja kiistan tilassa, silti vallitsevat uskomukset muuttuvat yhteiskunnissa suhteellisen hitaasti. Ja niin kuin Althusser kirjoittaa, valtiokoneistot eivät luo itse ideologiaa, vaan välittävät aikansa tapoja, käytäntöjä ja normeja.

Valtio on joka tapauksessa monimuotoinen ja ristiriitainen kokonaisuus. Poulantzasin⁶⁹ mukaan selvää on kuitenkin se, että valtion rooli on kasvanut taloudellisen uusintamisen suhteen. Väkivallan monopolin, lainsäädännöllisen vallan ja valtion eri instituutioiden lisäksi sen tehtävänä on toimia pääoman kerryttämisen, markkinakilpailun ja työvoiman uusintamisen organisoijana sekä edistäjänä. Nämä tehtäviä monimutkaistaa edelleen kapitalismin enenevässä määrin globaali ja ylikansallinen luonne, jota edellä käyty uusintamisen teoreetikot eivät ottaneet (tai voineet ottaa) huomioon.

Ylikansallinen pääoma ja globaali kapitalismi

Vaikkakin Poulantzas⁷⁰ tunnistikin kapitalismin enenevässä määrin ylikansallisen luonteen, hän uskoi kansallisvaltioiden

olevan myös jatkossa keskeisin taho turvamaan pääoman kerryttämistä ja kapitalistisen markkinatalouden laajentumista. Vaikka valtiot edesauttavat ja osallistuvat pääoman kerryttämiseen, kapitalismi on ylikansallinen ja globaali tuotantotapa ennen muuta sen sisäisen toimintalogiikan takia – tuotannon on laajennuttava ja kuluttamisen jatkuttava kasvavaan malliin, jotta kapitalistinen tuotantotapa voi jatkua ilman lamoja ja laskusuhdanteita⁷¹.

Yritykset kamppailevat markkinaosuuksista ja pyrkivät löytämään uusia asiakkaita ja kasvattamaan tuotantoaan pärjätäkseen muita markkinatoimijoita vastaan. Jotta tuotantotapa ja sen pohjalta toimiva yhteiskuntajärjestelmä säilyttävät elinvoimaisuutensa, on taloudellisten toimijoiden löydettävä jatkuvasti uutta kysyntää ja halpoja tuotantokäyttöitä⁷². Kapitalismi onkin laadultaan kolonialistinen ja imperialistinen olio, joka tunkeutuu jatkuvasti uusille vesille ja maaperille tuoton, voiton ja pääoman kerryttämisen toivossa⁷³. Vaikka kilpailu menestyksestä on ankaraa, ylikansallisilla suuryrityksillä on silti riittävän yhteneväiset intressit: muokata voiton tekemisen ja pääoman kerryttämisen edellytyksiä suotuisammiksi⁷⁴.

1970-luvulta jatkunut talouspoliittinen kehitys on tehnyt maailmantaloudesta tiivistä integroidun ja verkottuneen järjestelmän etenkin tuotantoketjujen, kuljetusinfrastruktuurin ja kansainvälisen rahoitusjärjestelmän osalta⁷⁵. Tämä kehitys on luonut pohjaa ylikansalliselle kapitalistiselle luokalle ja sen järjestäytymiselle¹³ sekä globaalille kapitalismille ylipäätään⁴.

Monikansallisten yritysten johtajien ja omistajien sekä vaikutusvaltaisten poliitikkojen voidaankin katsoa nykyisin kuuluvan maailmanpolitiikkaa hallitsevaan ylikansalliseen kapitalistiseen luokkaan⁷⁶. Tähän luokkaan kuuluvat ne henkilöt ja organisaatiot, jotka omistavat ison osan maailmanlaajuisista tuotantokäyttöistä ja pyrkivät pitämään nykyiset tuotanto-olot ennallaan tai parantamaan niitä omalta kannaltaan¹³. Kyseisen luokan valta-asema on ankkuroitu vallitseviin tuotanto- ja omistussuhteisiin sekä kulttuurisen tilan ja luonnonvarojen hallintaan⁷⁷. Tällä luokalla on pyrkimyksenä turvata kapitalistisen tuotantotavan jatkuvuus, koska he katsovat, että se hyödyttää heitä sekä henkilökohtaisesti että kollektiivisesti⁷⁸. Kapitalistisen maailmanjärjestelmän

olemassaolon jatkuvuus turvataan heidän kannaltaan suojele-
malla yksityisomaisuutta ja vaurauden kasvattamisen mahdol-
lisuuksia sekä vaikuttamalla esimerkiksi päätöksentekijöihin
veropoliitiikan ja työntekijöiden järjestäytymisen suhteen⁷⁹.

Huolimatta ylikansallisen kapitalistisen luokan hegemo-
niasta, kansallisvaltiot ovat edelleen merkittäviä tahoja kap-
italismin uusintamisen kannalta⁸⁰. Tämä johtuu nimenomaan
siitä, että paikallisen työvoiman ja tuotanto-olosuhteiden uus-
sintaminen on edelleen valtiosidonnainen asia. Vaikka työn-
tekijöiden liikkuvuus onkin lisääntynyt merkittävästi eri
maiden välillä viimeisinä vuosikymmeninä, ovat työntekijät
silti enimmäkseen kansallisvaltiokohtaisia⁸¹. Samaan aikaan
kapitalistisen markkinakilpailun laatu on muuttunut yhä glo-
baalimmaksi, mikä on pakottanut yritykset toimimaan sekä
globaalisti että kansallisesti ja paikallisesti⁸². Osana tätä kehi-
tyksenkulkua ylikansalliset yhtiöt hyödyntävät ja pyrkivät vaikut-
tamaan erinäisiin tahoihin (kuten paikallisiin viranomaisiin,
valtiohallinnon päättäjiin sekä EU:n komissioon ja virkaken-
kilöihin) turvatakseen omat asemansa kiristyvässä kilpailus-
sa. Kansallisvaltioiden osalta voidaan joka tapauksessa todeta,
että ylikansallisen pääoman vaikutus valtioiden toimintaan ja
politiikkaan on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aika-
na, mikä ei tarkoita valtioiden alasajoa tai siirtämistä syrjään
poliittisina toimijoina, vaan sitä, että ylikansallisen pääoman
edustajat vaikuttavat keskeisesti valtioiden toimintaan, lain-
säädäntöön ja politiikkaan⁸³.

Kapitalismin uusintamisen teorian kannalta valtion teh-
tävä ja asema eivät ole kuitenkaan muuttuneet oleellises-
ti. Ylikansallisen pääoman hegemoniasta huolimatta valtiot
ovat edelleen merkittäviä taloudellisia toimijoita ja insti-
tuutioita turvaamaan kapitalismin uusintamista. Valtioiden
toimintaympäristö on silti erilainen kuin Althusserin ja Pou-
lantzasin aikana, sillä valtiot on integroitu yhä tiiviimmin
globaaliin markkinakilpailun kenttään, jota ohjaavat ylikan-
sallisen pääoman ja sen kerryttämisen lainalaisuudet. Näin
ollen 2020-luvulla valtion asemaa ja legitimitettiin määrittää
kansainvälisesti sen kyky houkutellessa investointeja ja tarjota
taloudellisille toimijoille vakaat olosuhteet, ts. sen kyky luoda otol-
liset olosuhteet talouskasvulle, pääoman kerryttämiseksi ja
yritysten toiminnalle.

Paikallisten ja kansallisten instituutioiden ohella niin kut-
sutut ylikansalliset valtiokoneistot ovat myös avainasemassa,
kun ylikansallinen kapitalistinen luokka pyrkii turvaamaan
suotuisia oloja maailmanlaajuiselle pääoman kerryttämise-
lle¹³. Siinä missä pääoman liikkeet ovat globalisoituneet ja
ylikansallistuneet, ovat kansainväliset organisaatiot (kuten
Maaailmanpankki, IMF, WTO, OECD ja EU) tulleet oleellisiksi
osiksi kapitalismin uusintamista ja ylikansallisen kapitalisti-
sen luokan vaikutuspiiriä⁸⁴. Yhdessä merkittävien teollisuus-
maiden (G8 ja G20) kanssa nämä kansainväliset organisaatiot
muodostavat maailmanlaajuisen (talous)politiikan muokkaus-
blokin ja verkoston, joskin melko hajanaisen sellaisen, joka
vaikuttaa maailmanlaajuisesti tuotantosuhteisiin, työoloihin
ja kansainvälisen rahoitusjärjestelmän toimintaan⁸⁵. Tässä
valtapolitiisessa asetelmassa sekä valtioille että ylikansalli-
sille valtiokoneistoille on tarvetta kapitalismin uusintamisen
näkökulmasta. Ilman valtioita ylikansalliset yritykset eivät
voisi luottaa paikallisen poliittisen ilmapiirin ja tuotanto-olo-
suhteiden vakauteen ja toisaalta ilman ylikansallisia valtio-
koneistoja (kuten Maaailmanpankki ja IMF) suuryritykset ja
-omistajat eivät voisi vaikuttaa globaalin pääoman kerryttä-
misen lainalaisuuksiin ja sitä kautta laajentaa toimintaansa
uusille markkina-alueille⁸⁶.

Vuoden 2008 talousromahduksen jälkeen kapitalistinen tuo-
tantotapa on ollut jatkuvassa kriisin tilassa niin taloudellisesti
kuin järjestelmän legitimaation näkökulmasta¹³. Poliittisella
kentällä yhteiskunnallisen epävakauden lisääntyminen on
taas monin paikoin heijastunut oikeistopopulistisina, uus-
nationalistisina ja -fasistisina poliittisina liikkeinä, puoluei-
na ja hallituksina^{13, 87}. Uusliberalistisen kapitalismin ja sitä
vastaavan talouspolitiikan tuottama taloudellinen ja sosiaa-
linen eriarvoisuus ja lisääntyvä yhteiskunnallinen epävaka-
us eivät ole kuitenkaan johtaneet kapitalistisen tuotannon
kansallistamiseen (niin kuin 1900-luvun fasismissa), vaan
ennemmin jatkuvaan konfliktin tilaan sekä kontrolli- ja poli-
siivaltioiden nousuun⁸⁸. Tämän taustalla ovat sotilasmeno-
jen valtava kasvu New Yorkin vuoden 2001 terroritekojen ja
niitä seuranneen terrorismin vastaisen sodan myötä, mutta
myös digitalisaatio ja massaseurantateknologioiden hyödyn-
tämisen kehittyminen¹³.

Tuloksena näistä kehityskuluista on autoritääristen seuranta- ja poliisivaltioiden esiinmarssi (Yhdysvallat, Kiina, Venäjä, Turkki), mikä perustuu kansalaisten ja joukkojenhallintaan hyödyntämällä digitaalista valvontateknologiaa. Myös pääoman kerryttäminen on lisääntyvässä määrin kiinni teknologis-militaristisesta kehityksestä, miehittämättömien lentokoneiden ja muiden sotarobottien sekä erinäisten massaseurantajärjestelmien kehittämisen muodossa. Toisin sanoen kyse on vapautta rajoittavasta, sortavasta ja enenevässä määrin militarisoidusta pääoman kerryttämisestä, jota hallitsevat niin ylikansalliset yhtiöt ja valtiokoneistot kuin myös uus- tai postfasistiset autoritääriset valtiot ja hallitukset^{13, 87}.

Vuonna 2020 alkaneen koronakriisin voidaan katsoa osaltaan voimistaneen tätä kehitystä ja edelleen jatkaneen kansalaisoikeuksien ja liikkumis- ja kokoontumisvapauden rajoittamista, vaikkakin tällä kertaa ihmisten terveyden eikä pääoman kerryttämisen nimissä. Joka tapauksessa tilanne on se, että uuden vuosikymmenen alussa kapitalistinen maailmantalous on historiallisessa kriisissä niin ympäristöongelmien kuin myös sosiaalisten ja taloudellisten kysymysten takia, minkä takia nykykapitalismi on luonnoltaan entistä eriarvoisempaa, autoritäärisempää ja väkivaltakoneistoihin tukeutuvaa.

Yhteenveto

Kapitalismin uusintaminen on monimutkainen ja moniulotteinen prosessi. Tässä kirjoituksessa olen yrittänyt kuvata tämän prosessin pääkohdat ja -tekijät. Keskeinen esiin nostamani asia on se, ettei kapitalistisen tuotannon jatkuvuutta varmisteta vain omistajien, yritysten tai näiden työntekijöiden taholta, vaan myös laajemmin yhteiskunnallisesti. Tässä suhteessa niin kutsutut sosiaalis-ideologiset rakenteet, jotka eivät suoranaisesti liity itse tuotantoon, ovat yhtä lailla tärkeitä kapitalismin uusintamiselle. Valtio ja sen erinäiset instituutiot ovat olleet näistä rakenteista historiallisesti keskeisimpiä. Koulutus on tullut yhä keskeisemmäksi kansainväliseksi kilpailutekijäksi, mutta myös kapitalismin uusintamisen turvaajaksi. Työnjaon ja tuotannon piirin erikoistuuessa ja monimutkaistuuessa eritoten korkeakoulutuksesta on tullut tärkeä tekijä pääoman kerryttämisen näkökulmasta. Opiskelijoiden

työelämävalmiuksien kultivoimisen ohella yliopistot tuottavat tietoa ja innovaatioita taloudellisten toimijoiden tarpeisiin samalla, kun koulutuksesta muokataan kansainvälistä vientituotetta ja houkuttelevaa brändiä³⁰.

Kapitalistisen tuotannon globalisoituessa on ylikansallinen kapitalistinen luokka noussut hallitsevaksi maailman talouspolitiikan suuntaa määrittäväksi tahoksi. Huolimatta tästä ovat kansallisvaltiot säilyneet kapitalismin uusintamisen kannalta merkittävänä instituutioina, ennen muuta sen takia, että työvoima ja tuotanto-olosuhteet ovat lähtökohtaisesti paikallisia. Ylikansallinen kapitalistinen luokka pyrkii toisaalta vaikuttamaan kansallisvaltioihin ja paikallisiin päättäjiin pääoman kerryttämisen kannalta suotuisasti ja taas toisaalta luomaan ylikansallisten valtiokoneistojen myötä puitteita globaalin kapitalismin toiminnalle ja laajentumiselle. Valtioiden ja paikallisten taloudellisten toimijoiden ja viranomaisten keskeisenä tehtävänä globaalissa kapitalistisessa kilpailussa on houkutella investointeja ja muokata paikallisia olosuhteita pääoman kerryttämisen näkökulmasta suotuisiksi.

Sosiaalis-taloudellisesta eriarvoisuudesta ja tulevaisuuteen liittyvästä epävarmuudesta kumpuavasta yhteiskunnallisesta levottomuudesta ammentavat populistiset ja uusfasistiset liikkeet ovat viime aikoina saaneet jalansijaa monin paikoin ympäri maailmaa. Tähän kehitykseen liittyy keskeisesti kapitalismin viimeisin muoto: autoritäärinen valvontakapitalismi, jossa pääoman kerryttäminen on vahvasti sidottu valvonta- ja viestintätekniikan kehitykseen, digitalisaatioon ja sotateollisuuteen.

Yhteiskunnallinen tilanne 2020-luvun alussa on jokseenkin lohduton ekologisen kestävyuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta, ennen muuta sen takia, ettei laajamittaista kapitalismin vastaista liikettä ole olemassa tai sen ei anneta syntyä joukkojenhallintaan perustuvan valvontakapitalismin puitteissa. Näyttääkin siltä, että kapitalismi voi kaatua tällä hetkellä vain omiin ”jalkoihinsa” eli pääoman loputtoman kerryttämisen vaateeseen ja sen sulaan hulluuteen.

Viitteet:

1. Katso esim., MCELLELLAN, D., 2007. *Marxism After Marx*. Palgrave MacMillan, New York; KOLAKOWSKI, L., 2008. *Main currents of*

- Marxism: the founders, the golden age, the breakdown. Alkup. Glównie nurty marksizmu (1978). Käännös: Falla, P. S. W. W. Norton & Company, Lontoo.
2. Esim., WOOD, E. M., 2002. The Origin of Capitalism. A Longer View. Verso, Lontoo; WOOD, E. M., 2005. Pääoman imperiumi. Alkup. Empire of Capital (2003). Käännös: Koivisto J. Vastapaino, Tampere.
  3. EAGLETON, T., 2012. Miksi Marx oli oikeassa? Alkup. Why Marx Was Right? (2011). Käännös: Stenman, P. Like Kustannus, Helsinki.
  4. MÉSZÁROS, I., 2010. Beyond Capital: Towards a Theory of Transition. Monthly Review Press, New York; Robinson, W. I., 2014. Global Capitalism and the Crisis of Humanity. Cambridge University Press, New York.
  5. Katso esim., HARVEY, D., 2014. Seventeen Contradictions and the End of Capitalism. Oxford University Press, New York.
  6. Oxfam, 2017. An Economy for the 1%. It's time to build a human economy that benefits everyone, not just the privileged few. Noudettu osoitteesta: <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/fileattachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf>; PIKETTY, T., 2014. Capital in the Twenty-first Century. Alkup. Le capital au XXI siècle (2013). Käännös: Goldhammer, A. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
  7. FOSTER, J. B., 2009. Ecological Revolution - Making Peace with the Planet. Monthly Review Press, New York; BARNOSKY, A. D., HADLY, E. A., BASCOMPTÉ, J., BERLOW, E. L., BROWN, J. H., FORTELIUS, M., [...] SMITH, A. B., 2012. Approaching a state shift in Earth's biosphere. Nature 486, 52-58; STEFFEN, W., RICHARDSON, K., ROCKSTRÖM, J., CORNELL, S.E., FETZER, I., BENNETT, E.M., [...] AND SÖRLIN, S., 2015. Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. Science, 347, 1259855; MALM, A., 2016. Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming. Verso, New York ja Lontoo; RUUSKA, T., 2018. Reproduction Revisited: Capitalism, Higher Education and Ecological Crisis. MayFly Books, www.mayflybooks.org.
  8. WALLERSTEIN, I., 2003. Historical Capitalism and Capitalist Civilization. Verso, Lontoo; DAVIS, M., 2007. Planet of Slums. Verso, Lontoo; PATEL, R. ja MOORE, J. W., 2018. A History of the World in Seven Cheap Things: A Guide to Capitalism, Nature and the Future of the Planet. Verso, Lontoo ja New York.
  9. RUUSKA, T., 2021. Conditions for alienation: Technology development and capital accumulation. Teoksessa Sustainability Beyond Technology: Philosophy, Critique and Implications for Human Organization, HEIKKURINEN, P. JA RUUSKA, T. (toim.). Oxford University Press, Oxford; ARBOLETA, M., 2020. Planetary Mine: Territories of Extraction under Late Capitalism. Verso, Lontoo ja New York.
  10. HEIKKURINEN, P. JA RUUSKA, T. (toim.). 2021. Sustainability Beyond Technology: Philosophy, Critique and Implications for Human Organization. Oxford University Press, Oxford.
  11. MAGDOFF, F. and FOSTER J. B., 2011. What Every Environmentalist Needs to Know about Capitalism. Monthly Review Press, New York; PIKETTY, 2014. SALLEH, A., 2017. Ecofeminism as Politics: Nature, Marx and the Postmodern (2. painos). Zed Books, Lontoo.
  12. MOORE, J. W., 2015. Capitalism in the Web of Life. Ecology and the Accumulation of Capital. Verso, New York; HICKEL, J. ja KALLIS, G., 2019. Is Green Growth Possible? New Political Economy, vol. 25, iss. 4, 469-486; FOSTER, 2009; RUUSKA, 2018.
  13. ROBINSON, 2014. ROBINSON, W. I. 2019. Global Capitalist Crisis and Twenty-First Century Fascism: Beyond the Trump Hype. Science & Society, vol. 83, no. 2, 481-509.
  14. Esim., KLEIN, N., 2014. This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate. Simon & Schuster, New York.
  15. PIKETTY, 2014. KALLIS, G., 2018. Degrowth. Agenda Publishing, Newcastle.
  16. ALTHUSSER, L., 2014. On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses. Alkup. Sur la reproduction (1995). Käännös: Goshgarian G. M. Verso, Lontoo. RUUSKA, 2018.
  17. POULANTZAS, N., 2000. State, Power, Socialism. Alkup. L'Etat, le Pouvoir, le Socialisme (1978). Käännös: Camiller, P. Verso, London. ALTHUSSER, L., ja BALIBAR, E., 2009. Reading Capital. Alkup. Lire le capital (1968). Käännös: Brewster, B. Verso, Penguin, Lontoo. Althusser, 2014; Ruuska, 2018.
  18. ROBINSON, W. I., 2004. A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World. The John Hopkins University Press, Lontoo. ROBINSON, 2014.
  19. Katso esim. s. 27, FOSTER, J. B., YORK, R. ja CLARK B., 2010. The Ecological Rift: Capitalism's War on Earth. Monthly Review Press, New York.
  20. Esim. s. 22, ALTHUSSER, 2014.
  21. POLANYI, K., 2016. Suuri murros. Alkup. The Great Transformation (1944). Käännös: Vilokinen, N. Vastapaino, Tampere; BOLTANSKI, L. and CHIAPELLO E., 2005. The New Spirit of Capitalism. Alkup. Le nouvel esprit du capitalisme (1999). Käännös: Elliott G. Verso, Lontoo; ARRIGHI, G., 2010. The Long Twentieth Century: Money, Power and the Origins of Our Times. Verso, Lontoo; MOORE, 2015.
  22. Katso s. 10-11, WALLERSTEIN, I., 2013. Structural Crisis, or Why Capitalists May No Longer Find Capitalism Rewarding. In Does Capitalism Have a Future?, WALLERSTEIN I., COLLINS, R., MANN, M., DERLUGUIAN, G. and CALHOUN C. (eds.). Oxford University Press, NY: New York.
  23. HARVEY, D., 2011. The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism. Oxford University Press, New York.
  24. Katso s. 6-7, HARVEY, D., 2014. Seventeen Contradictions and the End of Capitalism. Oxford University Press, New York.
  25. Katso s. 134, CALHOUN, C., 2013. What Threatens Capitalism Now? Teoksessa Does Capitalism Have a Future?, WALLERSTEIN I.,

- COLLINS, R., MANN, M., DERLUGUIAN, G. and CALHOUN C. (toim.). Oxford University Press, Oxford.
26. s. 122, MORROW, R, A. and TORRES C. A., 1995. *Social Theory and Education: A Critique of Theories of Social and Cultural Reproduction*. State University of New York Press, Albany.
27. s. 289-290, ALTHUSSER ja BALIBAR, 2009.
28. ALTHUSSER, 2014.
29. s. 47.
30. RUUSKA, T., 2017. *The Reproduction of Capitalism in the 21st Century: Higher Education and Ecological Crisis*. Väitöskirja, Aalto-yliopisto, Helsinki.
31. s. 408-410, MARX, K., 1993. *Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy*. Alkup. *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie (Rohentwurf) (1857-1858)*. Käännös: Nicolaus, M. Penguin Books, Lontoo.
32. Esim., FOSTER, ym., 2010.
33. KALLIS, 2018.
34. GRAEBER, D., 2014. *Debt: The First 5000 Years*. Melville House, Lontoo.
35. JÄRVENSIVU, P., 2016. *Rajattomasti rahaa niukkuudessa*. Like, Helsinki.
36. HERRMANN, U., 2015. *Pääoman voitto – Kasvun, rahan ja kriisien historia*. Alkup. *Der Sieg des Kapitals – Wie der Reichtum in die Welt kam: Die Geschichte von Wachstum, Geld und Krisen (2013)*. Käännös: Janatuinen M. Into Kustannus, Helsinki.
37. s. 17-18, MARX, K., 1970. *Kansantaloustieteen arvostelua*. Alkup. *Zur Kritik Der Politischen Ökonomie (1859)*. Käännös: Tiusanen, A. Kansankulttuuri Oy, Helsinki.
38. PERELMAN, M., 2000. *The Invention of Capitalism. Classical Political Economy and the Secret History of Primitive Accumulation*. Duke University Press, Lontoo.
39. CALHOUN, 2013; HERRMANN, 2015.
40. s. 66, ROBINSON, 2014.
41. s. 67, MARX, K. and ENGELS, F., 1998. *The German Ideology*. Alkup. *Die Deutsche Ideologie (1846)*. Prometheus Books, New York; THOMAS, P. D., 2010. *The Gramscian Moment: Philosophy, Hegemony and Marxism*. Haymarket Books, Chicago. ALTHUSSER, 2014.
42. s. 147-148, CALHOUN, 2013; s. 55, WALLERSTEIN, 2003.
43. s. 42, ROBINSON, 2014.
44. Esim. PERELMAN, 2000; MOORE, 2015; POLANYI, 2009.
45. s. 14, 27, POULANTZAS, 2000.
46. RUUSKA, T., HEIKKURINEN, P. ja WILÉN, K., 2020. *Domination, Power, Supremacy: Confronting Anthropolitics with Ecological Realism*. *Sustainability*, 12 (7), 2617.
47. GIROUX, H., 1983. *Theories of Reproduction and Resistance in the New Sociology of Education: A Critical Analysis*. *Harvard Educational Review*, vol. 53, no. 3, 257-293.
48. THOMAS, 2010.
49. s. 568, LEARS, T. J. J., 1985. *The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities*. *The American Historical Review*, vol. 90, no. 3, 567-593.
50. HARVEY, D., 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press, New York; PATOMÄKI, H., 2007. *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. WSOY, Helsinki; JONES, D. S., 2013. *Masters of the Universe. Hayek, Friedman and the Birth of Neoliberal Politics*. Princeton University Press, Princeton.
51. HERMAN, E. ja CHOMSKY, N., 2008. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. The Bodley Head, Lontoo; HALL, S., 2006. *The Rediscovery of 'Ideology': Return of the Repressed in Media Studies*. In *Cultural Theory and Popular Culture: A Reader (3. painos)*. STOREY, J. (toim.). Pearson Education Limited, Dorchester.
52. s. 57, GRAMSCI, A., 1971. *Selections from the Prison Notebooks*. Toimittanut ja kääntänyt: Hoare Q. and Nowell-Smith G. International Publishers, New York.
53. s. 569-570, LEARS, 1985.
54. s. 223-224, THOMAS, 2010.
55. s. 136, REHMANN, J., 2014. *Theories of Ideology: The Powers of Alienation and Subjection*. Haymarket Books, Chicago.
56. BIDEF, J., 2014. *Introduction. Teoksessa On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*. Alkup. *Sur la reproduction (1995)*. Käännös: Goshgarian G. M. Verso, Lontoo. THOMAS, 2010; REHMANN, 2014.
57. s. XXV, BIDEF, 2014.
58. s. 51-52, ALTHUSSER, 2014.
59. s. 112, ALTHUSSER, L., 1984. *Ideologia ja Ideologiset valtiokoneistot*. Kansankulttuuri ja Vastapaino, Helsinki ja Tampere.
60. s. 184, ALTHUSSER, 2014.
61. s. 100-101, ALTHUSSER, 1984.
62. s. 82, ALTHUSSER, 2014.
63. Appendix 1, Note on the ISAs, ALTHUSSER, 2014.
64. POULANTZAS, N., 1975. *Classes in Contemporary Capitalism*. Alkup. *Classes sociales dans le capitalisme aujourd'hui (1973)*. Käännös: Fernbach D. New Left Books, Lontoo; POULANTZAS, N., 1978. *Political Power and Social Classes*. Alkup. *Pouvoir politique et classes sociales de l'état capitaliste (1968)*. Käännös: O'Hagan, T. New Left Books, London; POULANTZAS, 2000.
65. s. 95, POULANTZAS 1975.
66. POULANTZAS, 2000.
67. SOTIRIS, P., 2014. *Neither an Instrument nor a Fortress*. Poulantzas's Theory of the State and his Dialogue with Gramsci. *Historical Materialism*, vol. 22, iss. 2, 135-157.
68. s. 127, POULANTZAS, 2000.
69. s. 167-168.
70. s. 106.

71. MAGDOFF ja FOSTER, 2011; HARVEY, 2014; ROBINSON, 2014.
72. PATEL, R. ja MOORE, J. W., 2018. *A History of the World in Seven Cheap Things: A Guide to Capitalism, Nature and the Future of the Planet*. Verso, Lontoo ja New York;
73. DAVIS, 2007; MOORE, 2015.
74. s. 146, HARRIS, J., 2009. *Statist Globalization in China, Russia and the Gulf States. Perspectives on Global Development and Technology*, iss. 8, 139-163.
75. HARVEY, 2014; ROBINSON, 2019.
76. s. 81-82, ROBINSON, 2014.
77. s. 73.
78. s. 9, SKLAIR, L., 2002. *Globalization*. Oxford University Press, Oxford.
79. s. 12, SKLAIR, L., 2001. *The Transnational Capitalist Class*. Basil Blackwell, Oxford.
80. WOOD, 2005.
81. s. 246, STRUNA, J., 2009. *Toward a Theory of Global Proletarian Fractions. Perspectives on Global Development and Technology*, vol. 8, iss. 2, 230-260.
82. s. 27-28, ROBINSON, 2014.
83. MAGDOFF ja FOSTER, 2011; ROBINSON, 2014.
84. GILL, S., 1995. *Globalization, Market Civilization and Disciplinary Neoliberalism*. *Journal of International Studies*, vol. 24, no. 3, 399-423.
85. s. 7, 68, ROBINSON, 2014.
86. s. 74.
87. TRAVERSO, E., 2019. *The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right*. Verso, Lontoo.
88. ROBINSON, W. I. 2018. *Accumulation Crisis and Global Police State*. *Critical Sociology*, <https://doi.org/10.1177/0896920518757054>, 1-14.

Romahdus vai alasajo?

Toni Ruuska

Romahdus on tulossa. Jotkut sanovat, että se on jo täällä.

Vuonna 2020 ylikulutuspäivä oli 22. elokuuta. Vaikka korona-pandemia viivyttikin kyseistä päivää tällä kertaa kolmella viikolla edelliseen vuoteen verrattuna, elämme silti törkeää ylikulutuksen aikaa. Kuinka kauan voi jatkua?

Jossain vaiheessa luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ja laajamittaiset ekosysteemien tuhot saavuttavat keikautuspisteen ja sitä seuraa vääjäämätön sivilisaatioiden ja ihmiskulttuurien romahdus. Romahdus voi olla prosessina pitkä, kuten Roomassa, tai nopea niin kuin Pääsiäissaarella.

Romahdus on kasvuyhteiskunnan ja teollisen sivilisaation väistämätön seuraus. Sen siemenet kylvettiin maahan kirjaimellisesti tehomatalouden kehittymisen ja fossiilisista energialähteistä voimansa saaneen teollisen vallankumouksen myötä. Viimeiset 70 vuotta ekologisen tuhon vauhti on kiihtynyt. Suuri kiihdytys ja hyppy tunteuttamaan.

Massatuotanto ja massakulutusyhteiskunta täyttivät hyllyt hetkeksi, muovilla ja eri metalleista yhdistellyillä tavaroilla, joita emme oikeastaan tarvitse. Monet rikastuivat suunnattomasti, miljardi ihmistä muutti slummeihin. Pienen piirin puuhastelusta alkanut teollinen vallankumous otti siivikseen fossiiliset energialähteet ja ideologiakseen vaurauden kerryttämisen, joiden myötä todistamme nyt väestöräjähdytystä ja teknologian kehityksen riistäytymistä hallinnasta. Antroposeeni on metafora inhimilliselle ja ei-inhimilliselle ekologiselle katastrofille.

Ihmiskunnan historiassa on löydettävissä yksittäisiä esimerkkejä siitä, kun jokin sivilisaatio on elänyt yli ”varojensa” ja tuhoutunut. Ensimmäistä kertaa todistamme samaa kehitystä planetaarisella tasolla. Materiaalinen vauraus kasaantuu, suhteellinen köyhyys kasvaa, väestöpommi paisuu, tulevien sukupolvien hyvinvoinnin mahdollisuuden rapautuvat, tila loppuu.

Ylikuluttava luokka asuu kaupungeissa. Niissä asuu noin puolet maailman väestöstä, mutta niissä kulutetaan yli 75 prosenttia maailman energiasta ja aikaansaadaan samassa suhteessa CO₂-päästöjä. Keski- ja yläluokan kulutus kaksinkertaistui länsimaissa vuosien 1960 ja 2004 välisenä aikana.

Kulutus elämäntapana leviää syövä lailla. Noin kaksi miljardia ihmistä tähtää kestävämpään elämäntyyliin sitä jo elävän miljardin ihmisen lisäksi. Palkkatöihin, ihan sama miin, ja sitten kuluttamaan! Katse ruutuun, raahaa ostoskoriin, nouda paketti automaattista. Huomenna uusiksi.

Maapallon keskilämpötila nousee, luonnon monimuotoisuus vähenee, maaperä huonontuu, meret happanevat, jäätiköt sulavat, metsät hakataan tai poltetaan, järvet ja joet saastuvat, pohjavedet yksityistetään. Romahdus on länsimaalaisen kasvuyhteiskunnan hybrisen tuotos. Teollisista kasvuyhteiskunnista tuli tuhon voima.

Historia toistuu: vauras pohjola riistää muita. Maapallon neljän miljardin kestävästi elävän ihmisen ei anneta elää kestävästi. Heidät on saatava mukaan massakulutus ”juhlaan”, joko asiakkaiksi tai sitten halvaksi työvoimaksi. Globaali talous on rikkaita varten. Matalapalkkatyö, maa-alueiden pakkolunastukset tai alkuperäiskulttuurien tuhoaminen ovat näkökulmasta riippuen joko kehitystä ja edistystä tai kansanmurhia, ryöstöjä ja orjuutta.

Sivilisaatiot ovat luonteeltaan laajenevia. Laajentuminen on tapahtunut joko orjuuttamalla toisia kansoja, raamattujen ja koulutuksen avulla, kulttuurisella imperialismilla, kaupankäynnillä ja tuotannolla tai sodankäynnin kautta. Kehitys ottaa uhrinsa.

Poliittiset rakenteet ovat murroksessa. Populismi, nationalismi, rasismi, uusfasismi. Halla-ahot, trumpit ja bolsonarot ympäri maailmaa kasvattavat suosiotaan. Rajat kiinni sanoi linnake-Eurooppa! Tai voitte valkoiset ja korkeasti koulutetut suomea puhuvat päästä tälle meille töitä tekemään, mutta ette missään nimessä meidän töitä viemään!

Sosiaalidemokraatit tarttuivat kasvun ja markkinapoholaisen käteen jo 1900-luvun alussa, mutta viimeistään vuosituhannen vaihtuessa valtavirran vasemmisto myi itsensä markkinoille pilkkahintaan. Uusfasististen poliisivaltioiden nousu ja massaseurantateknologioiden kehitys ovat kuin luotuja toisilleen.

Pääoman jatkuvan kerryttämisen ja ekologisen kestävyuden välinen kiulu ei voisi olla suurempi. Raha, voitot ja investoinnit sivuuttavat kaiken muun. Yritysjohtajat, lobbaajat, poliitikot ja virkahenkilöt suojelevat pääoman etuja yli kansalaisten ja villin luonnon. Pääoman tulee kertyä, jotta pääomaa voi kertyä, jotta pääomaa voi kertyä, jotta pääomaa voi kertyä... ”loputtomasti”, he sanovat. Tai jos ei nyt loputtomasti niin ainakin siihen

asti, että minä ehdin ottaa rahat ja juosta. *Après moi, le déluge!*

Parlamentaarinen demokratia on eliitin ja sen etujärjestöjen plutokratia, rikkaiden hallitsema yhteiskunta. Tehdäänkö Suomessa vielä ”luokkaretkiä”?

Tekopyhyys on yhtä kuin: länsimaat liputtavat tasa-arvon ja liberaalien arvojen puolesta, mutta mittaavat kaiken pääoman lainalaisuuksien eli kilpailu- ja maksukyvyyn mukaan. Maksa tai syrjäydy. Menesty tai masennu. Kasva tai mene konkurssiin. *Start-up or die!*

Nalle ja muut pukumiehet puhuvat markkinoista, jotka korjaavat itsensä. Miljoonat tuijottavat ruutua hypnoosin vallasaa. Kuka putoaa? Monta seuraajaa sulla on? Sohva-perunoita oomme kaikki!

Poliittisen umpikujan tuntee ytimissä. Kasvutalouden kiristämstä kuristuslenkistä yritetään rimpuilla irti jollakin epä-määräisellä ”vihreällä” tavalla. Vai mitä näitä nyt on: ”vihreä kasvu”, ”ekotehokkuus”, ”vihreä uusi diili”, ”vihreä teknologia”. Hulluus ja huijaus jatkuvat, mutta eri nimikkeillä.

Miten talouskasvusta tuli keino suojella ympäristöä? Kasvun taikasauva heiluu. Kasvu pitää ihmiset töissä, kouluttaa heidät, ruokkii heidät, viihdyttää heidät, tappaa heidät.

Ei ole vaihtoehtoja, *you know*. Eiku: Talouskasvu on kapitalistisen järjestelmän ainoa keino varmistaa jatkuvuutensa ilman kriisejä ja yhteiskunnallisen levottomuuden lisääntymistä. Ihan ainoa keino. Se on myös varma romahduksen tie. Ei globaalitalous kasva loputtomasti, varsinkaan sellainen versio siitä, joka on rakennettu ehtyvien ja edullisten fossiilisten polttoaineiden varaan. Kun niiden hinta nousee, kasvu lakkaa. Kasvutalouksien päivät ovat luetut.

”No mutta ainahan on ollut niitä ihmisiä, jotka ovat väitänneet tuomiopäivän olevan tulossa.” Kyllä ja oikeassa ovat näemmä olleet. Väärässä vain romahduksen ajankohdasta. Maailmanloppu ei ole nytkään tulossa, vain maailmanlaajuisen teollisen sivilisaation romahdus. Sen tarkka ajankohta on vaikea ennustaa, mutta siihen ilman muuta liittyy asioita kuten öljyhuippu, ilmastonmuutos ja -pakolaiset, ekologinen kriisi, väestönkasvu, taluskriisit ja myös pandemia(t).

Taluskasvupakkomielteen purkaminen ei ole pienestä vaan mielestä kiinni.

Osana kasvuyhteiskunnan alasajoja on luovuttava

kulutuskulttuurista. Tehtävä ei ole helppo, sillä siitä tykkäviä on riittämiin. Liian monella on myös liian paljon pelissä ja nykyinen järjestelmä suosii ja palvelee heitä. Joku myös hyöttyy ympäristötuhojen lisääntymisestä. Öljyntuottajilla, autonvalmistajilla, elektroniikkateollisuudella, elintarviketeollisuudella, mainosalalla, kaikilla on roponsa pelissä sen puolesta, että meno jatkuu ennallaan – aina rotkon reunalle ja yli.

Ihmiset eivät kuluta, koska heillä on varaa ja mahdollisuus kuluttaa. Ihmiset kuluttavat, koska yhteiskuntien kulttuuri ja moraalikoodisto tukee sitä. On normeja, arvoja, harrastuksia, perinteitä (kuten joulu), symboleja ja tarinoita (yrittäjistä ja yritysjohtajista niitä riittää, vai mitä sanot kauppaopistokoulu?), joita on johdonmukaisesti muokattu kulutusta suosivaan ja kannustavaan suuntaan.

Päättäjät säättävät lait, markkinapapisto luo ”tarpeita”, tuottajat valmistavat nopeasti hajoavat tuotteet ja kuluttavat ihmiset muokkaavat identiteettinsä kuluttamisen kautta. Berliinin viikonlopuksi, Thaimaahan joka talvi, uusi auto kahden vuoden välein. Uudet kengät, uusi takki. ”Muoti” vaihtuu. ”Annettaisiin nyt jo se rokote, että pääsisi taas reissaamaan!” Kaksi varmaa reittiä romahdukseen: yksityisautoilu ja massaturismi.

Maailman keuhkot palavat. Onko Amazon nyt savanni?

Romahdus on kaaos. Alasajoa voi suunnitella. Se alkaa ylikuluttavien talouksien ekologisen jalanjäljen nopeasta laskeamisesta tuotantoa ja kulutustasoa supistamalla. Kyllä, se on yhtä kuin materiaalisen elintason lasku rikkaissa länsimaissa, mutta ei välttämättä elämänlaadun lasku. Ja se voi olla eri asia kuin pakolla sanellut rajoitustoimet, riippuen tietenkin siitä elämmekö tulevaisuudessa esimerkiksi ekorasistisessa linnake-Suomessa vai omavaraistuvien paikallistalouksien monimuotoisella Suomenniemellä.

Kasvaako vai tehdäkö jotain muuta? Valinta on sinun. Tahdotko jatkaa stressaamista siitä, nouseeko tuottavuutesi viime vuodesta, jotta voisit ensi vuonna jatkaa stressaamista ja edetä urallasi pikku hiljaa kohti loppuun palamista. Sillä aikaa kun teet sitä, maapallo palaa loppuun. Täältä tullaan Venus!

Ajattele kuinka hienoa maapallolla voisi olla, mikäli ihmiset käyttäisivät aikansa elämän edellytysten parantamiseen eivätkä niiden tuhoamiseen. Tule järkiisi, irtisanoudu!

Romahduksen haamu liikkuu keskuudessamme.

III OMAVARAISTUMINEN

Väkivalta ihmisen aikakaudella

Toni Ruuska ja Pasi Heikkurinen

Antroposeenissa ihmiset käyttävät väärin valtaansa suhteessa ei-inhimilliseen maailmaan, lähinnä tyydyttään toissijaisia tarpeitaan ja alati kasvavia materiaalisia halujaan. Yleisesti hyväksytystä ihmiskeskeisestä maailmankuvasta johtuen vallan väärinkäyttöä ei tulkita väkivallaksi, vaan kehitykseksi. Elonkehä ei kuitenkaan ole olemassa pelkästään ihmisiä varten. On siis aika määritellä väkivalta uudelleen.

Uuden ajan monet nimet

Nobel-palkittu ilmastokemisti Paul J. Crutzen tutkimusryhmineen on tuonut tieteelliseen keskusteluun uuden käsitteen, antroposeenin. Nopeasti levinneen antroposeenikäsitteen taustalla ovat luonnontieteelliset tutkimukset, joissa on tehty empiirisiä havaintoja ihmislajin jättämistä jäljistä ympäri maapalloa. Teollistumisen, teknologisoitumisen ja väestönkasvun myötä merkkejä ihmisistä ja ihmiskulttuureista löytyy niin kallioperästä ja vesistöistä kuin ilmakehästäkin. Ihmisistä on toisin sanoen tullut globaali voima, jonka vaikutukset tulevat jäämään elonkehän sedimenttikivikerrostumalliseen muistiin. Näistä löydöksistä johtuen joukko tutkijoita esittää, että holoseeni seuraava aikakausi hyväksyttäisiin virallisesti uudeksi geologiseksi aikakaudeksi, antroposeeniksi eli ihmisen ajaksi¹.

Luonnontieteellinen antroposeenitutkimus osoittaa, että valta tällä ”uudella ajalla” on nimenomaan ihmislajilla. Toisaalta ihmistieteiden antroposeenitutkimukset tärkeästi huomauttavat, että valta on jakautunut äärimmäisen epätasaisesti ihmisten kesken. Näiden kahden tieteellisen paradigman sekä analyysitason tuottamat eriävät näkemykset ovatkin herättäneet keskustelua, onko antroposeeni sittenkään oikea nimi seuraavalle geologiselle aikakaudelle². Tämä johtunee erityisesti siitä, että ihmiset ja kulttuurit eivät ole tasapuolisesti osallistuneet ekologiseen tuhoon. Lisäksi suurta osaa niukkuudessa ja omavaraisyyhteisöissä asuvista ihmisistä ei voida

samalla lailla pitää vastuussa jo planetaariset mittasuhteet saavuttaneista ympäristöongelmista. Olisiko parempi nimitys esimerkiksi kapitaloseeni, kuten Andreas Malm ja Alf Hornborg³ sekä Jason Moore⁴ ovat esittäneet, tai plutoseeni, kuten Marko Ulvila ja Kristoffer Wilen⁵ kirjoittavat? Näitä nimiä on ehdotettu vaihtoehtoiksi siksi, että kapitalististen arvojen, käytäntöjen ja rakenteiden nähdään olevan pääsyitä elonkehän rappeutumiseen⁶ ja toisaalta raharikkaiden korkea tulo- ja kulutustaso korreloivat ympäristövahinkojen kanssa⁷. Vai pitäisikö uutta ajanjaksoa kutsua naftoseeniksi, kuten Tere Vadén⁸ on esittänyt? Ovathan fossiiliset polttoaineet, eritoten öljy, olleet teollisen vallankumouksen sekä laajamittaisen ympäristötuhojen keskeinen mahdollistaja.

Nimikysymyksen kritiikkiin liittyen voidaan kysyä, mitä kiinnostavaa ja tärkeää antroposeenikäsitteen problematisointi tuo tullessaan? Esimerkiksi marxilaisesta perinteestä ponnistava antroposeenikäsitteen arvostelu on huomionarvoista⁴. Tämä kritiikki peräänkuuluttaa erityisesti vallan ja vastuun tasaisempaa jakautumista ihmislajin sisällä. Vaikka Mooren huomio on osuva, on lisäksi tärkeää kysyä, kuinka sosiaalis-taloudellisen tasa-arvon saavuttaminen muuttaisi tai purkaisi lajien välistä vallan epätasapainoa tai väkivaltaa elonkehässä? Vallitsevaan teolliseen tuotantoon ja talouskasvuun perustuvan kapitalismin voidaan ainakin väittää olevan yhtä (tai ainakin riittävän) tuhoisaa luontoympäristölle riippumatta siitä, edustaako se sosiaalidemokraattista, uusliberaalia tai kovasti povattua ”viherkapitalistista” suuntausta⁹. Pentti Linkola¹⁰ on jopa esittänyt, että demokraattisten voimien vapaaksi päästäminen on yksi keskeinen syyppää kerskakulutukseen.

Tätä taustaa vasten voitaisiin siis kysyä, kohdistuuko antroposeeni-kriittisten puheenvuorojen (ks. esim. suomenkielinen erikoisnumero Antroposeeni erojen näyttämönä, Tiede & Edistys, 2017) huolenaihe ensisijaisesti ihmislajin pahoinvointiin ja selviytymiseen? Ja jos näin on, sortuvatko vaikkapa kapitaloseeni-keskustelut ihmiskeskeisyyteen eli juuri siihen asiaan, jota ne yrittävät paeta väittämällä, että lajitason analyysi on keskustelun kannalta epäoleellinen³? Ihmiskeskeisyys, jos mikä, on lajitason ajattelua, spesismiä.

Tässä kirjoituksessa kyseenalaistamme eritoten ihmiskeskeisen lähestymistavan vallan analysointiin ja keskitymme

siihen läheisesti linkittyvään ilmiöön: väkivaltaan. Mielestämme on selvää, että analyysit, joiden taustalla on ajatus vain yhden lajin tarpeiden ja halujen tyydyttämisestä, ovat riittävästi ratkaisemaan vallan epätasaisen jakautumisen ja väärinkäytön sekä globaalit ympäristöongelmat. Sitä vastoin uuden geologisen ajanjakson voi katsoa olevan nimenomaan seurausta ihmiskeskeisestä maailmankatsomuksesta, jossa elonkehän katsotaan olevan olemassa pääasiassa ihmistä varten¹¹. Marxilaisesta perinteestä ammentava antroposeenikriittikki osuu siinä kyllä oikeaan, että ihmisen ylivaallan muihin lajeihin nähden on mahdollistanut materiaali-intensiivinen teknologiakehitys, mutta myös kiihdytys- ja kasvuperustaiseen talousjärjestelmään kytkeytyvät arvot, käytännöt ja rakenteet. Mutta vaikka teknokapitalistisen organisoitumisen kriittinen tarkastelu on tärkeää, ei se voi rajautua tarkastelemaan vallan jakautumista ja väärinkäyttöä ainoastaan ihmislajiin sisällä². Kirjoituksemme pääviesti on näin ollen, että tähän tuhon aikaan meidät johdattanutta väkivaltaa tulisi tarkastella niin ihmislajista käsin (eli ihmislajin suhdetta elonkehän ei-inhimillisiin olentoihin) kuin myös ihmislajin sisäisistä näkökulmista (eli ihmisten suhdetta toisiinsa).

Väkivallan ilmiö ja käsite

Suuri osa ihmisistä tuomitsee väkivallan suoralta kädeltä. Väkivallan koetaan olevan yksinkertaisesti väärin, mutta kuitenkin osa ihmisyyhteisöjä. Monet puoliset ja lapset ovat kotiväkivallan uhreja. Monia kansakuntia on väkivaltaisesti alistettu tyrannian ja diktaattorien toimesta vuosikymmeniä. Tämän lisäksi imperialismiin, uskontoon ja rasismiin liittyvä väkivalta on ollut jatkuvaa kautta aikojen, joten ei ole ihme, että monet uhreiksi joutuneista ja väkivaltaa sivusta seuranneet kannattavat väkivallattomuutta.

Mutta mitä väkivalta on? Perinteisesti väkivallaksi on mielletty pelkästään ihmisten väliset fyysiset yhteenotot (esim. tappelu, raikaus, sota). Lisäksi väkivallan piiriin on katsottu kuuluvan symbolisen (esim. rasistiset tai sovinistiset solvaukset) ja rakenteellisen väkivallan (esim. taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus), kuten Slavoj Žižek¹² jaottelee kirjassaan *Väkivalta*. Žižekin määritelmällä on silläkin rajansa siinä mielessä, että hänelle väkivalta on pääasiassa ihmisten

välistä siten, että vallankäyttöä suhteessa ihmisen ulkopuoliseen maailmaan ei huomioida, saatiikka keskitytä tarkastelemaan. Toiseksi Žižekin mukaan väkivalta näyttää sijoittuvan ontologisella tasolla subjektien väliin ja täten vapauttaa yksilön osittain vastuusta omiin tekoihinsa. Toisin sanoen, yksilöä ei nähdä enemmän tai vähemmän väkivaltaisena, vaan toimijoiden suhteet ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat ennemminkin niitä, jotka määrittävät väkivallan ilmenemistä.

Jotta väkivalta ei jäisi vain etäiseksi ja subjektien ulkopuoliseksi asiaksi on tarkoituksenmukaista laajentaa Žižekin määrittelyä siten, että vastuu kohtaa toimijan. Esimerkiksi Lierre Keith¹³ suosittaa väkivallasta puhuttaessa kolmijakoista erotelua, jota voidaan soveltaa myös kokonaisvaltaisempaa väkivalta-analyysia varten. Ensimmäinen erottelu on hierarkkinen väkivalta ja väkivalta itsepuolustuksena. Hierarkkinen väkivalta on tässä kohtaa ymmärrettävä esimerkiksi vallanpitäjien harjoittamana sortona vainottuja tai alistettuja kansanryhmiä kohtaan (esim. naisten ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet). Itsepuolustuksella taas tarkoitetaan keinoja suojautua hyökkääjää tai elinympäristön tuhoajaa vastaan, siis väkivaltaa, jolla puolustetaan joko omaa koskemattomuutta tai vaikkapa omaa kulttuuria, elämäntapaa tai elinympäristöä. Elämänsuojelija Linkolan voi tulkita kehottavan ihmisiä väkivaltaan (terrorismiin, omaisuuden tuhoamiseen, sabotaasiin) itsepuolustukseen tai elämän säilyttämiseen vedoten, vaikkakin hänet on valtavirran keskusteluissa leimattu ennemmin ekofasistiksi kuin syväekologiksi¹⁴. Näkökulmastamme keskeistä tässä tulintaerossa on nimenomaan se tarkastellaanko ihmistä vain yhtenä lajina muiden joukossa – kuten Linkola tekee – vai ei.

Toinen erottelu väkivallan suhteen voidaan tehdä kysymällä, suuntautuuko se ihmisiä ja muita elollisia olentoja kohtaan vai omaisuutta ja materiaa kohtaan? Keithin¹³ mukaan tässä kategoriassa saattaa myös olla tarkoituksenmukaista tehdä ero väkivallan osalta kipua tunteviin olentoihin ja kipua tuntemattomiin elollisiin olentoihin. On myös kysyttävä, miten nämä väkivaltaisuudet eroavat toisistaan?

Kolmas kiinnostava erottelu on väkivalta vallan ja sorron välineenä vs. väkivalta vastarintana¹³. Armeijoiden kouluttaminen ja käyttäminen hyökkäysmielessä välineenä toisten kansojen ja luontoympäristön valloittamisessa on hyvä

esimerkki ensimmäisestä muodosta (sama analogia pätee myös moniin teollisiin organisaatioihin, jotka käyttävät sekä inhimillistä että ei-inhimillistä maailmaa hyväkseen tavoitellessaan taloudellisia voittoja). Toisaalta väkivaltaa voidaan käyttää puolustuksena tai vastarinnan välineenä kumoamaan edellisen kaltaisia sortavia järjestelmiä (esim. Ranskan ja Kuuban vallankumoukset sekä kirjepommittaja ”Unabomber” Theodore Kaczynskin teot). Väkivalta ei kuitenkaan näytä johtaneen läheskään aina toivottuihin tuloksiin (esim. Palestiinan ja Israelin välinen tilanne). Lisäksi tämän erottelun kautta palaamme jo sivuamiimme kysymyksiin väkivallan oikeutuksesta.

Missä tilanteessa väkivalta sitten on oikeutettua ja kenen toimesta? Oikeuttaako poliittinen sorto väkivaltaan tai antaa-ko tiettyjen ihmisten väkivaltaisuus elonkehää kohtaan luvan käyttää jonkinasteista väkivaltaa näitä henkilöitä ja kulttuureja vastaan? Entä onko omaisuuteen ja esimerkiksi tuotantolaitoksiin kohdistuva ekoterrori tai -sabotaasi väkivaltaa? Näihin kysymyksiin ei ole olemassa universaalia ajassa ja paikassa yleispätevää vastausta. Näkemyksemme mukaan kysymys väkivallasta kytkeytyy tarpeisiin, jotka ovat myös osittain tilannesidonniaisia. Tässä kirjoituksessa väkivalta määritellään juuri sellaisten asioiden tekemisenä, jotka edellyttävät elonkehän osapuolten *tarpeettomia* hallitsemis- ja kontrolloimispyrkimyksiä. Toisin sanoen, väkivalta on yleisesti juuri sitä mikä on tarpeetonta.

Neljäs keskeinen erottelu väkivaltakäsitteen suhteen voisi joka tapauksessa olla tarpeeton väkivalta ja tarpeellinen väkivalta, joista jälkimmäinen olisi laadultaan sellaista, jolla pyritään turvaamaan oman itsensä ja/tai yhteisön perustarpeiden tyydytys (tästä lisää seuraavassa kappaleessa). Tarpeetonta väkivaltaa taas on kaikki voimankäyttöön perustava hallitseminen ja kontrollointi, joka ei kytkeydy hengissä säilymisen edellytyksiin, kuten ruokaan, lämpöön, veteen tai vaikkapa hengitysilmaan. Vaikka esimerkiksi ekoterrorin motivaatiot ja päämäärät voivat hyvinkin olla elämän suojelussa, on siihen suhtauduttava vähintään varauksella. Tämä johtuu siitä, että ekoterrori voi jopa kasvattaa ekologista jalanjälkeä, kun sabotoidut tuotantolaitokset ja tukiasemat korjataan tai rakennetaan uudelleen. Luonnon suojelun nimissä harjoitettu terrori voi siis pahimmassa tapauksessa jopa heikentää

elämän edellytyksiä. Sabotaasin sijaan parempina elämänsuojelun keinoina näemme vetäytymisen perustarpeiden äärelle. Kun aloitamme väkivaltaisesta yhteiskunnasta irtautumisen siten, että osallistumme suuremmin oman ruokamme ja energiamme tuottamiseen, jää meille vähemmän aikaa ja intressejä väkivaltaiseen toimintaan. Jokainen askel ulos globaalista teknokapitalisesta maailmanjärjestyksestä kohti paikallista omavaraisuutta myös *purkaa väkivaltaa*. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä, että tarvittaessa oman elinympäristön ja elämän monimuotoisuuden puolustaminen voimankäyttöön turvautumalla voi tulla kyseeseen esimerkiksi valtion harjoittamaa sortavaa politiikkaa tai energiayhtiöitä, kaivosteollisuutta ja metsien hakkuuta vastaan kamppaillessa¹⁵.

Edellä tehdyt erottelut tekevät väkivallan käsitteestä monitulkintaisemman ja kattavamman. Ja vaikka monet ihmiset vannovatkin väkivallattomuuden nimeen, saattaa olla vaikeaa löytää henkilöä, joka vastustaa kaikkia edellä mainittuja väkivallan muotoja tai joka ei olisi jossain määrin osallistunut edellä mainittuihin ”väkivaltaisuuksiin”. Kenties olisikin syytä välttää puhumasta väkivallasta vain abstraktissa mielessä ja ennemmin purkaa väkivalta erillisiksi ja konkreettisiksi teoiksi sekä ilmiöiksi, joita tarkastellaan tapauskohtaisesti.

Kuitenkin suppea ja pelkistävä käsitys väkivallasta, yhteiskunnasta tai vaikkapa luonnosta leimaa yleisesti sekä modernia että jälkimodernia ihmiskeskeistä subjektikäsitystä, jossa ihmisiä käsitellään sekä erityistapauksina että muusta luonnosta erillisinä yksikköinä. Syvävihreissä aatesuuntauksissa tämänkaltaisen ajattelun ja jaottelun on tulkittu johtaneen muun muassa ihmisen ylivaltaan muuhun elonkehään nähden, kuten Vesa Oittinen¹⁶ on todennut: ”Ekologiasta ammentava modernin kritiikki katsoo [...] subjekti-objekti-dualismin [...] johtaneen kohtalokkaassa luonnon aliarvostuksessaan siihen, että luonnosta tuli vain hengetön mekaanisia lakeja noudattava raaka-ainelähde, jolla ei ole muuta tehtävää kuin palvella aktiivista inhimillistä subjektia.” Kenties tästä syystä ihmisten harjoittaman ei-inhimillisen maailman pahoinpitelyä harvoin huomioidaan väkivalta-analyyseissa.

Väkivalta laajemmin ymmärrettynä

Keskustelu väkivallasta, kuin myös vallasta yleensä, saa uuden

näkökulman, kun mukaan tuodaan holistisempi viitekehys, kuten esimerkiksi syväekologia. Syväekologisesta ajattelusta johdettuna väkivallaksi voidaan kutsua sellaista ihmisten perustarpeiden tyydyttämisen kannalta tarpeetonta toimintaa, joka vahingoittaa luontoa (mukaan lukien ihmisluontoa). Väki-valta käsitteenä, käytäntönä ja ilmiönä ulottuu näin ilmiselvästi lajirajat ylittäviin suhteisiin, joissa ei tehdä rajanvetoa edes elollisen ja elottoman tai kipua tuntevan ja tuntematottoman luonnon välille. Myös kiviin ja ilmakehään voi kohdistua väkivaltaa.

Arne Næssin¹⁷ ekosofisessa ajattelussa ihmisillä ei katsota olevan oikeutta tyydyttää toissijaisia tarpeitaan muiden lajien ensisijaisten tarpeiden kustannuksella. Tätä määritelmää voisi toki vieläkin laajentaa lajikategorioiden ulkopuolelle. Ensisijaiset tarpeet on kuitenkin tarkoituksella jätetty avoimeksi määreeksi, mikä mahdollistaa paikallisen harkinnan ja keskustelun. Joka tapauksessa ensisijaisia tarpeita määrittäessä tulee ottaa huomioon keskeiset olemassaolon edellytykset, kuten ravinto ja suoja sekä kenties ihmisten sosiaalista kanssakäymistä koskevat tarpeet. Toisaalta eri yhteyksissä ja ekosysteemeissä ensisijaiset tarpeet vaihtelevat, mikä tarkoittaa, että väkivallan määritelmä on myös konteksti- ja ekosysteemisidonnainen. Harva kuitenkaan kehtaa väittää, että nykyisessä länsimaisessa kulutuksen tasossa tai teollisen tuotannon laajuudessa olisi kyse ihmislajin ensisijaisten tarpeiden tyydyttämisestä. Ja harvoin myöskään väkivaltaisissa vallankumouksissa tai silmittömissä terroriteoissa on ollut kyse ensisijaisista tarpeista tai elämänsuojelusta.

Toisaalta tarpeiden ja halujen erottamista vaikeuttavat esimerkiksi uusklassisen taloustieteen kaltaiset ilmiöt tai massakulttuurin houkutukset. Valtavirran taloustieteellisissä analyyseissä tarpeet sekoittuvat lähes aina halujen kanssa, kun molempia pyritään tyydyttämään kysynnän ja tarjonnan mekanististen ”lakien” kautta. Kulutuskulttuuri taas kehottaa erityisesti yksilöitä ilmaisemaan itseään kuluttamisen kautta. Mainonta pyrkii tietoisesti ohjaamaan toimintaamme kuluttamiseen, jossa halu usein muuttuu ”tarpeeksi”. Kulttuurissa, joka perustuu kuluttamiseen ja tuotannon määrän kasvuun, ei luonnollisesti koeta kuluttamista väkivaltana, vaan enemmän jokaisen oikeutena, kansantalouden kannalta

tarpeellisenä toimintana tai oman identiteetin kannalta mielekkäänä tapana ilmaista itseään, oli tämä sitten kuinka kaukana totuudesta tahansa.

Syväekologisen ajattelun ja kokemuksen luotaamana on mutkatonta olla sitä mieltä, että ihmislajin harjoittama väkivalta on suurimmaksi osaksi tarpeetonta. Teknis-taloudellisen kehityksen myötä väkivalta elonkehässä on lisääntynyt räjähdysnomaisesti. Väki-valta ilmenee esimerkiksi kaadettaessa kokonaisia metsiä, laajamittaisessa kaivostoiminnassa, eläinten tehotuotannossa, yksityisautoilussa ja massaturismissa. Toisin sanoen, tällä uudella aikakaudella ihmis-, eläin-, kasvi- ja mineraalikulunnan lajeja (sekä muita olentoja) hyväksikäytetään halujen tai muiden kuin tarveperusteisten syiden pohjalta, vaikka kenelläkään ei ole oikeutta vähentää elämäntyytyväisyyttä rikkautta ja monimuotoisuutta paitsi silloin, kun kyse on elintärkeiden tarpeiden tyydyttämisestä¹⁸.

Syväekologisten käytäntöjen mukaisesti ihmisten ja kulttuurien toimet tulisi aina asettaa suhteeseen muuhun elonkehään nähden. Tämä seikka näyttää kuitenkin jääneen vaille huomiota antroposeenikriittisissä puheenvuoroissa, joissa sen voisi olettaa olevan etusijalla. Tulkintamme mukaan myös monia väkivalta-analyysejä vaivaa sama kokonaisvaltaisuuden puute tai ihmiskeskeisyys. Mikäli väkivalta ymmärrettäisiin niin laajana ilmiönä kuin yllä on esitetty, voitaisiin päästä käsiksi siihen perustavanlaatuisen vallan epäsuhtaan lajien välillä, joka nykyisellä aikakaudella elonkehässä vallitsee.

Vaikka väkivalta edellyttääkin jossain määrin valtaa tai ainakin jonkin sortin autonomiaa, valta-aseman ei tarvitse automaattisesti tarkoittaa sen väärinkäyttöä. On siis mahdollista kuvitella, että ihmisillä on valtaa elonkehässä suhteessa muihin sen olentoihin, mutta ihmisyyksilön tai -kollektiivin ei tarvitse käyttää sitä virheellisesti eli luontoa vastaan. Monet yksilöt ja yhteisöt elävät jo tällä ekosofisella tavalla. Tätä pyrkimystä varjostavat kuitenkin ihmisen ajan epävarmuustekijät, kuten massiiviset teolliset sotakoneistot, jotka ovat sekä lähtökohtaisen väkivaltaisia että valtavan resurssi-intensiivisiä rakenteita. Ristiriitaisesti monet aikalaisemme varoittavat intuitiivisesti väkivallan kasvun vaarasta siinä vaiheessa, kun väkivaltaan perustuvien sivilisaatioiden rakenteet alkavat horjua tai jos niitä aktiivisesti horjutetaan. Asian voi

kuitenkin nähdä olevan myös päinvastoin, mikäli väkivalta ymmärretään kokonaisvaltaisesti. Voi toki olla, että ihmisten väliset yhteenotot ja kahnaukset tulevat lisääntymään eri luonnonresurssien käydessä niukemmiksi, mutta on oletettavaa, että väkivalta kokonaisuudessaan vähenee – ainakin viimeistään silloin, kun ruokaa ei enää saa kauppoista ja sähköä pistorasioista. Tämä johtuu erityisesti siitä syystä, että globaali tuotantotaloudellinen järjestelmä on tässä vaiheessa todennäköisesti jo romahduspisteessä ja samalla ei-inhimillisten olentojen ”hyötykäytön” tehokkuus laskee. Lisäksi on mahdollista, että väkivalta vähentyy myös ihmisten välillä, koska valtavien teollisten armeijoiden ja organisaatioiden ylläpito ei enää onnistu samassa mittakaavassa kuin nyt.

Muutoksen ensi askeleet

Ihmislajin tuhoisan historian ja nykyisyyden valossa on syytä kyseenalaistaa ihmiskeskeisen ja ihmistenvälisen lähestymistavan riittävyys vallan ja väkivallan analysointiin. Katsomme tämänkaltaisen väkivalta-analyysin olevan yksinkertaisesti kykenemätön ratkaisemaan vallan epätasaisen jakautumisen ja väärinkäytön ongelman, joka on nykyisen aikakauden taustalla, kutsumme sitä sitten antropo-, kapitalo-, pluto-, tai naftoseeniksi. Toisaalta tarkasteltaessa vallan ja väkivallan kysymyksiä tämän kirjoituksen valossa, niin antroposeeni, kapitaloseeni, plutoseeni kuin naftoseenikin ovat tulkittavissa toisiaan täydentäviksi käsitteiksi ja ajatusrakenteiksi. Antroposeeni-käsitteen kautta voimme tarkastella ihmislajin (väki)valtasuhdetta muuhun elonkehään, kun taas kapitalo- ja plutoseeni-käsitteet valottavat ihmislajin sisäisiä valtasuhteita. Naftoseeni-käsitteen kautta voidaan taas yhdistää sekä lajin sisäisiä että ulkopuolisia valtakysymyksiä käytännöllistä fossiililinjaa hyödyntäen.

Hyvistä analyttisistä työkaluista huolimatta ihmiskulttuurit eivät pääse pakoon sitä tosiseikkaa, että toisilla on valtaa enemmän kuin toisilla. Valta on pitkälti suhteellinen määre, vaikka se ei rajoitukaan pelkkiin suhteisiin. Myös yksilöt, yhteisöt ja kulttuurit ovat enemmän tai vähemmän väkivaltaisia. Elämä ilman väkivaltaa tai valtasuhteita on kuitenkin jokseenkin mahdotonta, sillä se tarkoittaisi näkökulmamme mukaan, että toissijaisista tarpeista ja haluista olisi luovuttava.

Tästä huolimatta on mahdollista pyrkiä muodostamaan eko-keskeisiä arvoja, käytäntöjä ja rakenteita, jotka tukevat vallan tasapuolisempaa jakautumista sekä väkivaltaan turvautumista ainoastaan ensisijaisen tarpeen sitä vaatiessa. Toisaalta tämä vaade on aikaamme hankala tai jopa mahdoton toteuttaa, koska (jälki)modernin nykyihmisen elo ja eritoten länsimainen teollinen teknokapitalismi, perustuu väkivaltaan. Kuinka voisimme aloittaa edes kuvittelun elämästä ilman väkivaltaa, kun se tähän saakka on ollut lähes täysin sen kylälästä? Kenties väkivaltaisen elon myöntäminen on yksi merkittävästä ensiaskeleista.

Yhtä lailla on syytä pitää mielessä, että ihmisyyhteisöillä ja kulttuureilla on kaikilla omat historiansa ja perinteensä. Tiedämme, että esimerkiksi Kaakkois-Aasiassa syödään yleisesti käsin ja on helposti nähtävissä, että muuallakin maailmassa tultaisiin toimeen ilman ruokailuvälineitä. Voitaisiin siis kysyä, onko myös haarukoiden käyttö ihmislajin harjoittamaa väkivaltaa? Väkivallan laajimmassa merkityksessä vastaus on ”kyllä”, mutta on ilmiselvää, ettei ruokailuvälineiden käyttö ole kaikkein rankin väkivallan muoto. Se ympäristötuho, jonka haarukoita valmistamalla ja pitkäaikaisesti käyttämällä voi saada aikaan on hyvin pientä suhteessa esimerkiksi henkilöautoilun tai massaturismin kautta ilmentyvään väkivaltaan. Omatekoisella puisella lusikalla syöminen olisi kenties ekologisesti mielekkäin ratkaisu, mikäli haluamme vähentää väkivaltaa myös tällä hienovaraisella tasolla. Mutta tärkeämpää olisi tietenkin luopua autosta tai suunnitellusta lomamatkasta Espanjaan.

Tässä kirjoituksessa olemme esittäneet ajatuksen, että väkivalta on ensisijaisten tarpeiden kannalta tarpeetonta valankäyttöä tai vallan väärinkäyttöä elonkehässä. Ekologisen kestävyuden näkökulmasta tämä vaikuttaa mielekkäältä määrittelyltä, sillä keskustelu kohdistuu tällöin tarpeisiin, esimerkiksi siihen, mitä ihmiset tarvitsevat elääkseen mielekkään elämän tai mitä kulttuurit vaativat kukoistaakseen. Toisaalta pyrimme myös tämän määritelmän kautta tuomaan esiin ajatuksen, että väkivalta nousisi enemmän halujen kuin tarpeiden pohjalta. Toisin sanoen sellaisten asioiden haluaminen, joiden hankkiminen edellyttää elonkehän osapuolten tarpeettomia hallitsemis- ja kontrolloimispyrkimyksiä, on

väkivaltaista. Kenties lajimme perustarpeita on vaikea muuttaa, mutta halujemme kohdalla tilanne on toinen. Tämä tietenkin edellyttää sitä, että emme alituisesti ulkoista ja supista vastuuta olosuhteisiin, vaan avaudumme muutoksen mahdollisuudelle itsessämme.

Artikkeli perustuu kahteen esitykseen, joista toinen pidettiin Jyväskylässä Sosiologipäivillä maaliskuussa 2016 ja toinen viikkoa myöhemmin Elävän filosofian keskusteluriihessä Helsingissä. Kirjoitus on alun perin julkaistu Tieteessä tapahtuu -lehdessä. Ruuska, T. ja Heikkurinen, P. Väkivalta ihmisen aikakaudella. Tieteessä tapahtuu, 3/2018, s. 11–16. Kirjoitusta on osin muokattu.

Viitteet:

1. Anthropocene Working Group (2017). Working Group on the 'Anthropocene'. <https://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene/>.
2. HEIKKURINEN, P. (2017). Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene. Routledge, London / New York.
3. MALM, A. ja HORNBERG, A. (2014). The geology of mankind? A critique of the Anthropocene narrative. *The Anthropocene Review*, 20, 1–8.
4. MOORE, J. W. (2015). *Capitalism in the Web of Life. Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso, New York.
5. ULVILA, M. ja WILÉN, K. (2017). Engaging with the Plutocene: moving towards degrowth and postcapitalist futures. Teoksessa *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*, HEIKKURINEN, P. (toim.). Routledge, London / New York.
6. FOSTER, J. B. (2009). *Ecological Revolution – Making Peace with the Planet*. Monthly Review Press, New York; RUUSKA, T. (2017). *Reproduction of Capitalism in the 21st Century: Higher Education and Ecological Crisis*. Aalto University publication series, Doctoral dissertations. Unigrafia, Helsinki.
7. CHANCEL, L. ja PIKETTY, T. (2015). Carbon and inequality: from Kyoto to Paris Trends in the global inequality of carbon emissions (1998-2013) & prospects for an equitable adaptation fund. <http://www.parisschoolofeconomics.eu/en/news/carbon-and-inequality-from-kyoto-to-paris-chancel-piketty/>; ULVILA, M. ja PASANEN, J. (toim., 2009). *Sustainable Futures: Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways*. Helsinki, Ministry for Foreign Affairs of Finland.
8. VADEN, T. (2017). Antroposeenin ihminen kulkee uunessa. *Peruste*, <http://perustelevi.fi/antroposeenin-ihminen-kulkee-uunessa/>
9. MAGDOFF, F. ja FOSTER J. B. (2011). *What Every Environmentalist*

Needs to Know about Capitalism. Monthly Review Press, New York.

10. LINKOLA, P. (2004). *Voisiko elämä voittaa – ja millä ehdoilla*. Tammi, Helsinki.
11. HEIKKURINEN, P., RINKINEN, J., JÄRVENSIVU, T., WILEN, K. ja RUUSKA, T. (2016). Organising in the Anthropocene: an ontological outline for ecocentric theorising. *Journal of Cleaner Production*, 113, 705–714.
12. ZIZEK, S. (2009). *Väkivalta. Nemo*, Helsinki.
13. S. 79–84, KEITH, L. (2011). *Liberals and Radicals*. Teoksessa *Deep Green Resistance: Strategy to Save the Planet*, MCBAY, A., KEITH, L. ja JENSEN, D. (toim.). Seven Stories Press, New York.
14. KYLÄNPÄÄ, R. (2017). Pentti Linkola – Ihminen ja legenda. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki
15. MARTINEZ-ALIER, J. (2002). *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation*. Edgar Elgar, Cheltenham ja Northampton.
16. S. 11–12, OITTINEN, V. (2011). Tulevaisuuden etiikka Spinozan ja Linkolan välissä. *Tieteessä tapahtuu* 2/2011, 11–16.
17. NAESS, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16, 95–100.
18. NAESS, A. ja SESSIONS, G. (1984). *A Deep Ecology Eight Point Platform*, <http://www.deepecology.org/platform.htm>

Ihminen osana luontoa

Toni Ruuska, Kristoffer Wilén ja Pasi Heikkurinen

Kestävä taloudellinen organisoituminen eli se kuinka tuotantoon ja kulutukseen liittyvät toimet ja käytännöt kussakin yhteisössä järjestetään ekologisesti ja sosiaalisesti mielekkäällä tavalla, edellyttää ymmärrystä luonnosta. Se miten luonto käsitetään ja miten siitä puhutaan vaikuttaa keskeisesti sekä lajien väliin että lajimme sisäisiin suhteisiin ja näin ollen myös ymmärrykseen itsestämme osana luontoa. Tämän artikkelin tavoitteena on muotoilla lajien välisen naapurisovun ja rauhanomaisen yhteiselon mahdollistavaa luontokäsitystä, jota kutsumme ekologiseksi realismiksi. Tarkastelemme ekologista realismia myös suhteessa humanistiseen ja posthumanistiseen luontokäsitykseen monimuotoisen elämän jatkumisen näkökulmasta. Kirjoituksen lopuksi esitämme ekologista realismia kestävän taloudellisen organisoitumisen lähtökohdaksi.

Uudella geologisella aikakaudella ihmislajin valta suhteessa muihin lajeihin on kasvanut ennennäkemättömän suureksi¹. Tämä vallan epäsuhta on muuttanut ihmisen luontosuhdetta huomattavasti, varsinkin teollisen vallankumouksen myötä, sekä sitä tapaa, jolla ihmiset organisoivat taloudellista toimintaansa. Tällä niin kutsutulla ihmisen aikakaudella eli antroposeenissa² luonto näyttyy eritoten resurssivarastona, joka on olemassa palvellakseen ihmisten moninaisia teknis-taloudellisia pyrkimyksiä³. Ihmiskeskeisestä ajattelu- ja olemisentavasta käsin tämänkaltaisen välineellinen suhtautuminen luontoon ei näyttäydy ongelmallisena, mutta sen on kuitenkin osaltaan väitetty johtaneen eksistentiaalisiin ongelmiin, kuten ilmastomuutokseen ja kuudenteen massasukupuuttoon⁴ ja näin ollen juuri luontosuhteen voi nähdä olevan kestävyyskriisin keskiössä. Tähän ”kehityskulkuun” liittyen kysymme tässä artikkelissa, mitä länsimaista kulttuuria ja sen nykykriisejä heijastelevat humanistiset ja posthumanistiset teoreettiset ja filosofiset lähestymistavat tarjoavat kestävään taloudelliseen organisoitumiseen?

kehitellä kokoavaa ja kattavaa tapaa tutkia ja käsitellä luontoa luonnossa, jota kutsumme ekologiseksi realismiksi. Ekologinen realismi teoreettisena viitekehyksenä rakentuu kriittisen realismin⁵, historiallisen materialismin⁶, luontokeskeisen ja syväekologisen⁷, ekofenomenologisen⁸ sekä vahvan kestävyuden⁹ pohjalle. Sen pääperiaatteiden mukaisesti luonto ei pelkisty välineeksi, vaan kestävä elo maapallolla perustuu enemmän luontokeskeisiin olemisen tapoihin sekä luontokeskeisiin arvoihin ja käytäntöihin. Pohdimme myös kirjoituksemme lopuksi, miten kestävä taloudellista organisoitumista tulisi lähestyä ekologisen realismin näkökulmasta.

Väitämme myös, etteivät monet olemassaolevat humanismin ja posthumanismin ajatussuuntausten ja -virtausten (kuten esim. konstruktionismi, ”hybridismi” ja uusmaterialismi) tavat käsitellä luontoa tai luonnon ja talouden kytköksiä edistä ymmärryksen lisäämistä ja/tai poliittista toimintaa kestävyteen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Katsomme näiden lähestymistapojen olevan osin harhaanjohtavia ja puutteellisia ja näin ollen riittämättömiä kestävän taloudellisen organisoitumisen perustaksi. Konstruktionismi, ”hybridismi” ja uusmaterialismi ovat kaikki vaikutusvaltaisia teorioita ja näkökulmia yhteiskunnallisessa ympäristöntutkimuksessa (erityisesti kahden viime mainitun suosion kasvu on ollut viimeisen 15 vuoden aikana merkittävää). Tästä syystä olemme valinneet juuri nämä lähestymistavat tarkastelumme kohteeksi. Aihe ja siihen liittyvä kirjallisuus on kuitenkin niin laaja, ettemme pysty tässä kirjoituksessa esittelemään kyseisiä näkökulmia kattavasti (sama pätee myös ekologiseen realismiin). Keskitymmekin humanismin ja posthumanismin keskeisimpiin argumentteihin ja niiden tuottamiin päätelmiin suhteessa ekologiseen realismiin.

Jaamme Andreas Malmin¹⁰ kanssa ajatuksen siitä, että vaikka teorioiden ja käsitteiden rooli yhteiskunnallisten ja ekologisten ongelmien ratkaisemisessa tulee aina olemaan rajallinen, ne eivät saisi myöskään toimia esteenä esimerkiksi ekologisen kriisin lievittämiselle tai ymmärryksen tarkentumiselle näistä asioista. Ennen muuta näistä syistä tahdomme tuoda esiin vaihtoehtoisen lähestymistavan tutkia, käsitellä ja ymmärtää luonnon ja talouden välistä vuorovaikutusta. Lähestymistapaamme voi pitää vaihtoehtona humanistiselle ja

posthumanistiselle ajattelulle, vaikkakin se osin perustuukin niiden perinnölle. Malmin kirjassaan esittämää kantaa mukaillen on selvää, ettei yksittäinen teoria tai sen kehittäely itsessään vielä ratkaise mitään ekologista tai yhteiskunnallista ongelmaa. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö teorioiden kehittäely tai kritisoiminen olisi tarpeellista, sillä kritiikin ja vaihtoehtojen kehittelyn kautta on mahdollista päästä käsiksi esimerkiksi nykyisen akateemisen, poliittisen ja yhteiskunnallisen ajattelun ongelma-kohtiin sekä siihen, millaisia ekologisia ja poliittisia seurauksia tietynlaisella ajattelulla mahdollisesti on. Teoria ja teoreettinen työ voivat siis edesauttaa vaihtoehtoisten käytäntöjen syntyä niiden suuntaamisessa ekologisesti kestävämpään suuntaan. Ekologisen realismin kehittelyn kautta pyrimme osaltamme edesauttamaan tätä muutosta.

Ekologinen realismi on tieteenfilosofinen tarkastelutapa sekä tutkimusmenetelmä. Sen kautta on mahdollista tutkia ja ottaa kantaa ontologisiin kysymyksiin (esim. mitä on olemassa, mitä on, mitä oleminen on?), epistemologisiin kysymyksiin (esim. millaista tietoa on mahdollista saada luonnosta, mitä on tieto ja tietäminen, millaista eri tietoa ja tietämistä on?) ja aksiologisiin kysymyksiin (esim. mitä on tehtävä ekologisen kriisin ratkaisemiseksi, mikä on oikein, mitä on oikeudenmukaisuus ja millaista toimintaa se edellyttää?). Lyhyesti kiteyttäen, ekologisen realismin mukaan ihminen on osa luontoa, laji muiden lajien joukossa. Luonto on olemassa ihmisestä riippumatta ja asioita tapahtuu luonnossa ihmisistä ja heidän olemassaolostaan riippumatta. Luonnon olemassaolo ei siis ole riippuvainen ihmisestä, vaikka ihmiset ovatkin riippuvaisia luonnosta.

Lisäksi katsomme, että ihmisellä, kuten muillakin lajeilla, on oma erityinen olemisen tapansa ja toimijuutensa, jonka seurauksia voidaan arvioida suhteessa muihin lajeihin, ei-elävään luontoon ja ekosysteemeihin laajemmin katsottuna. Näiden seikkojen ohella ihmislajin historia on esim. talouden ja teknologian kehityksen suhteen kumulatiivinen, materialistinen ja kulttuurisidonnainen prosessi, joka on täysin yhteen kietoutunut luonnonprosessien kanssa, jotka asettavat kehityksen ja rajat talouksien toiminnalle sekä niiden laadulle. Näin ollen ihmisen toiminnan tulee olla sopivassa suhteessa

muuhun luontoon – myös muilla lajeilla on oikeus lajityypilliseen elämään ja kukoistukseen. Luontokeskeisen ajattelun ja toiminnan ei kuitenkaan tarvitse johtaa ekologiseen determinismiin¹¹ tai reduktionismiin¹², vaan pyrkimyksemme on nimenomaan kehittää holistinen tapa tutkia ja käsittää luonto.

Lähdemme liikkeelle luonnon käsitteellistämisen ongelmallisuudesta. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan ekologisen realismin perusolettamuksia lähemmin, mitä seuraa humanismin ja posthumanismin yleisluontoinen kritiikki. Päättämme kirjoituksen osioon, jossa pohdimme miten taloudellista organisoitumista tulisi lähestyä ekologisen realismin näkökulmasta.

Luonnon käsitteellistämisen pulmallisuus

Kysymys mitä tai mikä luonto on, on vaikea ja monipolvinen, mikä on varmasti yksi syy, miksi monet välttävät käyttämästä koko sanaa tai pidättäytyvät sen määrittelystä¹³. Otamme kuitenkin haasteen vastaan ja lähdemme luonnon määrittelyn kohdalla liikkeelle niin sanotusta realistisesta tavasta käsitellä luontoa, jonka miellämme kokonaisuudeksi¹⁴: luonto on olemassa ja luonto on olemassa ihmisestä tai ihmisen siihen kohdistamista määritelmistä ja erotteluista riippumatta¹⁵. Kantantokantamme ei näin ollen ole ihmiskeskeinen, vaikka määritelmämme ovatkin ihmislähtöisiä. Tämä tarkoittaa sitä, että määrittelemme ja teemme näitä erotteluja, jotta muut ihmiset ymmärtäisivät, mitä luonnolla tarkoitamme ja miten siihen tulisi suhtautua vaikkapa lajienvälisyyden näkökulmasta¹⁶.

Tarkemman realismiin tukeutuvan määritelmän luonnosta on tehnyt Kate Soper kirjassaan *What is Nature? Culture, Politics and the Non-human*¹⁷. Hänen mukaansa luontoa ovat ”ne materiaaliset rakenteet ja prosessit, jotka ovat itsenäisiä ihmisen toiminnasta (siinä mielessä, etteivät ne ole ihmisen tuotoksia), ja jonka kausaaliset voimat ovat välttämättömiä edellytyksiä kaikelle ihmistoiminnalle, asettaen rajat myös toiminnan laadulle”¹⁸. Tämän määritelmän mukaan ihminen ei ole luonnosta erillinen osa. Soper tarkoittaa näkemyksemme mukaan ”itsenäisyydellä” sitä, että luonto ei kokonaisuutena tarvitse kaikkia osiaan, kuten ihmistä, mutta ihminen tarvitsee luontoa, koska ihmisten olemassaolo riippuu siitä. Von Wrightin¹⁴ ja Näessin¹⁵ ja Soperin¹⁷ määritelmät ovat

lähtöpiste tarkastelullemme. Pyrimme osaltamme tarkentamaan niitä ja samalla osoittamaan kohtia, joissa vaihtoehtoiset ideat ja tavat käsittää luonto ovat näkemyksemme mukaan vahvempia tai puolestaan puutteellisia tai harhaanjohtavia.

Mutta ennen kuin tutustumme tarkemmin näihin lähestymistapoihin sekä itse ekologiseen realismiin, on huomionarvioista mainita, että vaikka Soperin määritelmä auttaa meitä ymmärtämään sitä, mitä olemme tarkastelemassa, on se lopulta vain yksi abstrahointi muiden joukossa. Koska luonto ei rajoitu diskursseihin, sanat tai kirjoitukset eivät koskaan voi täysin tavoittaa luontoa. Kieltä ja määritelmiä käytettäessä on oltava varuillaan, ettei esimerkiksi luonnon kaltaista ekosysteemien ja siihen sisältyvien osien kokonaisuutta tule pelkistää joksikin, mitä se vain osittain on. Toisin sanoen kieli on ilmaisussaan aina riittämätön ja puutteellinen, mikä on hyvä pitää mielessä myös ekologisen realismin tapauksessa.

Tahdomme siis painottaa, että luonto itsessään pakenee määritelmiä, koska luontoa ei pysty tavoittamaan kaikessa rikkautessaan ja olevaisuudessaan sortumatta yksinkertaistuksiin. Toisaalta taas kattavamman luonto-määritelmän, kuten sen, että ”luonto on maapallon ekosysteemien muodostama kokonaisuus” ongelma on se, että se ei kerro oikeastaan mitään siitä, millainen luonto on tai millaista on olla luonnossa. Käsitteet luonnosta ovat myös pääosin paikka- ja kulttuurisidonnaisia, vaikka voidaan väittää, että tietyllä hetkellä olemassa olevat oliot (esimerkiksi harmaakarhut, ihmiset, ahvenet, kyykäärmeet, hirvikärpäset, rauduskoivut, auringonkukat jne.) jakavat tietynlaisen olevaisuuden kokemuksen, mikä tekee luonnosta ja luonnossa olemisesta osin universaalia, mutta etenkin paikka-, konteksti- ja olosidonnaista. Nimittäin kokemus ja käsitys luonnosta on hyvin erilainen esimerkiksi Antarktiksella kuin Amazonin sademetsässä tai vaikkapa ihmisellä pohjoisissa havumetsissä tai tonnikalalla Tyynen valtameren syvyyksissä.

Tämän perusteella voidaan myös väittää, ettei ihmiskunnalla ole kirjavan historiansa saatossa ollut mitään yleispätevää tai jaettua käsitystä siitä, mitä luonto on. Toisaalta, vaikka on ongelmallista väittää tietyn luontokäsityksen johtaneen esimerkiksi ekologisen kriisin syntyyn, voidaan kuitenkin sanoa, että tietynlainen luontokäsitys on vähintäänkin tukenut tai

edesauttanut kyseisen kriisin syntyä ja pitkittänyt sen kestoja. Tästä näkökulmasta käsin hyvä asia on se, että tämä tilanne ja kehitys voidaan muuttaa myös päinvastaiseksi, vaikkakin tämä matka on todennäköisesti pitkä ja kivikkoinen. Ihminen on joka tapauksessa kykenevä muuttamaan ajatteluaan ja käsityksiään luonnosta myös kestävämpää luontosuhdetta tukevaan suuntaan. Mutta millainen olisi kestävämpi käsitys ja suhde luontoon? Esittelemme seuraavaksi ekologisen realismin perusolettamukset, joiden katsomme tukevan kestävämmän luontokäsityksen syntymistä sekä kestäväää taloudellista organisoitumista.

Ekologisen realismin perusolettamukset

Ekologisen realismin voi katsoa pohjautuvan kriittiseen realismiin, (historialliseen) materialismiin, syväekologiaan, ekofenomenologiaan sekä vahvaan kestävytyteen. Näiden ajatusperinteiden ja -virtausten sekä kirjoittajien aiempien tuotoksien pohjalta rakentuu synteesi, jota nimitämme ekologiseksi realismiksi. Siinä kriittiseen realismiin tukeutuen luonto on olemassa ihmisestä riippumatta ja luonnosta voidaan saada tietoa, joskin vaillinaista, ja usein vain kokemuksellista ja subjektiivista sellaista (tässä kohtaa vahvasti fenomenologiaan tukeutuen). Historiallista materialismia mukaillen luonnon materiaalis-historialliset prosessit ja kehityskulut asettavat ihmistoiminnalle kehityksen ja rajat. Niiden puitteissa ihminen ja ihmisyyhteisöt ovat kehittyneet ja kehittäneet esimerkiksi teknologiaa ja erilaisia taloudellisia organisoitumisen tapoja, kuten feodaaliyhteiskunta ja teollinen fossiilikapitalismi¹⁹. Ekologiseen realismiin lukeutuvien syväekologisen ja vahvan kestävytyden näkökulmien mukaisesti ihmistoiminnan tulee olla kestävässä, eettisessä ja oikeudenmukaisessa suhteessa muuhun luontoon nähden. Näiden melko yleisten periaatteiden pohjalta esittelemme alla tiiviisti ekologisen realismin peruseriaatteita, joissa sekoittuvat ontologiset, epistemologiset ja aksiologiset kysymykset vaihtoehtoisen ja kestävämmän luontokäsityksen näkökulmasta.

Yhdenvertaisuus ja riippuvaisuus

Antroposeenin aikakaudella ihmiskeskeinen maailmankuva on kriisissä. Sen sijaan, että ihminen olettaa itsensä muusta

luonnosta erilliseksi ja luonnon etupäässä valtavaksi ja ehtymättömäksi resurssivarastoksi, ihmiskunnan tulisi hyväksyä, että ekosysteemit ovat rajallisia²⁰ ja että luonnon kunkin ekosysteemin osat ovat riippuvaisia kokonaisuudesta¹⁵. Luontokeskeisen ajattelun mukaan, jota siis ekologinen realismi edustaa, luonto on kokonaisuutena tärkeämpi kuin ihminen, koska ihminen on vain yksi eläinlaji muiden joukossa²¹, yhtä tärkeä ja arvokas kuin muut lajit, muttei tärkeämpi ja arvokkaampi.

Ihmisyhteisöt vastaanottavat ekosysteemeiltä laajan kirjon elämää ylläpitäviä asioita, kuten ilma, vesi, maaperä, mineraalit, energia, eläimet, kasvit ja mikrobit²². Ihminen on fyysisesti riippuvainen ekosysteemien verkostosta, joka muodostaa elonkehän ja luonnon kokonaisuuden. Luontokeskeisen ajattelun mukaan itsenäinen osakokonaisuus, esim. jalkapallojoukkue, on luontoon sisältyvä tai tarkemmin ekosysteemin sisäinen kokonaisuus, mikä tarkoittaa myös, että jalkapallojoukkue on riippuvainen ekosysteemistä. Ekosysteemi itsessään ei ole riippuvainen jokaisesta osakokonaisuudesta, jonka se ”sulkee sisäänsä”. Se, että esim. jalkapallojoukkue on riippuvainen ekosysteemistä, mutta ekosysteemi ei ole riippuvainen jalkapallojoukkueesta²³, merkitsee hierarkkista suhdetta osan ja kokonaisuuden välillä. Ihmisten toiminnalla on toki vaikutusta ekosysteemeihin, mutta tämä suhde on epäsymmetrinen: ihmiset voivat vaikuttaa ilmastoon polttamalla fossiilisia polttoaineita, jolloin eri kokonaisuuksien (ihmiskunta-ilmasto) välillä on keskinäistä vuorovaikutusta, mutta tämä ei tee ilmastoa riippuvaiseksi ihmisestä¹⁰.

Historiallisuus, materiaalisuus ja erityisyys

Vaikka aika on tavallaan vain ihmisen idea ajasta, voi silti sanoa, että ”ajan kuluessa” tapahtuu asioita. Tämä johtuu siitä, että ”historia”, tai ”aika”, on materiaalis-energeettinen prosessi. Tänäpäin rakennetut materiaaliset objektit, kuten tiet ja sillat, ovat suurella todennäköisyydellä olemassa myös huomenna, ellei niitä järjestelmällisesti tuhota. Universumi kokonaisuutena on fyysisesti olemassa käyden läpi eri vaiheita, sisältäen erilaisia enemmän tai vähemmän materiaalisia aineksia ja yhdisteitä (kuten kulta, vety, lyijy, hiili, sellulosa, vesihöyry, ultraviolettisäteily, valo). Ihmisen historia on

kehkeytynyt vuorovaikutuksessa maapallon ja elonkehän luonnonprosessien kanssa, jotka ovat asettaneet sille puitteet ja toiminnan rajat¹⁷. Ihmisen historia on ollut monessakin mielessä kumulatiivinen: seuraavat sukupolvet ovat hyödynneet edellisten sukupolvien tietoja, taitoja ja työvälineitä, ja kehittäneet (tai pidättäytyneet kehittämästä) niitä eteenpäin siirtääkseen ne taas seuraaville sukupolville²⁴. Aika ajoin tämä prosessi on katkenut heimojen, kansojen tai sivilisaatioiden kadotessa, mutta vaikka jokin kulttuuri ”lakkaa olemasta” se ei silti katoa kokonaan, vaan jättää jälkeensä fyysisiä jälkiä ja todisteita olemassaolostaan.

Ihmisten toiminnalle luonteenomaista ja erityistä suhteensa muuhun luontoon on ollut valmistaa työvälineitä ruoan hankintaan ja asumuksien rakentamiseen tai valmistukseen vaatteita ja varustuksia osaksi erinäisiä sosiaalisen olemisen muotoja²⁵. Vaikka osa eläinlajeista hyödyntääkin yksinkertaisia työkaluja toiminnassaan, ihminen on ainoa eläin, joka valmistaa työkaluja yhdistelemällä eri aineita toisiinsa ja ainoa, joka valmistaa työkaluja valmistukseen toisia työkaluja²⁶. Tämän lisäksi ihmisen suhde työkaluihin on erilainen kuin esimerkiksi apinoilla: ihmisten tapa käyttää työkaluja on lähtökohtaisesti sosiaalinen, mutta myös abstraktioon pohjautuva. Ennen työvälineen valmistusta sen käyttötarkoitus on kuviteltu ja sekä muoto että valmistustapa suunniteltu ennakkoon²⁷. Jo näiden esimerkkien kautta voimme todeta, että vaikka ihminen on eläinlaji muiden joukossa ja riippuvainen häntä ympäröivien ekosysteemien toiminnasta, ihmiskunnalla on oma erityinen menneisyytensä ja tapansa olla olemassa. Yhtä lailla ihmisen, ihmisyyhteisöjen ja heidän luomuksien vaikutus ympäröivään luontoon on erityinen, niin kuin on myös kaikkien muiden elävien olentojen, organismien ja mikrobin.

Toimijuus, luontaisuus ja oikeus olemassaoloon

Ekologisen realismin mukaan ihmisen toiminnan seurauksia ja vaikutuksia sekä ihmiseen ja yhteiskuntaan että muuhun luontoon voidaan (ja tulee) arvioida. Ilmasto on muutoksessa tällä hetkellä pääosin sen takia, että erityisesti eräät ihmiskunnan edustajat ja heidän edustamansa organisaatiot polttavat valtavia määriä fossiilisia polttoaineita, josta syntyvät

päästöt vaikuttavat ilmastoon¹⁰. Syy-seuraussuhde paikantuu tässä kohtaa nimenomaan ihmisen toimintaan eli niihin, jotka polttavat fossiilisia polttoaineita, eikä vaikkapa hiilidioksiidiin, jota polttamisesta vapautuu ilmakehään. Tällä tavoin on mahdollista jälleen tarkentaa erilaisten toimijoiden vaikutuksia niitä ympäröivään luontoon ja jäljittää syy-seuraus-suhteita esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä. Ilmastonmuutoksen syynä ovat pääosin ihmislajin toimet, eivätkä esimerkiksi kalojen tai hyönteisten. Myöskään kivihiihi tai öljy eivät ole itsestään kaivautuneet maasta ja syttyneet palamaan, vaan ihmiset ovat polttaneet ne. Näin ollen ihmisten tulee muuttaa toimintaansa, jotta kasvihuonekaasupäästöt saadaan minimoitua tulevaisuudessa, eikä haastaa lehmii oikeuteen niiden metaanipäästöjen takia.

Luontokeskeisen ajattelun mukaisesti ihmisen toiminnan tulee olla sopivassa suhteessa muuhun luontoon – myös muilla lajeilla on oikeus lajin luontaiseen elämään ja kukoistukseen⁷. Ekologisessa realismissa, kuten luontokeskeisessä ajattelussa yleisesti, katsotaan itseisarvon ulottuvan kaikkeen elävään²⁸. Syväekologisia periaatteita mukaillen, ihmisellä ei ole oikeutta vähentää elämänmuotojen rikkautta ja monimuotoisuutta kuin silloin, kun on kyse elintärkeiden tarpeiden tyydyttämisestä²⁹. Ihmisen ololle ja elolle, erityisesti antroposeenin aikakaudella, tämä tarkoittaa harkintaa ja rajoja toiminnalle. Toisin sanoen ihmisten (taloudelliset) toimet, tarpeet ja halut tulee aina asettaa suhteeseen muiden lajien ja ekosysteemien kanssa¹.

Humanistisen ja posthumanistisen luontoajattelun kritiikki

Välineellinen luontokäsitys³ on syntynyt historian kuluessa. Se on siis peräisin jostakin. Jotkin tapahtumat, historialliset kehityskulut ja kulttuurisidonnaiset tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että etenkin länsimaalaisessa kulttuurissa ihminen on nähty muusta luonnosta erillisenä ja erityisenä olentona³⁰. Vaikka on hyvin vaikeaa kohdistaa ja erotella tarkasti näitä tapahtumia ja kulttuureita, joista välineellinen tapa suhtautua luontoon periytyy, voidaan se, ainakin jossain määrin, paikantaa humanistiseen ajatteluun ja katsantokantaan³¹. Humanistista käsitystä luonnosta on viimeisten vuosikymmenten

saatossa noussut haastamaan niin kutsuttu posthumanistinen ajatussuuntaus. Vaikka posthumanismi on ilmiönä ja ajatussuuntauksena monipolvinen, voidaan siitä erottaa tietyt sisäiset yhteneväisyydet ja pääpiirteet¹⁰. Huolimatta siitä, että posthumanismi on osittain pystynyt haastamaan humanistisen perinteen ihmiskeskeisen tavan käsittää luonto, piilevät myös posthumanismissa omat ongelmansa kestäväen luontokäsityksen näkökulmasta. Aloitamme tämän kritiikkiin painottuvan osion yleisluontoisella kuvauksella humanismin keskeisistä ongelmakohdista sen luontokäsitykseen liittyen, jonka jälkeen siirrymme tarkastelemaan posthumanismin eri suuntauksia ja käsityksiä.

Charles Taylor tuo esiin kirjassaan *A Secular Age*³² historiallis-kulttuurisen käänteeseen, jonka hän katsoo johtaneen nykyiseen ihmiskeskeiseen humanistiseen kulttuuriin. Tämä käänne sijoittuu uuden ajan alkuun 1600- ja 1700-lukujen taitteeseen. Taylorin mukaan siihen aikaan tapahtui muutos ihmisten ajattelussa ja itseymmärryksessä suhteessa Jumalaan ja luontoon: Jumalan luomakunta ei ollutkaan valmis, vaan keskeneräinen ja oli ihmisten vastuulla tehdä siitä kokonainen. Näin ihminen alkoi ymmärtää itsensä yhä enemmän Jumalan luomistyön jatkajana, jolloin ihminen kohotti itsensä muiden lajien yläpuolelle, jopa irti muusta luonnosta, luomakunnan herraksi. Teollinen ja tieteellinen vallankumous ovat omalta osaltaan vahvistaneet tätä ihmiskeskeistä ja ihmisen erityisyyttä korostavaa kulttuurista käännettä antamalla ihmiselle mahtavat välineet hallita ja muokata luontoa³¹.

Humanistista tapaa korostaa ihmisen erityisyyttä ja sen pohjalta syntyvää maailmankuvaa on kritisoitu laajalti³³, mutta tähän kritiikkiin syventymisen sijaan painotamme humanismin ihmiskeskeisyyttä juuri sen luontokäsitykseen liittyen. White³¹ on todennut tunnetussa artikkelissaan ihmiskeskeisen tavan suhtautua luontoon juontuvan paljon pidemmälle ja syvemmälle historiaan, aina kristinuskon alkuajoille asti. Joka tapauksessa Whiten ja Taylorin historiantulkinnoilla on yhteistä se, että ne pyrkivät selittämään sitä, miksi erityisesti länsimaissa ihminen ja luonto on nähty toisistaan erillisinä kategorioina. Toisaalta ne pyrkivät myös kuvailemaan modernin ja uuden ajan ihmisen suhdetta luontoon lähinnä luonnon hyväksikäytön ja taloudellisen arvottamisen näkökulmasta.

Tämän ihmiskeskeisen, mutta myös dualistisen tavan käsittää luonto on myös katsottu laajemmin olevan osa länsimaista filosofista perintöä aina Platonista lähtien³⁴, mihin ovat myös vaikuttaneet Descartesin tekemä kehon ja mielen erottelu³⁵ sekä Baconin välineellinen luontokäsitys³⁶. Vaikka kartesiolainen dualismi onkin joissakin yhteiskuntatieteellisissä suuntauksissa kuopattu aikansa eläneenä ontologisena katsantokantana³⁷, se ei ole näkemyksemme mukaan vaikuttanut vallitsevan välineellisen ja ihmiskeskeisen luontokäsityksen hiipumiseen länsimaissa. Kartesiolaisen dualismin sijaan modernissa ympäristöajattelussa erityisesti Baconilta ja hänen aikalaisiltaan peräisin olevan luontokäsityksen tulkittu osaltaan johtaneen ihmisen ylivaltaan muuhun elonkehään nähden sekä ylipäätään luonnon aliarvostukseen, jonka seurauksena luontoa on pidetty mekaanisia lakeja noudattavana raaka-ainevälikampana, jonka päätehtävänä on ollut palvella ihmiskuntaa ja sen moninaisia teknis-taloudellisia pyrkimyksiä³⁸. Tätä käsitystä luonnosta ja sen tarkoituksesta ovat puolestaan tukeneet vallinneet talouspoliittiset ideologiat sekä teollistuminen ja fossiilikapitalismin kehittyminen, jotka perustuvat talouskasvuun ja luonnon (varojen) laajamittaiseen hyväksikäyttöön³⁹. Myöskään marxilainen ja kapitalismikriittinen humanismi ei ole tuonut ihmiskeskeiseen luontokäsitykseen muutosta: marxilainen teoria, tutkimus ja politiikka kun ovat olleet historiansa perusteella enimmäkseen teollisuutta puoltavia sekä edistys- ja teknologiauskaisia⁴⁰.

Nykyajattelussa ja -tutkimuksessa humanistista perinnettä edustavat ennen muuta tietyt konstruktionistiset tavat jäsentää erityisesti ihmisten maailmaa. Vaikka ideat luonnosta – kuten kaikki ideat – ovat sosiaalisia konstruktioita, luonto itsessään ei pelkisty mihinkään ideaan (niin kuin jo aiemmin mainitsimme). Ilmaston lämpeneminen ja sen käsitteellistäminen eivät ole sama asia¹⁷. Fossiilisten polttoaineiden polttaminen lämmittäisi ilmastoa vaikka emme pystyisi tätä käsittämään tai vaikka meillä ei olisi olemassa tarvittavia välineitä lämpenemisen mittaamiseen¹⁰. Tätä ajattelua vasten ”idealistinen konstruktionismi” väittää kärjistetysti, ettei ole olemassa muuta luontoa tai luontokäsitystä kuin se, joka syntyy ihmisen ideoiden kautta¹³. ”Kirjaimellisen konstruktionismin” mukaan taas kaikki luonto on enemmän tai vähemmän

ihmisen tuottamaa. Kun ihminen kohtaa ”luonnon”, tulee luonnosta silloin ihmisen tuotos. Mutta jonkin asian, esimerkiksi marmorikiven, muokkaaminen patsaaksi ei ole sama kuin marmorin valmistaminen tai tuottaminen. Jonkin asian tuottaminen tarkoittaa, ettei sitä ollut ennen olemassa. Puhelin on ihmisten tuottama esine, mutta esimerkiksi hiilen kierto ei ole sitä, vaikka ihminen onkin vaikuttanut siihen¹⁰.

Konstruktionistiset tavat käsittää todellisuus ovat edelleen vaikutusvaltaisia lähestymistapoja yhteiskunnallisen (ympäristö)tutkimuksen tekemisessä, mutta niiden suosio vaikuttaa tällä hetkellä olevan huomattavasti pienempi kuin Bruno Latourin monien kirjoitusten pohjalta syntyneen toimijaverkko-teorian⁴² tai Coolen ja Frostin⁴² sekä Baradin⁴³ puolustaman ja Latourista inspiraationsa ottaneen uusmaterialismin, tai Harawayn posthumanismin⁴⁴, jota voidaan pitää jonkinlaisena katto- tai sateenvarjokäsitteenä näille lähestymistavoille. Posthumanistiset teoreettiset ja tieteenfilosofiset lähestymistavat ovat syntyneet osaltaan reaktion humanistiselle ajattelulle ja yleisesti onnistuneet irtautumaan humanistisen perinteen ihmiskeskeisyydestä ja dualistisesta tavasta käsittää luonto ja yhteiskunta. Kuitenkin myös posthumanistisissa näkökulmissa piilee omat ongelmansa erityisesti liittyen kysymyksiin syy-seuraussuhteista, vastuusta ja toimijuudesta.

Andreas Malm⁴⁵ huomauttaa kriittisessä tarkastelussaan, että toimijaverkkoteoriassa, tai hybridismissä niin kuin hän sitä kutsuu, yhteiskunta ja luonto – sosiaaliset ja luonnolliset ilmiöt – ovat sekoittuneet toisiinsa siinä määrin tai ne ovat aina olleet sekoittuneita niin, että niistä on ”tullut yhtä”. Tämän näkemyksen mukaan sekoittuneisuus, siis se, että asiat ja kokonaisuudet (kuten ihminen, auto, betonisilta ja joessa virtaava vesi) ovat tekemisissä toistensa kanssa, tarkoittaa sulautumista hybridiksi⁴⁶. Hybridi on näin toimijaverkko tai kooste, joka on osittain ihmisen muokkaamaa luontoa ja luonnon ainesta (esim. auto ja betonisilta), osin ihmisen muokkaaman luonnon vaikutusta muuhun kuin ihmisluontoon (betonisillan vaikutus veden virtaamiseen) ja osittain muuta kuin ihmisluontoa (joessa virtaava vesi). Huomionarvoista tässä kuitenkin on, ettei eri kokonaisuuksien vaikutusta toisiinsa tai niiden laatueroja pyritä systemaattisesti purkamaan⁴⁷.

Näin ollen ei ole olemassa enää ”yhteiskuntaa” tai ”luontoa”,

vaan hybridejä ja toimijaverkkoja. Hieman kärjistäen ja viemällä argumentin sen loogiseen lopputulemaan voimme todeta, että hybridiajattelun mukaan on vaikea sanoa, mikä aiheuttaa ilmastonmuutoksen nimenomaan sen takia, ettei ihmiskunnan toimia, kuten esimerkiksi öljy-yhtiöiden toimintaa, pyritä systemaattisesti erottelemaan muusta luonnosta. Vaikka kartesiolaisen perinteen dualismi puretaan hybridiajattelussa onnistuneesti, epäselväksi jäävät kysymykset analyttisistä eroista sekä etenkin toimijuudesta ja siitä miten se rajataan⁴⁵. Toimijuuteen liittyvä keskustelu on tärkeä erityisesti sen takia, että ihmiskunnan valta on kasvanut maapallolla suhteettoman suureksi muuhun elonkehään nähden¹. Ihmisellä on siis suuri vastuu tekemisistään ja on tärkeää, että näitä tekemisiä ja niiden seurauksia voidaan arvioida suhteessa muuhun luontoon erityisesti ekologisen kriisin aikakaudella.

Luonto ja yhteiskunta ovat ilman muuta materiaalisesti sekoittuneita toisiinsa, kuten myös Hornborg⁴⁸ ja Malm¹⁰ esittävät, mutta ne tulisi heidän mukaansa pitää erillään analyttisinä kategoriaina, mikäli halutaan ymmärtää sosiaalisten järjestelmien ja suhteiden tai yksittäisten ihmisten kasvanutta valtaa vaikuttaa, muuttaa ja tuhota luontoa. Muussa tapauksessa on vaikea osoittaa syy-seuraussuhteita tai ottaa vastuuta tekojen seurauksista saati edes ymmärtää asioiden sekoittuneisuutta. Esimerkiksi Meksikonlahdella vuonna 2010 tapahtuneen Deepwater Horizon öljynporauslautan räjähdysten, uppoamisen ja valtavan öljyvuodon syytä tai vastuuta hoja olisi vaikea selvittää, mikäli emme lähtökohtaisesti pyri tekemään erotteluja ihmisten tekojen, työskentelymenetelmien ja teknologioiden välillä tai niiden suhteesta muihin luonnonprosesseihin.

Ajatus siitä, että materiaalilla on väliä tai se, että kaikki on materiaa on itsestäänselvyys monille. Silti tämä huomio vaikuttaa olevan uusmaterialistisen ajattelun kasvavan suosion taustalla. Mutta uusmaterialistinen ajattelu ei tyydy tai pysähdy tähän, kuten Malm⁴⁹ toteaa poleemiseen tyyliinsä. Tämän ”materiaalisen käänteän” mukaan kaikella materiaalilla on toimijuus⁵⁰. Ilmastonmuutoksen tapauksessa toimijoina eivät siis ole pelkästään ihmiset vaan myös öljy ja kasvihuonekaasut – jotka eivät vain vaikuta vaan ovat myös aktiivisia toimijoita⁵¹. Uusmaterialismin mukaan kaikella, jolla on jokin

vaikutus toiseen (esim. kun veitsi leikkaa tomaattia), on myös toimijuus⁵². Mutta missä tarkoituksenmukaisessa mielessä öljyllä, kivihiilellä tai kasvihuonekaasuilla on toimijuutta? Jos toimijuuden määritelmä on niin laaja, että se menettää merkityksensä, on vaikea nähdä miten se edesauttaa ekologisen tuhon pysäyttämässä⁵³. Jälleen hieman kärjistäen jos ”kirjaimellisen konstruktioismin” johtopäätös on, että ihminen voi muokata luontoa miten vain, uusmaterialistinen ajattelu osoittaa kohti toista ääripäätä: ihmiset eivät voi tehdä käytännössä juuri mitään tuhoisan kehityskulun pysäyttämiseksi, koska emme pyri tekemään eroja toimijuuden tai toimijoiden kesken⁵⁴.

Tahdomme ekologisen realismin kautta painottaa sitä, että ihminen on erityisesti talouteen liittyvän toimintansa kautta vaikuttanut ilmastoon sillä tavalla, että myrskyt ovat voimistuneet. Ihmiskunnan toimet ovat myös kiihtyvän luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen taustalla. Mikään muu laji ei ole saanut aikaiseksi tällaista muutosta ja tuhoa⁵⁵. Näin ollen tämän tuhoisan kehityskulun kääntäminen vaatii toimia ennen muuta ihmiskunnalta: sen on lopetettava elämän puitteiden tuhoaminen ja mitä nopeammin, sen parempi. Voimme kutsua tämän tilanteen vaatimaa toimintaa metodologiseksi ihmiskeskeisyydeksi, tekemällä näin eron ihmiskunnalta vaadittavaan toimintaan ekologisen kriisin aikakaudella ja ihmiskeskeiseen kulttuuriin tai ajatteluun sinänsä¹⁰. Tämä tarkoittaa siis nimenomaan sitä, että niillä, jotka ovat tuhon saaneet aikaan, on myös vastuu sen korjaamisessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että koko ihmiskuntaa tulisi vaatia vastuuseen ekologisen kriisin aikaansaamisesta, vaan ennemmin niitä yhteiskuntia, taloudellisia organisaatioita ja ihmisryhmiä, jotka elävät ja toimivat ekologisesti kestävämmällä tavalla⁵⁶.

Taloudellinen organisoituminen ekologisen realismin pohjalta

Kestävä taloudellinen organisoituminen eli se, kuinka tuotantoon ja kulutukseen liittyvät toimet ja käytännöt kussakin yhteisössä järjestetään ekologisesti ja sosiaalisesti kestävällä ja mielekkäällä tavalla, edellyttää ymmärrystä luonnosta. Ekologisen realismin kautta olemme pyrkineet kehittelemään

luontokäsitystä, joka ei ole ihmiskeskeinen tai ihmisen erityisyyttä korostava, vaan ennemmin elämän monimuotoisuutta tukeva ja ihmisen riippuvaisuutta muusta luonnosta painottava. Nämä ovat myös tekijöitä, joiden tulisi näkemyksemme mukaisesti olla kestävän taloudellisen organisoitumisen pohjana.

Kuitenkin on hyvä pitää mielessä, että ekologinen realismi on luonteeltaan teoreettinen viitekehys, jonka pohjalta kestävää taloudellista organisoitumista voidaan kokeilla, tutkia ja harjoittaa. Paljolti samoin kuin Arne Næss¹⁵ kehottaa ihmisiä kehittämään omia ”ekosofioitaan”, myös ekologisen realismin pohjalta tapahtuva toiminta on luonteeltaan paikallista ja kontekstisidonnaista. Yksityiskohtaisten toimenpide-ehdotusten sijaan ekologinen realismi asettaa esim. taloudelliselle toiminnalle kehyyksen, jonka sisällä yksittäiset kestävyteen pyrkivät valinnat ja käytännön ratkaisut tehdään. Kyseessä ei siis ole poliittinen toimintaohjelma tai manifesti, vaan olemassa olevat ajattelutavat kyseenalaistava ja haastava tapa käsittää ja lähestyä taloudellista tai laajemmin ihmistoimintaa suhteessa muuhun luontoon.

Monimuotoisen elämän säilymisen kannalta avainasemassa ovat aikanamme energian ja luonnonresurssien kuluttamisen vähentäminen ja nyky-yhteiskuntien talouskasvulukosta irtautuminen⁵⁷. Esimerkiksi ilman fossiilisten polttoaineiden valtavaa energiapanosta olisivat ihmisten aiheuttamat luonnon muutokset ja tuhot luultavasti jääneet huomattavasti pienemmiksi ja paikallisemmiksi⁵⁸. Emme voi luonnollisesti enää valita sitä, että jättäisimme jo hyödynnetyt fossiiliset polttoaineet käyttämättä, mutta voimme vielä vaikuttaa niihin, joita ei vielä ole käytetty. Sekä ilmastonmuutoksen että luonnon monimuotoisuuden kannalta on keskeistä – luonnontieteellisten tutkimusten perusteella – että ne fossiiliset polttoaineet, joita ei ole vielä kaivettu ylös maasta ja merestä, jätetään silleen niin kuin ne nyt ovat¹⁰.

Toiseksi, jotta ihmiskunnan ekologinen jalanjälki palautuisi ajan mittaan kestäväälle tasolle ja luonnon monimuotoisuus voidaan turvata ja sitä myöden myös elämän jatkuminen maapallolla, on energiankäyttöä ja luonnonresurssien kulutusta vähennettävä tuntuvasti niiden toimesta, jotka kuuluvat niin kutsuttuihin ylikuluttaviin luokkiin⁵⁶. Ei siis riitä, että esim.

uusiuutuvien energiamuotojen osuus kasvaa tai että öljyperäiset muovipakkaukset vaihtuvat kartonkiin, vaan energiankäyttöä ja talouden materiaali-intensiivisyyttä on vähennettävä kokonaisuudessaan. ”Ehtymätön” ja ”puhdas” energialähde olisi ehkä nopeasti ajateltuna hyvä asia ilmastonmuutoksen ja ihmiskunnan taloudellisen toimeliaisuuden kannalta. Samalla se olisi todennäköisesti valtava katastrofi muulle maapallon eliökunnalle, mikäli oletetaan, että ihmiskunnan luonnonresursseja ylikuluttavat edustajat jatkavat samalla ”kehityksen” tiellä, kuin ovat tehneet erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Tämä on niin erityisesti sen takia, että ehtymätön energialähde mahdollistaisi laajamittaisen ja teollisen luonnonmuokkaamisen jatkumisen, mikä olisi todennäköisesti hyvin tuhoisaa maapallon muulle eliökunnalle ja ajan mittaan tietenkin myös ihmiskunnalle kokonaisuudessaan. Tätä vastoin ekologisen realismin pohjalta toteutuva taloudellinen organisoituminen pohjautuisi nykyisen välineelliseen luontosuhteeseen ja talouskasvuun perustuvan teollisen ja korkean teknologian sivilisaation hallittuun purkamiseen ja uudelleenorganisoimiseen⁵⁹.

Miten sitten organisoida uudelleen talous, mikäli se ei voi perustua talouskasvulle ja materiaalisen vaurauden kerryttämislle? Ekologisen realismin näkökulmasta ohjaavina periaatteina ovat tässä kohtaa olentojen yhdenvertaisuus, erityisyys ja luontaisuus. Ihmisen taloudellinen toiminta ei voi raivata tieltään muuta maapallon eliöstöä sillä laajuudella tai intensiteetillä kuin nyt. Se on yksinkertaisesti kestävämpi, koska se saattaa eliölajit, mukaan lukien ihmisen, suureen sukupuuttovaaraan. Ihmiset tarvitsevat monipuolista ravintoa, suojaa ja vaatteita ylleen sekä sosiaalista kanssakäymistä lajitoveriensä ja muun luonnon kanssa. Näitä voidaan pitää ihmiskunnan ensisijaisina tarpeina, jotka ovat toki riippuvaisia myös luontotyypistä ja ihmiskulttuurin laadusta¹. Joka tapauksessa tarveperustaisen näkökulman avulla on mahdollista hahmotella rajoja ihmisten taloudelliselle toiminnalle sekä kestäväälle hyvinvoinnille suhteessa muuhun elonkehään⁶⁰. Ihmisellä voidaan katsoa olevan oikeus pellon raivaamiseen tullakseen toimeen. Tällä tavoin ihminen vie elintilaa muilta eliökunnan edustajilta, mutta hänen syynsä ovat oikeutetut, ihminen kun ei selviä hengissä ilman ruokaa. Kaikki elämä

vaatii siis jonkin verran tappamista ja kuolemaa¹⁵, mutta se, mikä ratkaisee, ovat tarpeet tappamisen ja kuoleman takana. Siinä vaiheessa, kun ihmisen taloudellisella toiminnalla ei ole enää mitään tekemistä ensisijaisten tarpeiden kanssa, voidaan tämä toiminta kyseenalaistaa, koska se todennäköisesti valtaa turhaa tilaa muilta elonkehän asukeilta¹.

Tarveperustaisen ajattelun mukaisesti huomio taloudellisessa organisoitumisessa paikantuu myös paikkaan, jossa ensisijaiset tarpeet voidaan tyydyttää. Kaupunkiympäristö tarjoaa toki monia virikkeitä ja mahdollisuuksia ihmisten väliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen, mutta ihmiset eivät voi kaupungissa tuottaa tarpeeksi ruokaa tai energiaa kaupunki-elämän ylläpitämiseksi. Näin ollen, ekologisen realismin näkökulmasta kestävä taloudellinen organisoituminen tarkoittaa suurimmalle osalle ihmisistä paluuta maan äärelle ja omavaraisuuteen pohjautuvien paikallistalouksien kehittämistä. Se taas, miten maalle palataan, määrittyy esimerkiksi teknologian määrän ja laadun kautta. Lähes kahdeksan miljardin ihmisen maailmassa kestävä taloudellinen organisoituminen on hyvin vaikeaa, ellei mahdotonta, toteuttaa resurssi-intensiivisen teknologian korkean määrän avulla, mikä tarkoittaa toisaalta paluuta ”mataliin” teknologioihin, mutta myös lihaksilla tehdyn työn lisääntyvää määrää. Kestävyyteen ja kohtuuteen perustuvan elämän tavoitteena on näin ensisijaiset tarpeet tyydyttävä ja mielekäs elämä vähäisin resurssipanoksien.

Kokoavasti voi todeta, että ihmisen taloudellisella toiminnalla on rajat sekä fyysisessä että eettisessä mielessä, mikäli hahmotamme maailman luontokeskeisen ajattelun kautta. Tämä merkitsee ennen muuta sitä, että ihmisten tulee huomioida kokonaisuus, eli luonto, taloudellisessa toimeliaisuudessaan ja ottaa huomioon niiden ekosysteemien reunaehdot, joissa kulloinkin toimivat. Tämä voi kuulostaa vaikealta tehtävältä modernille ihmiselle, mutta tämänkaltaisen ajattelun on voinut katsoa olevan elinehto luontoperäisille ihmiskulttuureille ja alkuperäiskansoille⁶¹. Yhteistä näille luontokeskeisille tavoille organisoida yhteisön talous on ollut se, ettei luonto pelkisty niissä resurssivarastoksi, vaan se ymmärretään osien kokonaisuutena ja ihminen yhtenä osana tätä kokonaisuutta. Toisena yhdistävänä tekijänä niissä on toiminut ylisukupolvinen ymmärrys ja tieto siitä elin- ja luontoympäristöstä,

jossa kyseinen yhteisö on elänyt. Aikamme ja historiallinen tilanteemme on tästä näkökulmasta erityisen traaginen, koska ajallemme on tyypillistä niin luonnollisten elinympäristöjen katoaminen teollisen maanmuokkauksen seurauksena kuin myös ylisukupolvisen luontotietouden asteittainen häviäminen kaupungistumisen ja elävästä luonnosta vieraantumisen seurauksena. Nämä seikat tekevät talouden kestävästä uudelleenorganisoinnista, maalle paluusta ja sinne uudelleen juurtumisesta osittain hankalaa, koska luontoympäristöihin liittyvän ymmärryksen ja tietouden syntyminen vie aikaa⁶².

Yhteenvetona on selvää, ettei ekologisen realismin kaltaisen tapa hahmottaa maailmaa sovi yhteen olemassaolevien talousnäkemysten tai vallitsevan teknis-taloudellisen kulttuurin kanssa. Tämä johtuu siitä, että talouskasvuun ja teknologisoitumiseen nojaava taloutemme on pakotettu laajentumaan aina vain uusille elämänalueille eikä se kunnioita esteitä tiellään⁶³. Näin olleen ekologisen realismin luontokeskeiset periaatteet ja arvot ovat jonkinlainen antiteesi modernille kestävämmälle taloudelliselle organisoitumiselle. Tahdomme myös tämän takia pidättäytyä tarjoamasta reformistisia toimenpide-ehdotuksia nykyiselle kasvutaloudelle juuri sen takia, että näkemyksemme mukaan luontokeskeinen taloudellinen organisoituminen ei ole mahdollista, mikäli taloudellisen lisäarvon kerryttäminen on yksi yhteiskunnan keskeisistä tavoitteista. Tätä vastoin pyrkimyksenämme on ollut vaihtoehdoisen luontokäsityksen ja luontokeskeisen periaatteiden hahmotteleminen, joiden pohjalta myös kestävä taloudellinen organisoituminen voisi tapahtua tulevaisuudessa.

Kirjoitus on julkaistu alun perin Tiede & edistys -lehdessä. Ruuska, T., Wilén, K. & Heikkurinen, P. (2019). Ihminen osana luontoa: ekologinen realismi ja kestävä taloudellinen organisoituminen. Tiede & edistys, 44(2), 135-149. Kirjoitusta on osittain muokattu ja lyhennetty.

Viitteet:

1. RUUSKA, T. ja HEIKKURINEN, P. (2018). Väki-valta ihmisen aikakaudella. Tieteessä tapahtuu 3, 11-16.
2. CRUTZEN, P.J. (2002). Geology of mankind. Nature 415, 23-23;

- CRUTZEN, P.J. ja STOERMER, E.F. (2000) The Anthropocene. *Global Change Newsletter* 41: 17–18; WATERS, C.N., ZALASIEWICZ, J., SUMMERHAYES, C., BARNOSKY, A.D., POIRIER, C., GAŁUSZKA, A., CEARRETA, A., EDGEWORTH, M., ELLIS, E., ELLIS, M., JEANDEL, C., LEINFELDER, R., MCNEILL, J.R., RICHER, D., STEFFEN, W., SYVITSKI, J., VIDAS, D., WAGREICH, M., WILLIAMS, M., AN, Z., GRINEVALD, J., ODADA, E., ORESKES, N. and WOLFE, A.P. (2016). The Anthropocene is functionally and stratigraphically distinct from the Holocene. *Science* 351(6269): aad2622-1–10.
3. Kts., HEIDEGGER, M. (1978). *Letter on Humanism*, teoksessa *Basic Writings: Nine Key Essays*, Krell Farrell, D. (käänt.). Lontoo, Routledge; FOSTER, J. B. (2009). *Ecological Revolution – Making Peace with the Planet*. New York, Monthly Review Press; STEFFEN, W., BROADGATE, W., DEUTSCH, L., GAFFNEY, O., LUDWIG, C. (2015). The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration. *The Anthropocene Review* 2, 81–98;
  4. CEBALLOS, G., EHRlich, P.R., BARNOSKY, A.D., GARCÍA, A., PRINGLE, R.M., PALMER, T.M. (2015). Accelerated modern human-induced species losses: entering the sixth mass extinction. *Sci. Adv.* 1, e1400253; HEIKKURINEN, P., RINKINEN, J., JÄRVENSIVU, T., WILÉN, K. ja RUUSKA, T. (2016). Organising in the Anthropocene: an ontological outline for ecocentric theorising. *Journal of Cleaner Production* 113, 705–714; OITTINEN, V. (2011). Tulevaisuuden etiikka Spinozan ja Linkolan välissä. *Tieteessä tapahtuu* 2, 11–16; PURSER, R.E., PARK, C. ja MONTUORI, A. (1995). Limits to anthropocentrism: toward an ecocentric organization paradigm? *Academy of Management Review* 20, 1053–1089.
  5. Katso, esim., ARCHER, M., BHASKAR, R., COLLIER, A., LAWSON, T. and NORRIE, A. (1998). *Critical Realism: Essential Readings*. Oxon, Routledge.
  6. Katso, esim., MARX, K. ja ENGELS, F. ([1846] 1998). *The German Ideology*. New York, Prometheus Books; BHASKAR, R. (1983). *Materialism*, teoksessa *A Dictionary of Marxist Thought*, Bottomore, T. (toim.), Oxford: Blackwell, 1983, 324; FOSTER, J. B. (2000). *Marx's Ecology: Materialism and Nature*. New York, Monthly Review Press; MALM, A. (2018). *The Progress of This Storm: Nature and Society in a Warming World*. Lontoo ja New York, Verso.
  7. NAESS, A. (1989). *Ecology, community and lifestyle*. Cambridge, Cambridge University Press; HEIKKURINEN ym., 2016.
  8. Esim., BANNON, B. E. (2014). *From Mastery to Mystery: A Phenomenological Foundation for an Environmental Ethic*. Athens, Ohio University Press.
  9. Kts. esim., BONNEDAHL, K. J. ja CARAMUJO, M. J. (2019). Beyond an absolving role for sustainable development: Assessing consumption as a basis for sustainable societies. *Sustainable Development*, 27(1), 61–68; BONNEDAHL, K. J. ja HEIKKURINEN, P. (toim.) (2018). *Strongly Sustainable Societies: Organising Human activities on a Hot and Full Earth*. Lontoo ja New York, Earthscan, Routledge.
  10. MALM, 2018.
  11. Esim., BETTINI, G., KARALIOTAS, L. (2013). Exploring the limits of peak oil: naturalising the political, de-politicising energy. *The Geographical Journal*. 179 (4), 331–341.
  12. Esim., DALY, H. E. (1996). *Beyond Growth*. Boston, Beacon Press.
  13. Esim., BIRO, A. (2009). *Denaturalizing Ecological Politics: Alienation from Nature from Roussea to the Frankfurt School and Beyond*. Toronto, University of Toronto Press.
  14. VON WRIGHT, G. H (1987) *Tiede ja ihmisyärki – Suunnitusyritys*. Helsinki, Otava.
  15. NAESS, 1989.
  16. Esim., ELDER-VASS, D. (2015). Disassembling Actor-Network Theory. *Philosophy of the Social Sciences* 45 (1): 100–121.
  17. SOPER, K. (1995). *What is Nature? Culture, Politics and the Nonhuman*. Oxford, Blackwell.
  18. s. 132–133, kirjoittajien oma suomennos.
  19. MALM, A. (2016). *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*. Lontoo ja New York, Verso.
  20. GEORGESCU-ROEGEN, N. (1975). Energy and economic myths. *Southern Economic Journal*, 347–381; DALY, 1996; STEFFEN ym., 2015.
  21. Esim., KETOLA, T. (2008). A holistic corporate responsibility model: Integrating values, discourses and actions. *Journal of Business Ethics*, 80 (3), 419–435.
  22. STARIK, M., RANDS, G.P. (1995). Weaving an integrated web: multilevel and multisystem perspectives of ecologically sustainable organizations. *Academy of Management Review* 20, 908–935.
  23. HEIKKURINEN ym., 2016.
  24. FOSTER, 2000.
  25. GEORGESCU-ROEGEN, 1975.
  26. s. 165–166, MALM, 2018.
  27. MARX, K. ([1867] 2013). *Pääoma: poliittisen taloustieteen arvostelua*. 1 osa. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö TA-tieto.
  28. PURSER ym., 1995.
  29. NAESS, A. & SESSIONS, G., (1984). *A Deep Ecology Eight Point Platform*, www.deepecology.org/platform.htm
  30. TAYLOR, C. (2007). *A Secular Age*. Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press.
  31. WHITE, L. JR. (1967). The Historical Roots of Ecological Crisis. *Science* 155, 3767, 1203–1207.
  32. TAYLOR, 2007; kts. myös, TAYLOR, C. (1992). *Sources of the Self*. Cambridge, Cambridge University Press.
  33. Esim. FOUCAULT, M. (1970). *The Order of things: An Archaeology of the Human sciences*. New York, Vintage Books; FOUCAULT, M. (1984). *What is Enlightenment?* Teoksessa *The Foucault Reader*,

- Rabinow, P. (toim.). New York, Pantheon, 31-50; HEIDEGGER, M. (1978), Letter on Humanism, teoksessa *Basic Writings: Nine Key Essays*, Krell Farrell, D. (käänt.). Lontoo, Routledge; SOPER, K. (1986) *Humanism and Anti-Humanism*. La Salle, Open Court Press.
34. Kts. esim., Timaios-dialogi, PLATON (1999). Teokset: Viides osa, Sofisti; Valtiomies; Timaios; Kritias; Filebos. Helsinki, Otava.
  35. BATESON, G. (1979). *Mind and Nature: A necessary Unity*. New York, E. P. Dutton.
  36. Esim. s. 230-232, TAYLOR, 1992; s. 209-210, MALM, 2018.
  37. Esim., BATESON, 1979; HEIKKURINEN, P.; RUUSKA, T.; KUOKKANEN, A.; RUSSELL, S. (2019). *Leaving Productivism behind: Towards a Holistic and Processual Philosophy of Ecological Management*. *Philosophy of Management*, Springer.
  38. s. 11-12, OITTINEN, 2011.
  39. MOORE, J. W. (2015). *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. Verso, Lontoo ja New York; RUUSKA, T. (2018). *Reproduction Revisited: Capitalism, Higher Education and Ecological Crisis*. MayflyBooks, saatavilla: www.mayflybooks.org; MALM, 2018;
  40. Esim. BENTON, T. (1989). *Marxism and Natural Limits: An Ecological Critique and Reconstruction*. *New Left Review*, 178, 51-86; WENDLING, A. (2009). *Karl Marx on Technology and Alienation*. Lontoo, Palgrave Macmillan; PYLKKÖ, P. (2011). *Marxin viherpäivityksen vakavasta uskottavuusvajeesta - Jukka Heiskasen Marx-tulkinnan tarkastelua*. Kustantamo Uuni, saatavilla: www.uunikustannus.fi.
  41. Esim. LATOUR, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Cambridge, Harvard University Press; LATOUR, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford, Oxford University Press; LATOUR, B. (2014). *Agency at the time of the Anthropocene*. *New Literary History*, 45, 1-18.
  42. COOLE, D. & FROST, S. (2010). *New Materialism: Ontology, Agency, Politics*. Durham, Duke University Press.
  43. BARAD, K. (2003). *Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter*. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28 (3), 801-831.
  44. HARAWAY, D. (2016). *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham, Duke University Press;
  45. Luku 2, MALM, 2018.
  46. Tai kvasiobjektiksi, kts. LATOUR, 1993.
  47. Kts., LATOUR, 1993; WAPNER, P. (2013). *Living Through the End of Nature: The Future of American Environmentalism*. Cambridge, MIT Press.
  48. HORNBERG, A. (2016). *Global Magic: Technologies of Appropriation from Ancient Rome to Wall Street*. Houndmills, Palgrave Macmillan; HORNBERG, A. (2017). *Artifacts Have Consequences, Not Agency: Toward a Critical Theory of Global Environmental History*. *European Journal of Social Theory* 20 (1), 95-110.
  49. Luku 3, MALM 2018.
  50. DEVELLENES, C. ja DILLET, B. (2018). *Questioning New Materialisms: An Introduction*. *Theory, Culture & Society* 35(7-8): 5-20.
  51. FROW, J. (2010). *Matter and Materialism: A Brief Pre-History of the Present*. Teoksessa: BENNETT, T. ja JOYCE, P. (toim.). *Material Powers: Cultural Studies, History and the Material Turn*. Abingdon, Routledge, 25-37; LECAIN, T. J. (2015). *Against the Anthropocene: A Neo-Materialist Perspective*. *International Journal for History, Culture and Modernity* 3 (1), 1-28; OTTER, C. (2010). *Locating Matter: The Place of Materiality in Urban History*. Teoksessa: BENNETT, T. ja JOYCE, P. (toim.). *Material Powers: Cultural Studies, History and the Material Turn*. Abingdon: Routledge, 38-59.
  52. LATOUR, 2005.
  53. HORNBERG, 2016; MALM, 2018.
  54. DEVELLENES ja DILLET 2018; MALM, 2018.
  55. HAMILTON, C. (2017). *Defiant Earth: the fate of humans in the Anthropocene*. New South Wales, Allen & Unwin Press.
  56. ULVILA, M. ja WILÉN, K. (2017). *Engaging with the Plutocene: moving towards degrowth and postcapitalist futures*. Teoksessa: HEIKKURINEN, P. (toim.). *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. New York ja Lontoo, Routledge, 119-139.
  57. JOUTSENVIRTA, M., HIRVILAMMI, T., ULVILA, M. ja WILÉN, K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki, Gaudeamus.
  58. HORNBERG, A. (2001). *The Power of the Machine: Global Inequalities of Economy, Technology, and Environment*. Walnut Creek, AltaMira Press.
  59. RUUSKA, T. ja HEIKKURINEN, P. (2019). *Kohti syvävihreää ilmastoagenda. Elonkehä*, 2/19, s. 57-65.
  60. JOUTSENVIRTA, ym., 2016; HIRVILAMMI, T. (2015). *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimuksia, 136.
  61. BÖHM, S., BHARUCHA, Z. P., and PRETTY, J. (2015). *Ecocultures: Blueprints for Sustainable Communities*. Oxon and New York, Routledge; SALMINEN, A. (toim.) (2017). *Kirjeitä tulevaisuudesta - Ääniä maapallon säästymisestä*. Helsinki, Siemenpuusäätiö.
  62. VADÉN, T. (2017). *Jälkisanat. Teoksessa Kirjeitä tulevaisuudesta - Ääniä maapallon säästymisestä* SALMINEN, A. (toim.). Helsinki, Siemenpuusäätiö.
  63. RUUSKA, 2018.

Kohti syvävihreää ilmastoagenda

Toni Ruuska ja Pasi Heikkurinen

Kestävä yhteiskunta ei tarvitse lisää rahaa eikä uutta teknologiaa, vaan vaihtoehtoisia käytäntöjä ja rakenteita rahan ja teknologian hallitsemaan maailmaan. Kirjoituksemme tarkastelee ”punavihreän ilmastoagendan” pääpiirteitä erityisesti ekologisen kestävyysnäkökulmasta. Lopuksi hahmottelemme vaihtoehtoisia ja ekologisesti kestäviä polkuja tulevaisuuden yhteiskunnalle, joita kutsumme ”syvävihreäksi ilmastoagendaksi”.

Elonkehän kriisi

Maapallon elonkehän tila on lohduton ja sen tulevaisuus näyttää vieläkin synkemmältä. Ilmastonmuutos etenee tappavaa tahtia, kirjaimellisesti. Luonnon monimuotoisuus on vähentynyt nopeammin kuin kertaakaan 65 miljoonaan vuoteen. Ikirouta ja jäätiköt sulavat, kun planeetta lämpenee. Fossiilisiin polttoaineisiin ja talouskasvuun perustuva teollinen sivilisaatio on musta tuho – väkivaltaa elonkehää kohtaan¹.

Elonkehän kriisiin liittyy elimellisesti se, että lisääntyvästä ymmärryksestä ja ympäristötietoisuudesta huolimatta maailmantalous jatkaa kasvuaan, jossa eritoten niin kutsutut kehittyneet taloudet kuluttavat luonnonvaroja kohtuuttomalla tavalla. Ja miksipä talous ei kasvaisi, kun valtaapitävät sekä suurin osa valtaan pyrkivistä ovat sitoutuneet sen kasvattamiseen. Tämä on tilanne niin kansainvälisesti kuin Suomessakin, maassa, jota suotta tituleerataan edelläkävijäksi ilmastoasioissa. Asiahän on nimenomaan päinvastoin: ”Jos kaikki kuluttaisivat kuin suomalaiset, tarvittaisiin 3,4 maapalloa”².

Vuoden 2019 kevät toi mukanaan parlamentaariset eduskuntavaalit sekä aimo annoksen niihin kytkeytyvää ilmastoretoriikkaa. Yhteiskunnallisen ilmastonmuutoskeskustelun lisääntymistä voidaan pitää hyvänä muutoksena, mutta ilmastokeskusteluissa myös ongelmallisesti tarjotaan epäselvää ja erheellistä keinovalikoimaa elonkehän kriisin ratkaisuun.

Poliittisten puolueiden lisäksi profiililtaan yhteiskuntakriit-

tisten ajatushautomojen edustajat ovat tuoneet viime aikoina ilmastonmuutoskeskusteluun tärkeitä avauksia. Kansainvälisesti yksi merkittävimmistä ohjelmaideoista on ollut Green New Deal. Kotimaista keskustelua taas on käyty lisääntyvässä määrin yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus -muutosohjelman ympäriltä (ks. mm. Elonkehä 1/19 ja Antti Majavan haastattelu).

Esitämme tässä kirjoituksessa tiiviin ja näin ollen väkisin yleispiirteisen analyysin vihreiden ja vasemmistoliiton vaalikevään kestävyysnäkökulmasta aineistoista sekä Green New Dealista ja ekologisen jälleenrakennuksen keskeisistä ongelmakohtista. Tarkastelumme lähtökohta on, että ilman ekologista kestävyttä ei ole mielekästä puhua kestävydestä ylipäätään, sillä sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys ovat aina alisteisia ekologiselle kestävyydelle³.

Edellä mainittuja ohjelmaideoita yhdistää tärkeä tavoite: elonkehän kriisin ratkaisu sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla. Sen lisäksi niitä yhdistävät oletukset lisärahan ja lisäteknologian tarpeista edellytyksinä elonkehän kriisin ratkaisuun. Kutsumme tämän tavoitteen ja näiden kahden oletuksen pohjalle rakentuvaa ohjelmaa ja ajattelua punavihreäksi ilmastoagendaksi. Vaikka agendan tavoite on tärkeä, väitämme, että sen keinot eivät tuota toivottua lopputulosta. Toisin kuin punavihreä ilmastoagenda olettaa, elonkehän kriisin ratkaisu ei edellytä lisäystä taloudelliseen pääomaan tai valtiontalouden rahoituspohjan uudelleenajattelua eikä myöskään korkeaa teknologiaa.

Mikä punavihreä ilmastoagenda?

Kevään 2019 eduskuntavaalien alla poliittiseen keskusteluun nousi useampikin ekologista kestävyttä ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta vaativa ohjelmajulistus. Poliittisista puolueista vihreät ajoivat reilua muutosta⁴, kun taas vasemmistoliitto oikeudenmukaista ilmastosiirtymää⁵. Mainittujen puolueiden näkemykset ovat monilta osin samoilla linjoilla Yhdysvalloissa paljon keskustelua herättäneen Green New Deal -ohjelman⁶, mutta myös BIOS-tutkimusyksikön peräänkuuluttaman yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus -agendan⁷ kanssa. Esittelemme alla näiden ohjelmaideoiden ja vaaliohjelmien pääpiirteitä ja teoreettista taustaa.

Yhdysvaltalaislähtöinen Green New Deal (GND) ottaa innoituksensa Franklin Delano Rooseveltin 1930-luvun New Deal -ohjelmasta, joka pyrki nostamaan Yhdysvallat vuonna 1929 alkaneesta suurlamasta. Kyseessä oli silloin suuri ja pitkälti valtiovetoinen elvyttämisprojekti, joka suuntautui monialaisesti talouteen ja sosiaaliturvaan. Yhtä lailla inspiraatiota GND:iin on haettu toisen maailmansodan aikaisesta valtiojohtoisesta talouden laajamittaisesta mobilisaatiosta. Kongressiedustaja Alexandria Ocasio-Cortezin ympärille kytkeytyvä GND pyrkii pitkälti samoihin tavoitteisiin kuin New Deal ja myös tällä kertaa uusjaossa ovat mukana ympäristöasiat – tosin 2000-luvun painotuksin⁸. Lyhyesti ilmaistuna: GND pyrkii ratkaisemaan yhtäaikaaisesti sekä ilmastonmuutoksen että yhteiskunnan kasvavan taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden Yhdysvalloissa.

Ohjelman keinot pähkinänkuoressa ovat ”vihreämpi” teknologia, kasvava työn ja tuotannon määrä sekä laajamittainen valtion tukema investointiohjelma, joka kohdistuisi työntekijöihin, yrityksiin ja yhteisöihin. Pohjimmiltaan GND onkin Yhdysvaltojen demokraattiseen puolueeseen kytöksissä oleva talouden kasvu- ja elvytysohjelma, joka pyrkii sosiaalisesti vähemmän poissulkevaan kasvuun ympäristöä liikaa tuhoamatta.

Vaikka ohjelma on herättänyt niin Yhdysvalloissa kuin kansainvälisestikin paljon tärkeää keskustelua ilmastosta, on se kestävyuden näkökulmasta hyvin ongelmallinen. Tämä johtuu juuri ohjelman ilmiselvistä talouskasvuhakuisuudesta. Kun ohjelman tavoitteena on tuottaa lisää vaurautta, kasvattaa elintasoa ja tehdä Yhdysvalloista jälleen maailman taloudellisen tuotannon keskus, on sanomattakin selvää, etteivät mitkään näistä tavoitteista tue siirtymää kestävään yhteiskuntaan.

Yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus

Yhteiskunta- ja talouskasvukriittisistä ulostuloistaan tunnetun BIOS-tutkimusyksikön^{9,10} yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus on laajamittainen yhteiskunnallinen muutosohjelma. Se esiteltiin ensimmäisen kerran Paavo Järvensivun kirjassa *Rajattomasti rahaa niukkuudessa* (Like, 2016). Tämän jälkeen

BIOS on ottanut ekologisen jälleenrakennuksen osaksi toimenpide- ja politiikkaehdotuksiaan¹¹.

Muutosohjelman kautta pyritään vastaamaan siihen, miten monimutkainen ja luonnonresurssija ylikuluttava yhteiskunta voitaisiin ohjata kestäväälle pohjalle seuraavien 20–30 vuoden kuluessa. Jälleenrakennuksella tässä kohden viitataan sekä toisen maailmansodan jälkeisiin tapahtumiin, jolloin yhteiskuntien uudelleenrakentamiseen investoitiin mittavalla tavalla että myös fossiilisiin polttoaineisiin nojaavan yhteiskunnallisen infrastruktuurin korvaamiseen uusiutuvilla energiamuodoilla ja ”puhtaammilla” teknologioilla.

Keskeisessä roolissa tämän hankkeen rahoituksessa on ajatus rahasta rajattomana ja ehtymättömänä talouspolitiikan välineenä. Valtioilta, joilla on oma keskuspankki, raha ei voi koskaan loppua, koska se voi aina painaa sitä lisää. Kirjassaan Järvensivu tuo ansiokkaasti esiin niin kutsutun modernin rahateorian edut suhteessa nykyiseen niukkaan ja kurjistavaan rahapolitiikkaan. Kun rahan ajatellaan olevan loputon, avaa se uudenlaisen mahdollisuuden yhteiskuntasuunnitteluun tai vaikkapa uusien teknologioiden ja infrastruktuurin jälleenrakentamiseen.

Epäselväksi kuitenkin jää, miten materiaalivirrat kytkeytyvät irti taloudesta? Toisin sanoen, jos ekologinen jälleenrakennus perustuu rahan määrän lisäämiseen ja uusien teknologioiden kehittämiseen, kuinka kulutus ja tuotanto voivat vähentyä? Vaikka BIOS pyrkiikin toiminnassaan edistämään talouskasvun purkamista, yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus ei ohjelmana nähdäksemme tue tätä tavoitetta. Palaamme tähän vielä myöhemmin.

Reilu muutos

Reilu muutos oli keskeinen osa vihreiden kevään vaaliohjelmamaa. Sillä tarkoitetaan ennen muuta oikeudenmukaista ja turvallista siirtymää kohti päästötöntä yhteiskuntaa. Puolueen mukaan: ”Edessämme on uusi teollinen vallankumous, ei vähempää. Ilmastonmuutoksen torjunta tarkoittaa valtavaa määrää uutta teknologiaa, palveluja, työtä ja kansainvälisiä markkinoita suomalaisille ympäristöä säästäville tuotteille ja ratkaisuille”¹². Vihreiden katsantokannan mukaan tämä ”valtava määrä uutta teknologiaa” johtaa jollakin mystisellä tavalla kestävämpään yhteiskuntaan.

Vihreiden politiikassa elonkehän kriisi ja siihen sisältyvä ilmastonmuutos tuntuvat näyttävästi ensisijaisesti mahdollisuutena elämänlaadun ja kilpailukyvyn parantamiseen sijaan, että se olisi elämänedellytyksiä tuhoavana uhka Suomelle, ihmiskunnalle ja elonkehälle. Tätä havainnollistaa myös Pekka Haaviston lausahdus: ”Muutos on iso, mutta me suomalaiset olemme aina olleet hyviä uuden luomisessa. Ekologinen rakennemuutos tuo myös uutta työtä. Meistä voi tulla ilmastonmuutoksen torjunnan markkinajohtaja maailmalla”¹³. Luopumisen ja elintason tuntevan laskun sijaan elonkehän kriisi on vihreille Suomen uusi valttikortti kansainvälisessä talouskilpailussa.

Oikeudenmukainen ilmastosiirtymä

Vasemmistoliiton kansanedustajat olivat alkuvuodesta yllättävän suorasanaisia elonkehän kriisin pääasiallisista aiheuttajista¹⁴. Maaliskuun alussa jätettiin toimenpideohjelma eduskunnalle oikeudenmukaisesta ilmastosiirtymästä¹⁵. Aloitteessa todetaan, että: ”Halpa ja helposti saatava fossiilienergia on yli 150 vuotta muodostanut taloudellisen ja yhteiskunnallisen järjestelmämme aineellisen perustan ja muovannut tuotantojärjestelmiä, kulutustottumuksia, elinympäristöjä, valtarakenteita ja sosiaalisia suhteita. Kapitalistista markkinataloutta, siten kuin sen tunnemme, ei ole ollut olemassa ilman uusiutumaton energiaa. Talouskasvu on aina merkinnyt lisääntyvää luonnonvarojen käyttöä ja iso osa työstä on kytköksissä fossiilitalouteen.”

Kiinnostavaa on kuitenkin huomata, ettei myöskään tässä aloitteessa, tai vasemmistoliiton kevään vaaliohjelmassa ylipäätään, painoteta tuotannon ja kulutuksen kokonaistason vähentämistä, vaan päähuomio on enemmän valtion roolissa huolehtimassa oikeudenmukaisesta siirtymästä kohti kestävästä yhteiskuntaa. Vasemmistoliitolle tämä tarkoittaa erityisesti sitä, että valtio takaa toimeentulon rakennemuutoksen aikana, jolloin tiettyjä toimialoja, kuten turveteollisuus, ajatetaan alas.

Punavihreän agendan ongelmakohdat

Vaikka esiteltyjen ohjelmaideoiden ja vaaliohjelmien välillä on toki selviä eroja esimerkiksi talouskasvuun sitoutumisen suhteen, perustuvat ne pitkälti samoille oletuksille tarvittavista

keinoista hillitä ilmastonmuutosta. Ensimmäinen niistä on oletus, että kriisin ratkaiseminen vaatii laajan rahoituspuhjan. Toinen taas on oletus teknologiakehityksen mahdollisuuksista ja hyödyistä. Lisäksi aloitteita yhdistää näkemys valtion roolista ohjaamassa ja tukemassa yhteiskunnallisia muutoksia kohti kestävyyttä.

Oletus lisärahan tarpeesta

Erityisesti Green New Deal ja yhteiskunnan ekologinen jälleenkäyttö tukeutuvat jo mainittuun moderniin rahoiteoriaan, jonka keskeisin huomio on se, että raha ei ole niukassa vaan sitä on mahdollista painaa niin paljon kuin kulloinkin päätetään. Jos luottamus rahamarkkinoilla säilyy, voi keskuspankki jatkaa rahan lisäämistä järjestelmään aina tilanteen, tarpeiden ja halujen mukaisesti. Näin ollen rahan ei tarvitse määrittää politiikan reunaehdoja (kuten se nyt tekee), vaan nimenomaan luonnonvarat ja niiden saatavuus sekä yhteiskunnalliset arvot määrittäisivät ne.

Se, että valtio voi oman keskuspankkinsa kautta jatkuvasti lisätä rahan määrää – teoriassa loputtomasti – on toki merkittävä löydös ja avaus verrattuna oikeistovetoiseen talous- ja rahapolitiikkaan, jossa velanmaksun pakolla perustellaan kurituspolitiikkaa ja niskalenkkejä vähävaraisista. Myös ekologisista rajoista puhuminen, edes hypoteettisessa mielessä, on tärkeä askel. Vaihtoehtoisen rahapolitiikan kautta on mahdollista nähdä valtio keskeisenä tahona ja toimijana, jonka kautta taloutta ja sosiaalipolitiikkaa voidaan ohjata – markkinoiden ja ylikansallisen pääoman hegemonian sijaan. Tämän suuntaisen rahapolitiikan muutos antaisikin valtiolle paremmat mahdollisuudet investoida asioihin, jotka eivät välttämättä ole ”taloudellisesti” kannattavia, kuten uusiutuvat energiamuodot.

Kuitenkin rahan lisäämiseen liittyy keskeinen ristiriita suhteessa luonnonvarojen kulutukseen. On empiirisesti perusteetonta olettaa, että rahan lisääminen kiertoon ei johtaisi lisääntyvään tuotantoon ja kulutukseen. Toisin sanoen: kuinka rahan lisääminen kiertoon voisi (edes teoriassa) pienentää kulutusta ja tuotannon tasoa tai niiden ekologista jalanjälkeä? Yksi spekulatiivinen keino tähän olisi rahan kutakin lisäystä kohden kohoava inflaatiotaso, joka mitätöisi koko alkuperäisen ajatuksen siitä, että olisi taas ”varaa pelastaa maailma”.

Elonkehän kannalta on keskeistä ymmärtää taloudellisen toiminnan laadun ja määrän ero, oli se sitten mikro- tai makrotaloutta koskeva. Oletettu laadullinen parannus, esim. fossiilisista energiamuodoista aurinko- ja tuulienergiaan, ei välttämättä tarkoita määrällistä vähennystä. Uusiutuvan energiateknologian rakentaminen ja käyttö, kuten kaikki ihmimillinen toiminta, lisäävät aina luonnonvarojen ja energian käyttöä¹⁶. Yhteiskunnan ekologisen jälleenrakennuksen materiaalin jalanjälki olisi eittämättä jättimäinen, koska se peräänkuuluttaa nykyisen teollisen fossiilijärjestelmän korvaamista uusiutuvilla. Agendan toteutumiseen tarvitaan siis valtava määrä energiaa ja luonnonresursseja.

Esitetty vaihtoehtoinen rahapolitiikka sekä erilaiset tuet ja kannustimet ovat etupäässä keinoja puuttua tuotannon ja kulutuksen laatuun, mutta ei sen kokonaismäärään. Uskottavampaa olisi esittää, että nostamalla korkoja ja korottamalla yleistä hintatasoa (esim. verotuksen kautta), valtio voisi leikata kulutusta ja tuotantoa nopeallakin aikavälillä, ja siltikin turvata ihmisten perustarpeet. Sosiaalisesti oikeudenmukaisista olisi toteuttaa tämänkaltaiset politiikkatoimet progressiivisesti niin, että eniten kuluttavat luopuisivat enemmästä, esimerkiksi hiiliveron tai muiden vastaavien keinojen kautta. Vaikkakin tämä keinovalikoima on ekologisesti realistisempi, ei sekään ole ongelmaton ainakaan niin kauan kuin valtio on kytköksissä globaaliin kasvutalouteen.

Oletus lisäteknologian tarpeesta

Toinen merkittävä ongelma punavihreässä ilmastoagendassa on oletus siitä, että teknologiaa tarvitaan lisää. Esiteltyt kaksi vaaliohjelmia ja kaksi ohjelmaideaa jakavat uskon ”puhtaa-seen” ja ”päästöttömään” teknologiaan, jolla olisi mahdollista korvata nykyinen saastuttava, fossiilinen teknologia ja infrastruktuuri. Yksikään niistä ei haasta vihreän teknologian myyttiä. Punavihreässä ilmastoagendassa ei siis ole kyse modernin teollisen yhteiskunnan hallitusta alasajosta, vaan yhteiskunnan asteittaisesta suunnanmuutoksesta kohti vähähiilisempää versiota. Kenties tätä tavoitetilaa voisi myös kutsua nimellä punavihreä moderni.

Jos näin on, punavihreän ilmastoagendan puutteellisten keinojen lisäksi sen tavoitetilaa on epäuskottava. Modernin

teknologian lumous ja öljyhumala ovat kenties sokaiseet sen laatijat. Ekologista kriisiä ei nähdä, koeta eikä kohdata tarvittavalla vakavuudella. Kestävyyden näkökulmasta oleellisin huomio tässä yhteydessä lienee se, että punavihreä ilmastoagenda vastaa ylituotannon ja -kulutuksen ongelmaan odottelemalla teknologista ja valtiolähtöistä ihmettä, jonka avulla fossiilinen infrastruktuuri korvataan puhtaalla teknologialla. Vaikka kansan enemmistö antaisi tukensa hankkeelle, näin ei kuitenkaan tule tapahtumaan. Tämä johtuu siitä syystä, että nykyisen infrastruktuurin korvaaminen uusiutuvilla energiamuodoilla on energiataloudellisesti epärealistinen ajatus¹⁷, mutta myös kestävämmän luonnonresurssien saatuuden näkökulmasta sekä ihmiskeskeisyydessään eettisesti kyseenalainen¹⁸.

Ekologisesti kestävämmän yhteiskuntamuotoon siirtyminen ei siis voi tapahtua nykyisen kasvuun perustuvan järjestelmän asteittaisella korvaamisella, vaan ainoastaan sen hallitulla ja mahdollisimman ripeällä alasajolla. Uuden teknologian kehittämisen sijaan kyse on pitkälti luopumisesta.

Valtio ohjaa ja näyttää tietä – mutta minne?

Punavihreän ilmastoagendan suunnittelemana rahan ja teknologian suunniteltu lisäys edellyttää kaiken lisäksi vahvaa ja demokraattista valtiota. Tämä on toki johdonmukaista, sillä agendan mahtipontisuudesta johtuen on vaikea kuvitella minäkään muun tahon kuin enemmän tai vähemmän suvereenin valtion pystyvän toteuttamaan sen läpiviennin.

Valtioon – muutosta ohjaavana tahona – tulisi kuitenkin suhtautua epäilevästi, sillä ylikansallisella pääomalla ja sen edustajilla on ollut valtiolliseen päätöksentekoon suuri vaikutus erityisesti viimeisinä ”uusliberaalin kapitalismin” vuosikymmeninä. On äärimmäisen epätodennäköistä, että suurpääoma tai jokin tietty teollisuudenala, kuten vaikka fossiiliteollisuus, katselisi vierestä, kun sen etuja ja valtaa karsitaan. Yhdysvaltojen kongressi ja EU ovat surullisen kuuluisia kaikkein haitallisimman ja saastuttavimman teollisuuden lobbausarmeijojen läsnäolosta ja myös Suomessa teollisuuden etujärjestöillä on kiistattoman suuri vaikutusvalta esim. metsä- ja energiapolitiikassa.

Valtion ja demokratian oletettu yhteensopivuus on myös

mahdollista kyseenalaistaa. Yleisestä retoriikasta huolimatta historian saatossa ainakaan kansallisvaltiot eivät ole olleet demokraattisia elimiä. Valtioinstituutio on päinvastoin aina ollut enemmän tai vähemmän kiinnittynyt hallitsevan luokan etuihin ja yksityisen pääoman intresseihin eikä nykymaailmassa tässä edes välttämättä nähdä mitään ongelmaa tai ristiriitaa. Aikanamme valtio on ilmiselvästi ylikansallisen suurpääoman valtio eli ”talouskasvu- ja kilpailuvaltio”. Ja vaikka valtiosta onnistuttaisiin tekemään enemmän demokraattinen ja tasa-arvoinen, ei se historian valossa ole näyttänyt takaavan kestävyyttä ekologisesta näkökulmasta. Sama pätee myös valtion puitteissa toteutettavaan koulutukseen, josta myös monet povaavat elonkehän pelastusta¹⁹.

Kohti syvävihreää ilmastoagenda

Millainen sitten olisi kestävä ilmastoagenda? Väitämme, että elonkehä ei tarvitse lisää rahaa eikä uutta teknologiaa, vaan vaihtoehtoisia käytäntöjä, taitoja ja rakenteita, jotka haastavat rahan ja teknologian hallitseman maailman. Näin ollen tarvittavan ilmastoagendan tulisi laadullisten parannusten ajamisen sijaan keskittyä kyseenalaistamaan talouden määrällinen kasvu ja pyrkiä löytämään keinoja tuotannon ja kulutuksen kokonaistason vähentämiseksi. Tämän kaltaista ilmastoagenda voitaisiin kutsua ”syvävihreäksi”.

Poliittisilla areenoilla ja kansalaisliikkeissä tulisi erityisesti keskittyä kysymykseen: kuinka talouskasvuun ja yhteiskunnan teknologisoitumiseen perustuva teollinen sivilisaatio voidaan purkaa ilman massiivista ekologista, sosiaalista, taloudellista ja poliittista katastrofia? Ja koska näitä katastrofeja ei voida enää sulkea pois, yhteisen ilmastoagendan tulisi myös keskittyä kysymykseen: kuinka varautua ja valmistautua ilmastokatastrofin varalta?

Syvävihreän agendan mukaan yhteiskunta ei voi perustua talouden kasvuun, monimutkaiseen teknologiaan eikä pitkälle vietyyn työnjakoon. Näiden sijasta tulevaisuuden yhteiselo tulee perustumaan omavaraisiin paikallistalouksiin, joko ennen romahdushuippua tai sen jälkeen, joissa suuri osa ihmisistä työskentelee suoraan perustarpeiden tyydyttämisen parissa. Tämä siirtymä on edessämme joka tapauksessa – halusimme tai emme – ja suurimman osan meistä on tyydyttävä selvästi

nykyistä pienempään materiaaliseen elintasoon ja matalampaan teknologiaan.

Tätä niin kutsuttua uusmaalaistumista tukemaan tarvitaan koulutusta (kuten esimerkiksi Rasimäelle Nurmekseen perustettu Omavaraopisto), jossa omavaraistaitoja opetellaan. Tarvitaan myös sellaisten arvojen omaksumista, jotka eivät rajaudu hyöty- tai virkistysperustaiseen luontosuhteeseen. Tarvitaan myös yhteiskunnallisia rakennemuutoksia, jotka tukevat sekä maallemuuttoa että tuotantoresurssihin ja -välineisiin käsiksi pääsyä, kuten kattavaa maareformia.

Perustarpeiden tyydyttämiseen liittyvien taitojen opettelu ja käytäntöjen harjoittaminen on myös toimiva tapa varautua niihin ekologiisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin katastrofeihin, jotka monia kulttuureita uhkaavat. Syvävihreän ilmastoagendan peukalosääntönä voidaankin esittää, että mitä vähemmän riippuvaisia olemme monimutkaisesta rahan ja teknologian sivilisaatiosta, sen parempi.

Maaseudun uudelleenkasutus saattaa muistuttaa 1950-luvun Suomen pientilojen mosaiikkia, jossa maatalouskoneiden, mutta myös kotieläinten määrä on melko vähäinen. Mennyttä aikaa vastaavan materiaalsen elintason ei tietenkään tarvitse tarkoittaa sen ajan arvoja ja asenneilmapiiriä, vaikka kaikkea modernia ei voi ja pidä ottaa mukaansa. Materiaalisesti niukka elämä voi olla henkisesti rikasta ja kulttuurisesti moniarvoista ja suvaitsevaa, mutta yhteisöjen arjen sisältöä tai sen yksityiskohtia on mahdoton päättää kaupungista käsin etukäteen. Kunkin yhteisökulttuurin sisällön ja käytännöt kun määrittävät siihen kuuluvat toimijat, olosuhteet ja paikka. Fyysistä työtä eivät uusmaalaistajat voi kuitenkaan välttää kuin hyvällä (teko)syöllä.

Entä mitä tapahtuu kaupungeille uusmaalaistumisen myötä? Urbaanien keskittymien keskeinen materiaallinen ongelma on se, etteivät ne tuota elämänedellytyksiä, kuten ruokaa tai energiaa. Sitä vastoin ne kuluttavat niitä. Ihmiskulttuurien kriisiytyessä on vaikea nähdä miten suuret kaupungit voivat jatkaa olemassaoloaan, kun esim. modernit kuljetusjärjestelmät lakkaavat toimimasta, joko yhteiskunnallisen romahduksen tai halvan energian väjäämättömän vähenemisen myötä. Kaupunkeja on toki ollut jo ennen teollista vallankumoustaikin, mutta niiden koko on aina riippunut luonnonvarojen

saatavuudesta (yhteiskunnallisten ja kansainvälisten sorto- ja riistojärjestelmien lisäksi).

Valtio taas voi periaatteessa toimia elonkehän puolestakin, vaikka empiirinen näyttö tästä onkin heikkoa tai puutteellista. Osaa ihmisistä valtio voi ja onkin tukenut turvaamalla toimeentuloa ja tuomalla turvaa ihmisten välisiltä konflikteilta. Siirtymävaiheet ovat aina epävakaita aikaa, jona valtiolle voi nähdä olevan käyttöä yhteiskuntajärjestyksen turvaajana. Lisäksi valtio voi, ainakin teoriassa, edesauttaa ihmisten uudelleen koulutusta sekä rauhoitus- ja suojelualueiden ylläpitämistä, mikäli koulutus- ja suojelutoimet ovat mielekkäitä kestävyden kannalta. Pääasia kuitenkin on, ettei vastuu yhteisistä päätöksistä jää valtion tai muiden näennäisdemokraattisten elinten kontolle, vaan ihmisyyhteisöt paikallisella tasolla määrittävät yhdessä toimivimmat ja kestävimmat tavat organisoida perustarpeiden tyydytyksen ja yhteisön arjen.

Modernin teknologian hyödyntämisen tai rahan lisäämisen sijaan syvävihreä ilmastoagenda peräänkuuluttaa valtavaa elintottumuksellista, yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta, joka johtaa tuotannon ja kulutuksen suoraan vähentämiseen. Kirjoituksessa esitetty punavihreä ilmastoagenda on ekologisesti kestävä, mutta poliittisesti mahdollinen. Sen sijaan syvävihreä ilmastoagenda on ekologisesti kestävä, mutta (tällä hetkellä) poliittisesti mahdoton. Toivomme, että tämän kirjoituksen myötä syvävihreästä ilmastoagendasta ja ajattelusta tulee entistä uskottavampi ja varteenotettavampi vaihtoehto nykyiselle kestävämmälle kasvutaloudelle ja -politiikalle.

Kirjoitus on julkaistu alun perin Elonkehä-lehdessä. Ruuska, T. ja Heikkurinen P. Kohti syvävihreää ilmastoagenda. Elonkehä, 2/2019, s. 57–65. Kirjoituksen tähän versioon on tehty kielenhuollollisia muokkauksia.

Viitteet:

1. RUUSKA, T. & HEIKKURINEN, P. (2018) Väkiältä ihmisen aikakaudella. Tieteessä tapahtuu, 36(3), www.journal.fi/tt/article/view/70304.
2. WWF: <https://wwf.fi/wwf-suomi/viestinta/uutiset-ja-tiedotteet/>

- Maailman-ylikulutuspaiva-on-tanaan—jos-kaikki-kuluttaisivat-kuin-suomalaiset-tarvittaisiin-3-4-maapalloa-2837.a
3. HEIKKURINEN, P. 2014. Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet. Tieteessä tapahtuu, 32, no. 4, <https://journal.fi/tt/article/view/46149>.
  4. "Pysäytetään ilmastonmuutos, suojellaan yhteistä ympäristöämme", <https://www.vihreat.fi/asiat/vihrea-politiikka/ymparisto>
  5. "Toimenpideoikeuden mukaisesta ilmastosiirtymästä" https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskuntaAloite/Documents/TPA_83+2018.pdf
  6. GUNN-WRIGHT, R. & HOCKETT, R. "The Green New Deal – Mobilizing For A Just, Prosperous, And Sustainable Economy", https://s3.us-east-2.amazonaws.com/ncsite/new_conesnsus_gnd_14_pager.pdf
  7. JÄRVENSIVU, P.: "Yhteiskunnan ekologinen jälleenrakennus: Talous- ja ilmastopolitiikka vaalikaudella 2019-2023 – seminaariesitys 22.11.2018", https://bios.fi/files/bios_sorsa_seminaariesitys.pdf
  8. JÄRVENSIVU, P., TOIVANEN, T. & VADÉN, T.: "Green New Deal monitieteisen ympäristötutkimuksen näkökulmasta", <https://sorsaoundation.fi/fi/green-new-deal-ja-monitieteinen-ymparistotutkimus/>
  9. BIOS: "Kulutuksen vähentäminen – vaatimus ja vastareaktio", <https://bios.fi/kulutuksen-vahentaminen-vaatimus-ja-vastareaktio/>
  10. BIOS: "Onko irtikytkentä realistinen tavoite Suomelle?", <https://www.versuslehti.fi/kriittinen-tila/onko-irtikytkenta-realistic-tavoite-suomelle/>
  11. JÄRVENSIVU, P. & TOIVANEN, T.: "Kuinka Suomi voi toteuttaa Pariisin ilmastopimuksen mukaisen ekologisen jälleenrakennuksen?", <https://politiikasta.fi/kuinka-suomi-voi-toteuttaa-pariisin-ilmastosopimuksen-mukaisen-ekologisen-jalleenrakennuksen/>
  12. ks. viite 4.
  13. "Pekka Haavisto puheessa: Suomesta ilmastomuutoksen torjunnan markkinajohtaja maailmassa", <https://www.vihreat.fi/blogit/pekka-haavisto/2019/03/pekka-haavisto-puheessa-suomesta-ilmastonmuutoksen-torjunnan-markkinajohtaja-maailmassa>
  14. "Keskustelualoite ilmastomuutoksen torjunnasta" https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohta/Sivut/PTK_142+2018+3.aspx
  15. "Aloite oikeuden mukaisesta ilmastosiirtymästä", https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskuntaAloite/Documents/TPA_83+2018.pdf
  16. HEIKKURINEN, P. (2018). Degrowth by means of technology? A Treatise for an ethos of releasement. Journal of Cleaner Production, 197, 1654-1665.

17. VADÉN, T. (2009) EROEI-fantasia eli kysymyksiä tulevaisuuden filosofiille. *Niin & Näin*, 4/09, 46-54. <https://netn.fi/artikkeli/eroei-fantasia-eli-kysymyksiä-tulevaisuuden-filosofiille>
18. HEIKKURINEN, P., RINKINEN, J., JÄRVENSIVU, T., WILEN, K., & RUUSKA, T. (2016). Organising in the Anthropocene: an ontological outline for ecocentric theorizing. *Journal of Cleaner Production*, 113, 705-714.
19. RUUSKA, T., (2018). *Reproduction Revisited: Capitalism, Higher Education and Ecological Crisis*, MayflyBooks, http://mayflybooks.org/?page_id=256.

Koronakriisin jälkeinen tulevaisuus on maalla

Toni Ruuska ja Pasi Heikkurinen

Kaupungeissa aggressiivisesti leviävä koronavirus on saattanut monet yhteiskunnat ja perheet osaksi taloudellis-humanitaarista kriisiä. Kriisin ympäristövaikutukset ovat kuitenkin olleet poikkeuksetta toivottuja. Tämä havainto tukee syvävihreän ympäristöliikkeen keskeistä oletusta osien ja kokonaisuuk-sien välisestä hierarkkisesta suhteesta – ihminen on vain osa elonkehän kirjoa. Toisin sanoen se, mikä on ihmisyksilöille tai -kulttuureille toivottavaa, tulee asettaa arvioitavaksi suhteessa monimuotoisen elämän jatkuvuuteen. Koronakriisin seuraukset näyttävät myös tukevan väitettä, että kaupungistumiseen perustava globalisaatiokehitys ei ole toivottua taloudellis-hu-manitaarisesta eikä ekologisen kestävyuden näkökulmasta. Tämä kirjoitus kannustaa kaupunkilaisia etsimään vaihtoehtoja koronan jälkeiseen aikaan maaseudulle sijoittuvista energia- ja ruokaomavaroisista paikallistalouksista.

Korona aiheutti taloudellis-humanitaarisen kriisin

Aina Henry David Thoreau'n ajoista lähtien syvävihreä ympäristöliike on kuvannut elonkehän tuhoja ja analysoinut niiden perimmäisiä syitä. Näiden ohella se on peräänkuulluttanut laajamittaista yhteiskunnallista muutosta, koskien erityisesti teollistuneita ja kaupungistuneita valtioita ja kansakuntia. Nykyisin myös kansainvälinen tiedeyhteisö on raporteissaan yksimielinen siitä, että ilmastonmuutos ja kuudes massasukupuutto ovat todellisia eksistentiaalisia uhkia, jotka johtuvat ennen muuta ihmislajin elinpiirin laajenemisesta ja kasvavasta materiaalisesta tuotannosta ja kulutuksesta.

Elonkehän kriisin luonnontieteellisesti tunnistetut syyt ja seuraukset ovat kuitenkin kulttuurista ja kontekstista riippuvaisia. Onhan selvää, että kaikki ihmiskulttuurit eivät ole (olleet) yhtä tuhovoimaisia. Kestävyuden näkökulmasta voidaan silti sanoa, että kaikkien ihmisyyksilöiden ja -kulttuurien

yhteenlaskettu kulutus on tällä hetkellä aivan liian suuri, mitä esimerkiksi antroposeeni pyrkii terminä kuvaamaan.

Toisaalta uusiutumattomia luonnonvaroja kulutetaan nopeammin kuin niille keksitään korvaajia ja toisaalta taas uusiutuvia luonnonvaroja käytetään nopeammin kuin ne ehtivät uusiutua. Näiden kahden nk. resurssikysymyksen lisäksi ihmiskunnalla on kasvava jäteongelma, joka liittyy erityisesti kasvihuonekaasuihin, joita nousee ilmakehään fossiilisia polttoaineita poltettaessa (vähäisiä eivät ole myöskään ongelmat liittyen ydinvoimaan tai muiden teollisten jätteiden kierrättämiseen). Luonnonvarojen kulutus on niin nopeaa ja laajamittaista etteivät elonkehän osat ehdi uusiutua tai ottaa vastaan päästöjä, jotta elonkehä pystyisi kokonaisuutena ylläpitämään holoseenille tyypillisiä, vakaita ilmasto-oloja.

Edellä kuvatut asiat niputetaan tyypillisesti yhteen ja käsitteellistetään ympäristökriisinä, jonka nähdään enenevässä määrin olevan yhteydessä myös humanitaarisiin kriiseihin. Ympäristön epätoivotut muutokset, kuten lisääntyneet tulvat ja kuivuusjaksot, vaikuttavat ihmisten elinoloihin ja ovat myös usein yhteiskunnallisten levottomuuksien ja aseellisten konfliktien taustalla.

Monimuotoista ja rauhanomaista eloa haastavat vitsaukset ovat olleet tiedossamme jo pitkään ja paljon ennen nyt hengitysteissä jylläävää koronavirusta. Myös erisyyset ja -laajuiset talouskriisit, jotka ovat ensisijaisesti humanitaarisia kriisejä, ovat olleet elimellinen osa globaalisti verkottunutta, jatkuvaan pääoman kerryttämiseen ja talouskasvuun perustuvaa kapitalistista talousjärjestelmää.

Covid-19 -virustaudin hoitoon liittyvät seuraukset aiheuttivat kuitenkin jossain määrin uudenlaisen humanitaarisen kriisin, jossa yhdistyy sekä kapitalistisen kasvutalouden kriisi että kaupunkielämäntyyliin liittyvät rajoitukset ja sanktiot. Vaikka globaalin kapitalistisen järjestelmän seuraavaa kriisiä uumoiltiin alkavaksi jo monta vuotta, lopulta se oli koronapandemia, joka romahdutti globaalin talouden ja loi pohjan mahdollisesti pahimmalle toimeentulokriisille sitten maailmansotien. Edelleen meneillään oleva kriisi ajoi ensimmäisten kuukausiensa aikana suurien väestökeskittymien ihmiset koteihinsa arestiin ja sairastutti lukemattomat määrät ihmisiä ympäri maailmaa. Tulevaisuuden näkymät ovat edelleen

hämärän peitossa eikä niitä selvänä jatkuva informaatiotulva, sen ristiriitaisuus tai eri kulttuurien toisistaan poikkeavat reaktiot viruksen leviämisen hidastamiseen.

Elonkehän tuhoon kytkeytyvien kriisien kannalta on tärkeää huomata, että koronakriisi on ensisijaisti taloudellishumanitaarinen kriisi, sillä sen ei-toivotut vaikutukset koskevat erityisesti ihmisten terveyttä ja toimeentuloa. Viruksen ympäristövaikutukset ovat sen sijaan olleet poikkeuksetta toivottavia, esimerkiksi ilman- ja vedenlaatu on parantunut useissa kaupungeissa. Lisäksi koronarajoituksista johtuen ihmiset ovat joutuneet vähentämään liikkumista sekä rajoittamaan kuluttamista tulojensa vähentyessä ja toimeentulonäkymiensä huonontuessa, mikä on puolestaan johtanut tuotannon ja kulutuksen supistumiseen. Taloudellisen toimeliaisuuden vähentymisen seurauksena taas luonnonresurssien kulutus ja päästöt ovat laskeneet ympäri maailman.

Koronakriisi on saanut aikaan sen, mihin vaurauden kasvun varaan rakennetut talouspoliittiset järjestelmät tai valtavirran ympäristöliike eivät ole kyenneet eli vähentämään tuotannon ja kulutuksen määrää. Ongelma on silti edelleen yhteiskunnallisissa prioriteeteissa, vaikka niitä onkin pantu koronan myötä uuteen järjestykseen. Ensimmäistä kertaa moneen vuosikymmeneen ihmisten terveys on asetettu taloudellisen voitontavoittelun edelle, minkä sivuvaikutuksena ympäristöön kohdistuva kuormitus on pienentynyt.

Perustavaa laatua oleva ongelma säilyy kuitenkin korona- ja talouskriisin taustalla: kaikki tämänhetkisessä julkisessa keskustelussa viittaa siihen, että ihmisten hyvinvointia tullaan myös jatkossa tavoittelemaan talouskasvun kautta sen sijaan, että suunnitelmallisesti vähennettäisiin tuotannon ja kulutuksen määrää monimuotoisen elämänsuojelun nimissä, mutta samalla turvaten ihmisten toimeentulomahdollisuuksia. Korona ei siis ole ympäristöliikkeen voitto, vaan pelkkä hengähdystauko.

Ihmiselämien priorisoinnista huolimatta pandemian kielteiset humanitaariset seuraukset ovat olleet mittavia eikä niiden aiheuttamaa inhimillistä surua ja tuskaa voi eikä pidä vähentellä. Covid-19 -tautiin menehtyneiden lisäksi tällä hetkellä näyttää siltä, että suuren osan kaupungeissa ja toimistoissa töitään tekevästä ihmisistä toimeentulo on uhattuna. Heitä

uhkaavat velkaantuminen ja maksuhäiriöt sekä konkurssit ja hädät. Sosiaaliturvan varaan jäävien määrä on myös lisääntynyt vauhdilla, millä voi olla odottamattomia seuraamuksia myös yhteiskuntien ja poliittisten järjestelmien vakaudelle.

Tämä yksityishenkilöiden ja kansantalouksien kriisityminen johtuu eritoten talouskasvunäkymien heikkenemisestä. Ja kun talouskasvu lakkaa tai vaarantuu, seuraa siitä inhimillisiä takaiskuja taloudelliseen kasvuun perustuvissa yhteiskunnissa ja niissä kotitalouksissa, joiden toimeentulo on sidottu kasvutalouteen. Kasvutalouden vaatimat asiat ja elonkehän monimuotoisuuden suojeluun liittyvät toimenpiteet ovat syvästi ristiriidassa keskenään.

Kaupungistumiseen perustava globalisaatiokehitys tarvitsee vaihtoehtoja

Suomalaisen yhteiskunnan perusinfrastruktuuri on toiminut koronakriisin aikana hyvin. Terveystalouden toiminnan lisäksi ruokaa on saanut kaupasta ajoittaisesta hamstrauksesta huolimatta. Sähkön- ja lämmönjakelu on ollut moitteetonta, juomavettä on virrannut hanasta, viihdettä puskenut medioista ja etätöitä tekevien kalenterit ovat täyttyneet erinäisistä nettipalavereista.

Levottomuuksia tai joukkohysteriaa ei ole esiintynyt. Kaikki näyttäisi siis olevan jokseenkin ennallaan ja odottavan vain paluuta ”normaaliin”, joka monella suomalaisella rakentuu kodin lisäksi työpaikan, harrastusten ja suurten yleisötapahtumien ympärille. Moni taitaa myös odottaa sellaista ”vanhaa arkea”, johon kuuluu kahviloissa, ravintoloissa ja kapakoissa seurustelu sekä lomamatkojen suunnittelu. Paitsi että mitä pidemmäksi koronakriisi äityy, sitä epävarmemmaksi käy kasvavan ihmisjoukon toimeentulo ja sen myötä mahdollisuus palata aikaisempiin elämäntyyliin ja kulutustottumuksiin.

Korona-pandemia onkin paljastanut globaalin, kasvuun ja investointeihin perustuvan talousjärjestelmän perusteelliset ongelmat. Se on lisäksi osoittanut sen, kuinka harva suomalainen enää työskentelee perustarpeiden tyydytykseen liittyvien asioiden parissa. Monet yksilöt ja yhteisöt ovat koronan myötä ehkä huomanneet ensinnäkin, kuinka haavoittuvainen globaaliin kasvutalouteen perustuva järjestelmä on ja toiseksi, kuinka riippuvaisia he itse siitä ovat. Toistuvasti horjuva ja

voitajiin sekä häviäjiin jakautuva kasvutalous kun tarkoittaa monelle koronasta riippumattakin epävarmaa ja yksipuolista elämää sekä toimeentuloa.

Pitkälle kaupungistuneissa nyky-yhteiskunnissa työnjako on hyvin eriytynyttä. Modernit yhteiskunnat on rakennettu talouskasvun, teknologiatehokkuuden ja työnjaon kehittymisen perustalle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaupunkivaltaiset nyky-yhteiskunnat ovat huomattavasti monimutkaisempia kuin maaseudun paikallistaloudet. Nykytalouden toimijat operoivat usein tietyllä toimialalla ja tuottavat pääsääntöisesti yhtä hyödykettä tai palvelua. Ruoka tuotetaan ensisijaisesti teollisen maanviljelyn piirissä, jolloin pellolla viljellään yhtä tai korkeintaan muutamaa kasvia traktoreiden ja muiden koneiden sekä teollisten lannoitteiden ja torjunta-aineiden avulla.

Osana näitä monimutkaisia järjestelmiä ihmiset koulututtavat tiettylle alalle ja tulevat jonkin yhden asian asiantuntijaksi. Rahan ja eritoten velan rooli on pitää yksilöt kiinni kasvutaloudessa ja kuluttamassa sekä sitoa sosiaalisia suhteita eurojen ympärille. Kyse on koko elämän hyödykkeistämisestä, jolloin inhimillistä toimintaa ja koko elonkehän kohtaloa määrittää taloudellinen arvontuotanto.

Globalisoitunut maailma on kaikkialle verkottunut asioiden, tavaroiden ja ihmisten liikkulujärjestelmä, yksi suuri kaupunkien välinen systeemi. Logiikaltaan ja tarkoitukseltaan se on yksisuuntainen, kulttuurien rikkautta homogenisoiva ja elinympäristöjä tuhoava voima. Kaupungit alkoivat laajentua ja väestö kasvaa nopealla tahdilla sitä mukaa kuin fossiilisia polttoaineita alettiin hyödyntää ruoan ja hyödykkeiden tuotannossa. Yhteismaiden aitaaminen ja anastaminen loivat aikanaan Englannissa ja luovat edelleen monin paikoin pohjan kaupunkien työväestölle, nk. työläisten vara-armeijalle, ajamalla heidät pois mailtaan, samalla kun tehomaa-ala sortaa ja kurittaa jäljellä olevia pienviljelijöitä, maataloustyöntekijöitä, kotieläimiä sekä maaperää. Nykypäivän urbaanit asumis- ja kulutuskeskittymät perustuvat yksiselitteisesti maaseudun hyväksikäyttöön ja kuihduttamiseen sekä ihmiskulttuurien kirjosta ja paikallistalouksista että myös elämän monimuotoisuudesta.

Meneillään oleva koronakriisi on tehnyt tämän

näistä syistä Omavaraopiston ja Ikikaiku Elämänperintösäätiön kaltaiset hankkeet ovat äärimmäisen tärkeitä syvävihreälle ympäristöliikkeelle.

Lopuksi voidaan sanoa, että meneillään oleva taloudellishumanitaarinen kriisi on avannut mahdollisuuden laajalle kulttuuriselle murrokselle. Yhteiskunnallinen keskustelu on kuitenkin pitkälti keskittynyt taloudelliseen elvytykseen, jonka tähtäimessä näyttää olevan koti- ja kansantalouksien palautus kasvu-uralle. Sen sijaan, että kallista yhteistä aikaa ja energiaa käytetään pohtimaan mihin elvytys tulisi kohdistaa, kuten esim. tuuli- vai ydinvoimaloihin tai raide- vai lentoliikenteeseen, tulisi esille nostaa myös vaihtoehto rahojen käyttämisestä metsien ja vesistöjen suojeluun tai jopa rahojen kokonaan käyttämättä jättämisestä. Kasvutalous vaarantaa elonkehän monimuotoisuuden ja näin ollen myös ihmiskulttuurien jatkuvuuden, joten tähän ”normaaliin” ei tulisi missään tapauksessa palata. Sen sijaan nyt on hetki kohdistaa aikaa ja resursseja omavaraisten yhteisöjen perustamiseen ja tukemiseen!

Kirjoitus on julkaistu alun perin Elonkehä-lehdessä. Ruuska, T. ja Heikkurinen P. Koronakriisin jälkeinen tulevaisuus on maalla. Elonkehä, 2/2020, s. 10–15. Kirjoituksen tähän versioon on tehty kielenhuollisia muokkauksia.

Kirjoittajista

Pasi Heikkurinen (KTT) toimii yliopistonlehtorina sekä Elintarviketalouden ja kulutuksen maisteriohjelman johtajana Helsingin yliopiston Taloustieteen osastolla, vierailevana lehtorina Leedsin yliopiston Sustainability Research Institute:ssa, ja kestävyuden ja organisaatioiden dosenttina Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa. Hän on Sustainable Change Research Network (SUCH) -verkoston perustajajäsen ja toinen johtajista. Hänen toimittamiensa tieteellisiä kirjoja ovat *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene* (2017, Routledge), *Strongly Sustainable Societies: Organising Human Activities on a Hot and Full Earth* (2019, Routledge), ja *Sustainability Beyond Technology: Philosophy, Critique, and Implications for Human Organization* (2021, Oxford University Press). Heikkurinen on toimittanut useita vertaisarvioituja erikoisnumeroita, joista viimeisin on *Kohtuullinen tulevaisuus: Väestö, vauraus ja teknologia* (2020, Futura). Hänen tutkimuksiaan on julkaistu laajasti organisaatiotutkimuksen, ympäristöjohtamisen, ja ekologisen taloustieteen johtavissa aikakauslehdissä sekä muilla poikkitieteellisillä foorumeilla. Heikkurisen nykyistä tutkimusprojektia voisi kuvata kestävyuden fenomenologiaksi, jonka keskiössä ovat kysymykset ihmisten luontosuhteettomuudesta ja maan runollisesta asuttamisesta. Näitä teemoja hän tarkastelee myös tuoreessa esikoisrunokokoelmassaan *Humachine–Ihmäsiina* (2020, Palladium Kirjat).

Toni Ruuska (KTT) on tutkijatohtori ja yliopisto-opettaja Elintarviketalouden ja kulutuksen maisteriohjelmassa Helsingin yliopiston taloustieteen osastolla, ja MayFly Books -kustantamon vastaava toimittaja. Hän on julkaissut teoksen *Reproduction Revisited: Capitalism, Higher Education and Ecological Crisis* (2019, MayFly Books), ja toimittanut teoksen *Sustainability Beyond Technology: Philosophy, Critique and Implications for Human Organization* (2021, Oxford University Press) ja julkaissut yhteiskuntatieteellisen kestävyystutkimuksen johtavissa tieteellisissä aikakauslehdissä. Väitöskirjassaan (2017) hän käsitteli kapitalismin, ekologisen kriisin ja nykypäivän korkeakoulutuksen välisiä kysymyksiä. Hän tutkii tällä hetkellä taitoja osana omavaraisuuteen siirtymistä sekä henkilökohtaisesti että Omavaraopiston puitteissa. Ruuska on myös aktiivinen kansalaisyhteiskunnan jäsen ja keskittynyt viime vuosina mm. Suomen metsien suojeeluun, Kohtuusliikkeessä toimimiseen ja uusmaalautumisen edistämiseen.

KESTÄVÄN ELÄMÄN MANIFESTI
© Pasi Heikkurinen ja Toni Ruuska

2. painos

JULKAISIJA
Vihreä Elämänsuojelun Liitto ry, Elonkehä-kirjat

KANNEN JA KIRJOITTAJIEN VALOKUVAT
Risto Musta

GRAAFINEN SUUNNITTELU
Heikki Rönkkö

KIRJAPAINO
Waasa Graphics, Vaasa, 2022

ISBN
978-951-97200-5-0 (NID.)
978-951-97200-6-7 (PDF)

www.vesl.fi

Elonkehä

on syväekologinen kulttuurilehti,
joka keskittyy ekologisesti kestävän
yhteiskunnan ja elämäntavan
edistämiseen. Lehdessä julkaistaan
mm. ympäristöfilosofisia esseitä,
talouskasvuyhteiskunnan kritiikkiä,
omavaraisuuspohdintoja, haastatteluja
ja tee-se-itse -ohjeita.

TILAA LEHTI:

KESTOTILAUS

(4 NUMEROA / VUOSI) 35 €

www.elonkeha.com

*Kestävän elämän puolesta
jo vuodesta 1995!*